Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Latinové a Byzantinci v první polovině 13. století očima latinských a byzantských pramenů: Épiros, Níkája, Trapezunt a křižácké státy na území Řecka

Latins and Byzantines in first half of the 13th century in the eyes of latin and byzantine sources: Epirus, Nicaea, Trebizond and crusader states in Greece

Tomáš Poláček

Vedoucí práce:	PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.
Studijní program:	NMgr.
Studijní obor:	Učitelství dějepisu pro 2. stupeň ZŠ a SŠ se sdruženým studiem Učitelství základů společenských věd pro 2. stupeň ZŠ a SŠ

2025

Odevzdáním této diplomové práce na téma Latinové a Byzantinci v první polovině 13. století očima latinských a byzantských pramenů: Épiros, Níkája, Trapezunt a křižácké státy na území Řecka potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 10.7.2025

Mnohokrát děkuji mému vedoucímu práce PhDr. Janu Zdichyncovi Ph.D. za vstřícnost, časovou flexibilitu a věcnou kritiku při vypracovávání této práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje kulturním a politickým vztahům mezi křižáckými státy v Řecku a byzantskými nástupnickými státy po čtvrté křížové výpravě roku 1204 přibližně do roku 1230. Jelikož se zabývá místními křižáckými státy a nikoliv západoevropskými koloniemi, Benátky a další obchodní republiky jsou v práci zmíněny pouze okrajově. Studie je opřena převážně o analýzu kronik, ale také jiné písemné prameny, jako například dobovou sbírku zákonů, nebo korespondenci. První část se týká kontextu příčin vzniku situace po čtvrté křížové výpravě, dále pokračuji analýzou využitých pramenů a následuje komparace jejich pohledu na vybrané politické události a kulturní dějiny. Práce se snaží odpovědět na otázku, jak spolu tyto dvě odlišné kultury, tedy katolická a pravoslavná, latinská a řecká vycházely, a to jak v politické, tak i kulturní rovině. Práce se snaží nahlédnout do témat, kterým v české historiografii nebyl věnován takový prostor, například právě událostem na Balkáně po čtvrté křížové výpravě.

KLÍČOVÁ SLOVA

Byzanc; čtvrtá křížová výprava; Latinské císařství; kronikářství; historiografie; vrcholný středověk; Choniates; Akropolites; Villehardouin; 1204-1230; střet východ/západ

ABSTRACT

This thhesis focuses on the cultural and political relations between the Crusader states in Greece and the Byzantine successor states following the Fourth Crusade of 1204, approximately up to the year 1230. As it deals with the local Crusader states rather than western european colonies, Venice and other merchant republics are only mentioned marginally. The thesis relies primarily on chronicles, but also on other written sources such as collections of laws and correspondence. The first part deals with the context and causes of the situation's emergence, followed by an analysis of the sources used, and then a comparison of their perspectives on selected political events and aspects of cultural history. The work is based on comparative and analytical methods applied to both Byzantine and Western sources. It seeks to answer the question of how these two distinct cultural spheres, catholic and orthodox, Latin and Greek coexisted, both politically and culturally. The work is based on comparative and analytical methods applied to both Byzantine and Western sources. The thesis aims to explore topics that have received relatively little attention in Czech historiography, such as the events in the Balkans after the Fourth Crusade.

KEYWORDS

Byzantium, fourth crusade; Latin empire; chronicles; historiography; high middle ages; Choniates; Akropolites; Villehardouin; 1204-1230; East/West conflict

Obsah

Úvod 8

1 Historický kontext – Čtvrtá křížová výprava 16

1.1 Začátek výpravy 16

1.2 Dobytí Zadaru 17

1.3 Výprava mění destinaci 18

1.4 Cesta na Konstantinopol 19

1.5 Izák II. a Alexios IV. 20

1.6 Dobytí města 21

1.7 Politická situace po dobytí města 22

1.7.1 Níkája 23

1.7.2 Épiros 23

1.7.3 Trapezunt 24

1.7.4 Latinské državy 24

2 Dobové obrazy a perspektivy 26

2.1 Historie Niketa Choniata 26

2.2 Historie Jana Akropolita 28

2.3 Morejská kronika 31

2.4 Dobytí Konstantinopole 33

2.5 Historie císaře Jindřicha Konstantinopolského 36

2.6 Soudní nařízení Románie 37

2.7 Dopisy Michaela Choniata 38

2.8 Ostatní prameny 41

3 Politické vztahy 42

3.1 Níkája 42

3.1.1 Dělení císařství ... 42
3.1.2 Vznik Níkáji ... 43
3.1.3 Spor o císařskou legitimitu ... 45
3.1.4 Jednání mezi Latinským císařstvím a Níkájí ... 47
3.2 Épiros ... 50
3.2.1 Vznik Épiru ... 50
3.2.2 Sňatková dohoda s Latinským císařstvím ... 52
3.2.3 Obnovení válečných snah proti Latinskému císařství ... 54
3.2.4 Nástup Theodora Komnena Duky ... 54
3.2.5 Dobytí Soluně ... 56
3.2.6 Épirské císařské ambice ... 58
3.3 Trapezunt ... 60
3.3.1 Vznik Trapezuntského císařství ... 60
3.3.2 David Komnenos a boje proti Níkáji ... 60
3.3.3 Lenní přísaha Konstantinopoli ... 62
4 Mezikulturní vztahy ... 64
4.1 Byzantské a latinské elity ... 64
4.1.1 Latinské a byzantské armády ... 67
4.2 Byzantský „třetí stav“ ... 70
4.3 Církevní vztahy ... 75
Závěr ... 81
Seznam použitých informačních zdrojů ... 85
Vyjádření k využití umělé inteligence ... 88
Seznam příloh ... 89

Úvod

Čtvrtá křížová výprava je v širokém povědomí relativně známá událost, ovšem málo kdo si vybaví události, které po výpravě následovaly. Na troskách Byzantské říše vzniklo hned několik státoprávních útvarů nárokujících si císařskou hodnost: Níkájské císařství, Trapezuntské císařství a Épirské císařství. Všechno to byly státní útvary, které stavěly na byzantské kulturní a politické tradici v konfrontaci se státy křižáckými, vzájemně se předhánějící, kdo má větší nárok na císařskou hodnost. A pak na druhé straně Latinské císařství v samotné Konstantinopoli, křižácký stát, kde vládla převážně francouzská elita nad stále většinovou kulturně byzantskou, tedy primárně řeckou populací. Tato práce se bude zaměřovat na vztahy Byzantinců a křižáků na území dnešního Řecka a Malé Asie. Bude se snažit uchopit jak vztahy politické mezi jednotlivými nástupnickými státy byzantského i západoevropského latinského kulturního okruhu, tak také vztahy mezi byzantskými obyvateli a křižáckou, tedy latinskou elitou, pokud to prameny umožňují. Práce se nebude věnovat Benátkám, které sice kolonizovaly velkou část pobřeží Řecka, nicméně jedná se o stát s centrem v západní Evropě, jehož struktura v Řecku má spíše koloniální charakter. Práce je založena na analýze a komparaci pramenů, doplněné o poznatky ze sekundární literatury.

S prameny pracuji většinou v překladech. Využívám reflektovaně umělou inteligenci na překlad, primárně v případě Jindřicha z Valenciennes, či dopisů Michaela Choniata.

Téma práce bylo vybráno z mnoha důvodů. První důvod byla skutečnost, že jsem na podobné téma zpracovával úspěšně obhájenou bakalářskou práci a rád bych na ni navázal. Téma se přímo nekryje s tématem bakalářské práce, jedná se o rozdíl několika desetiletí, dále se bude snažit uchopit i vztahy franckých elit a byzantských poddaných, dále pak kulturní rozdíly, nebude se jednat tedy pouze o vztahy elit, jako v bakalářské práci. Také pro práci využívám větší množství pramenů pro lepší uchopení problematiky a rozšíření dobové perspektivy.

Další důvody jsou můj osobní zájem o historii Byzantské říše, která mi připadá v dnešním světě velmi nedoceněná oproti jiným tématům a také křížových výprav, ke kterým mě jako studenta římskokatolického vyznání vždy také táhnul osobní zájem již od mladých let.

Česká byzantologie má velmi dlouhou a prestižní tradici. Za zakladatele české byzantologie by se dal považovat katolický kněz František Dvorník, jehož výzkum měl i velký mezinárodní přesah, dále například Růžena Dostálová, která také vyčnívá i jako výborná překladatelka, nyní nedávno zemřelý Vladimír Vavřínek, či Věra Hrochová a Bohumila Zástěrová. Věra Hrochová spolu se svým manželem, historikem Miroslavem Hrochem, napsala publikaci *Křižáci ve Svaté zemi*, která, přestože byla psána v době normalizace, postrádá jakékoliv ideologické zaměření a je aktuální i v dnešní době. Z těch v současnosti působících jsou v českém prostředí nejvýznamnější Ján Bákyta, či Dana Picková. I přesto se v českém prostředí mnoho autorů tématu po čtvrté křížové výpravě na tuzemské scéně nevěnovalo s výjimkou čtvrté kruciáty jako takové. Jako Čech také můžu na rozdíl od např. řecké, nebo turecké historiografie nabídnout trochu jiný pohled na věc, jelikož mám od událostí odstup a nejsem tak zatížen národním vědomím např. řeckého národa.

Prameny

Práce vychází z široké škály pramenů byzantské a latinské provenience, a to zejména historiografických, případně i korespondence. V případě pramenů z latinské strany se jedná spíše o kroniky křížových výprav a pro pozdější období Latinského císařství také o papežskou korespondenci. Vzhledem k možnostem studenta magisterského studia se nepokouším o výzkum pramenů úřední provenience, ani prameny hmotné, využívám ale poznatků dosavadního bádání, a to především anglosaského. Při výběru historiografických pramenů bylo zohledněno několik faktorů, především relevance pro zkoumanou problematiku, dále ale také např. hledisko dostupnosti, nebo jazykové. Velkou roli hrají v českém prostředí méně známé byzantské prameny, u kterých pak v kapitole *Dobové obrazy a perspektivy* je již část analýzy pramenů.

První z využitých byzantských pramenů je *Historie* Niketa Choniata. Niketas Choniates se narodil v maloasijském městě Chónai a sloužil jako vyšší byzantský úředník. Jako mladý studoval rétoriku a právo pod dohledem svého bratra Michaela, arcibiskupa Athén, což mu umožnilo dostat se mezi špičku civilní administrativy říše. Účastnil se aktivně politického

života v hlavním městě do roku 1204.[1] Byl svědkem vyplenění Konstantinopole a svoje nejvýznamnější dílo *Historie*, kde popisuje období od vlády Jana II. až po první roky Latinského císařství, napsal v níkájském exilu, kam se musel později uchýlit. Další jeho prozaická díla jsou např. *Na sochy zničené Latiny* a několik teologických prací.

Druhý a zároveň nejdůležitější byzantský autor využitý v této práci je Jan Akropolites. Jan Akropolites se narodil do řecké rodiny z Konstantinopole roku 1217. Jeho otec byl úředníkem, patřil ke střední třídě, respektive nižší šlechtě a pracoval pro latinskou administrativu ve městě.[2] Ještě jako mladík odešel ke dvoru do níkájského exilu, kde se stal významným dvořanem a důvěrníkem císaře Jana III. a jeho nástupců. Po znovudobytí Konstantinopole se podobně jako většina exulantů navrátil do města, kde se stal čelním představitelem místní byzantské inteligence a vyučoval rétoriku a filosofii.[3] Vyjma jeho vyučovacích aktivit byl také úspěšným diplomatem, vedl několik diplomatických misí, tu nejdůležitější k lyonskému koncilu, kde přijal návrh katolické církve na církevní unii.[4] Akropolites zemřel roku 1282. Na rozdíl od většiny starších autorů, kteří pocházeli z církevního prostředí, nebyl Akropolites knězem, a podobně jako Niketas Choniates byl tak ženatý a měl několik potomků. Jeho rodina se hlavně díky němu dostala mezi vyšší byzantskou šlechtu.[5] Za svého života napsal několik prací, jeho životní dílo, které bylo využito při vypracovávání této práce, mapuje dějiny Níkájského císařství do roku 1261, kdy byla znovudobyta Konstantinopol.

Morejská kronika, první z široké škály prolatinských pramenů, sleduje dění na Peloponésu mezi lety 1204-1280. Autor, jehož jméno neznáme, byl pravděpodobně katolický Řek z Peloponésu, nebo zahraniční voják, který zde žil dlouhou řadu let a znal dobře místní zvyklosti, prostředí a velkou část událostí, které popisuje, také zažil.[6] Tato práce se opírá o

[1] DOSTÁLOVÁ, *Byzantská vzdělanost*, s. 207.
[2] AKROPOLITES, Georgios, *The History: Translated With An Introduction and Commentary by Ruth Macrides*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s.7.
[3] Tamtéž, s. 12, 14.
[4] Tamtéž, s. 14–15.
[5] Vnučka Jana Akropolita si vzala císaře Michaela z Trapezuntu.
[6] SHAWCROSS, Teresa, *The Chronicle of Morea: Historiography in Crusader Greece*, Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 44, 47.

především anglickou edici řeckého manuskriptu kroniky, který je považován částí historiků za nejstarší, přestože nikoliv bez výhrad, jak se v práci později řeší.[7]

Křižácké kroniky jsou bohužel k tomuto období velmi časově rozptýlené, častokrát postihují pouze malé časové úseky. Většina západních pramenů, o které je tato práce opřena, popisuje především čtvrtou křížovou výpravu, události po ní jsou spíš téměř něco jako epilog a tyto kroniky končí vždy do několika let od událostí čtvrté kruciáty. Analýzu zbytku zkoumaného období proto opírám spíše o korespondenci, primárně papežů Innocence III. a Honoria III., ale také například o dopisy a smlouvy latinských císařů.

První z využitých „západních" kronik je kronika Godefroye z Villehardouinu. Godefroy se narodil v Champagne kolem roku 1150, kde před čtvrtou kruciátou sloužil jako maršál. Během křížové výpravy se dostal do užšího velení výpravy a poté sloužil patrně až do své smrti jako maršál Latinského císařství.[8] Francouzsky psanou kroniku o událostech kruciáty dovedl do roku 1207, sepisovat ji začal někdy po tomto datu. Umírá patrně mezi lety 1212 až 1218.[9]

Druhým křižáckým pramenem je *Kronika Jindřicha Konstantinopolského* od Jindřicha z Vallenciennes. O Jindřichově životě toho víme velmi málo. Narodil se kolem roku 1170 a nebyl rytířem, ale církevním hodnostářem, či písařem. Jeho život je trochu opředen tajemstvím, ale je pravděpodobné, že i přes svoji pozici duchovního vedl prostopášný život a ke kruciátě se připojil, aby projevil osobní pokání.[10] Kroniku napsal nejspíše na popud samotného císaře a zachytil období mezi lety 1207–1209. Kronika byla využita ve starofrancouzské edici, a jelikož francouzštinu ovládám podprůměrně, zatímco starou francouzštinu vůbec, vypomáhal jsem si s překladem do češtiny AI, respektive pomocí Chatbota GPT a Groka.

Dalším využitým pramenem není kronika, jedná se o zákoník, neboli *Soudní nařízení Románie*. Přestože by se mohlo z názvu zdát, že se jedná o právní řád celého Latinského

[7] Tamtéž, s. 50.

[8] GEOFFROY DE VILLEHARDOUIN, JEAN DE JOINVILLE, *Chronicles of the Crusades*, Londýn: Penguin books, 1963, Ed. Caroline Smith, s. xxiv.

[9] Tamtéž, S. xxiv.

[10] HENRI DE VALENCIENNES, *Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*, Paul Geuthner, 1948, s. 7.

císařství, byl vyhotoven až dávno po jeho zániku, někdy v první polovině 14. století, zákoník byl původně vyhotoven pouze pro Achájské knížectví.[11] Pro práci jsem využil anglickou edici z roku 1949.

Druhý z „nekronikových" pramenů je korespondence Michaela Choniata. Michael, starší bratr výše zmíněného a dnes o něco slavnějšího Niketa Choniata, se stejně jako jeho bratr narodil v Chónai. Na rozdíl od bratra, který se uplatnil ve státní správě, následoval Michael církevní kariéru. I skrze výborné kontakty na ostatní pravoslavné představitele se stal arcibiskupem v Athénách, kde se angažoval i v politice a bojem proti korupci místních elit, dokonce v jednu chvíli i přímo Athény řídil.[12] Po obsazení Athén Latiny z města dobrovolně odešel do vyhnanství, střídavě cestoval a pobýval na ostrově Kea. I přes několik pozvání ze strany byzantských nástupnických států všechna jejich pozvání odmítl. Přežil svého bratra o několik let, umírá roku 1222, v té době částečně ochrnutý.[13] Po smrti byl v oblasti Ithaky považován za svatého za jeho obranu obyvatel a přísným dodržováním křesťanských zásad, jako světce ho dodnes uznává pravoslavná církev. Vyjma jeho rozsáhlé knihovny zahrnující i antická díla, kterou křižáci získali, je v dnešní době důležitá především jeho korespondence s bratrem, synovci, církevními i světskými představiteli a okruhem přátel, která podává svědectví o situaci v jižním Řecku během tohoto bouřlivého období.

Další využitý pramen jsou dopisy papežů Innocence III. a Honoria III. Innocenc III. se narodil jako Lothar a pocházel ze šlechtické italské rodiny. Vyjma teologie studoval i práva. Po zvolení papežem roku 1198 významně reformoval papežství. Jako vystudovaný právník výrazně upravil církevní právo, je ovšem znám spíše jako velký bojovník proti nepřátelům římské církve. Vyhlásil křížové výpravy do svaté země, do Španělska a proti Albigenským.[14] Také podporoval nově vzniklé, ještě neoficiálně schválené františkány a svolal čtvrtý lateránský koncil. Pro tuto práci byla využita část z jeho rozsáhlé korespondence, vyjma dopisů také napsal ještě jako kardinál asketický traktát *O pohrdání světem a nicotnosti člověka*. Umírá roku 1216.

[11] TOPPING, W, Peter, *The Formation of the Assizes of Romania*, Byzantion, Leuven: Peeters publishers, 1944-1945, č. 17, s. 305.
[12] CHONIATES, *Epistulae Michaelis Choniatae*,, s. 5.
[13] Tamtéž, s. 8.
[14] ANGOLD, Peter, *The Fourth Crusade: Event and Context*, New York: Routledge, 2014, s. 37, 178.

Honorius III., původním jménem Cencio Savelli, se narodil do římské šlechtické rodiny.[15] Honorius navázal na politiku svého předchůdce. Oficiálně schválil dominikánský a františkánský řád, podporoval církevní reformy a také pokračoval v boji proti heretikům a muslimům podporou křížových výprav. Z jeho děl byly pro práci využity sbírky dopisů, či respektive jejich zlomek, dále jako kardinál také napsal *Liber Censuum*, soupis všech institucí, co mají odvádět daně papežství, pak také *Kázání na celý liturgický rok*.[16] Umírá roku 1227.

Sekundární literatura

Ze sekundární literatury byly využity knihy a studie především z anglosaské provenience. Z českých knih jsem pracoval s *Dějinami Byzance* od Bohumily Dostálové a kolektivu. Tato kniha by mnohými byla považována za již v nějakých ohledech překonanou, v kontextu práce například v pohledu na vyplenění města, ale na české odborné scéně neexistuje do dnešních dní lepší syntéza byzantských dějin. Druhá využitá kniha od Růženy Dostálové byla *Byzantská vzdělanost*. Na tuto publikaci pravděpodobně narazil v českém prostoru každý, kdo se alespoň náznakem zajímá o byzantskou historii. Patří k tomu nejlepšímu, co může česká historiografie nabídnout.

Ze zahraniční literatury jsem se nejvíce opíral o publikaci *Latin Renovatio of Byzantium* od experta na frankokracii[17] Filipa Van Trichta. Jedná se asi nejkompletnější publikaci na téma raného Latinského císařství, které Van Tricht zkoumá nejenom z politického pohledu, ale také hospodářského, kulturního a i ideologického. Další důležitá kniha je *Byzantium and the Crusades* od Jonathana Harrise. Harris se specializuje na vztahy západu a Byzance a publikaci doporučuji i těm, kteří by se chtěli zaměřit na jiné období vztahů Byzance a západu.

Několik dalších publikací přináší ucelený pohled buď na Byzanc, či na křížové výpravy. *A History of the Crusades* od Stevena Runcimana by měla být jedna z prvních publikací, po které někdo zabývající se kruciátami, či Byzancí sáhne. Runciman má velký podíl na popularizaci byzantologie v minulém století, jeho ovšem silně probyzantské stanovisko

[15] Regesta Honorii Papae III*, Leonis XIII Pontificis Maximi aliisque fontibus*, ed. Petrus Pressutti, Díl první, Řím: Ex typographia Vaticana, 1888, s. xii.
[16] Regesta Honorii Papae III, Díl první, s. xiv.
[17] Odborný pojem pro katolickou vládu na území dnešního Řecka.

může být na obtíž a kniha by měla být využita v kombinaci s jinými publikacemi, které by Runcimanův negativní pohled na křižáky vyvažovaly. Druhá z těchto publikací je *The Fourth Crusade: Event and Context*, napsaná britským byzantologem Michaelem Angoldem. Publikace je asi to nejlepší, co k tématu čtvrté kruciáty dnes existuje, nezabývá se pouze samotným průběhem, ale také reakcemi na tuto událost a částečně i pozdějším vývojem po vyplenění. *The Cambridge History of the Byzantine Empire* je výsledek kolektivního úsilí historiků o syntézu byzantské historie. Jedná se o velmi kvalitní publikaci, která se jenom občas může zdát nenavazující a lehce matoucí kvůli velkému množství přispěvatelů.

The Byzantine Empire of Thessaloniki od Francoise Bredenkampa se věnuje Soluňskému, či Épirskému císařství. Původně šlo o studii, která byla Bredenkampem opravena o nejnovější poznatky. *Byzantium's Other Empire: Trebizond* poskytuje podobný pohled, ovšem na Trapezunt. Anthony Eastmond, autor většiny publikace, se zaměřuje především na dějiny umění, od čehož se odvozuje i zaměření publikace, ve které se politické dějiny řeší spíše okrajově.

Dílčí publikace o dvou z vybraných pramenů poskytuje Teresa Shawcross a Peter W. Topping. Teresa Shawcross napsala publikaci *The Chronicle of Morea: Historiography in Crusader Greece*, která se věnuje dílčím problémům Morejské kroniky, například jejímu složitému původu. Topping, americký medievista minulého století, se zase věnoval *Soudním nařízením Románie*, nejenom, že je přeložil, ale také napsal článek o jejich vzniku, který byl také pro tuto práci využit.

Dále bylo využito několik souborů studií, které byly k nějakému tématu shromážděny a poté vydány v rámci jedné kompilace. Byly využity tři takové publikace: *Byzantium and the West: Perception and Reality (11th–15th c.)*, *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions*. Všechny studie v díle jsou velmi kvalitní, ovšem jsou dílčí a zabývají se velmi konkretizovanými tématy, takže jsem je využil jen zčásti.

Jménosloví

V této diplomové práci se pochopitelně vyskytuje spousta jmen a je třeba si vysvětlit zákonitosti jejich skloňování a překladu. Jména jdou rozdělit na dvě skupiny, tedy na řecká jména a pak jména západního původu. U většiny řeckých jmen se snažím držet co nejblíže jejich podobě, například Alexios Komnenos (skloňování je např. Alexia Komnena), ovšem jsou i výjimky, kdy už je u jména například dlouhá tradice počešťování. Jména, která se běžně používají v českém prostředí, jako například Jan, nebo Michael nechávám v českém znění, výjimečně příjmení, například Duka místo Doukas. U křižáckých jmen, na rozdíl od těch řeckých, počešťuji jejich křestní jména, příjmení jsou opět v originále, například Jindřich z Vallenciennes, pokud se nejedná o přízviska, jež mají zavedené české ekvivalenty, třeba Jindřich Flanderský.

Názvy oblastí, či měst také počešťuji, je-li to možné a existuje český ekvivalent názvu.

Citáty překládám pro urychlení přes umělou inteligenci a pak je zpětně kontroluji. Respektuji edice, což se odráží v poznámkovém aparátu, kde jsou uvedeny originály z edic.

1 Historický kontext – Čtvrtá křížová výprava

Čtvrtá křížová výprava, která se nakonec završila dobytím Konstantinopole, je jedna z nejznámějších událostí středověku, ovšem rozhodně ne v tom dobrém smyslu. Cílem křížových výprav se do té doby nestávali křesťané, a to ani jiné denominace, přesto nebyla výprava zcela bezprecedentní, například Richard I. Anglický dobyl během třetí křížové výpravy byzantský Kypr.[18] Protibyzantské sentimenty v západním katolickém okruhu ale nevznikly jen tak, v minulosti došlo ke spoustě byzantských provokací, které pohled katolického světa na Byzanc rozhodně nezlepšily, nejznámější z těchto událostí je masakr Latinů v Konstantinopoli.[19]

1.1 Začátek výpravy

Kruciáta neměla původně napadnout Konstantinopol, ale měla, jako do té doby většina křížových tažení, jít na Blízký východ na pomoc Jeruzalémskému království, dokonce i původní myšlenka dobytí Konstantinopole byla pravděpodobně myšlena v dobré víře. Dokonce i jasně probyzantský Steven Runciman přiznává, že myšlenka spřáteleného byzantského císaře na trůně zněla logicky, přestože zároveň obviňuje Dandola a Bonifáce z Montferratu k postranním úmyslům od samého začátku.[20]

Výprava vznikla z popudu papeže Innocence III. a měla za cíl Egypt. Vyjednávání trvala již několik let, respektive od roku 1198, než se výprava shromáždila u Benátek.[21] Když se výprava plánovala, došlo k jejím prvním zádrhelům. Prvním z nich byla smrt nejrespektovanějšího z velitelů kruciáty Theobalda z Champagne, kterého poté nahradil lombardský šlechtic Bonifác z Montferratu.[22] Z dalších křižáckých vůdců byli nejdůležitější bratři Balduin a Jindřich Flanderští, Enrico Dandolo, dóže Benátek, Godfrey z Villehardouinu, Simon z Montfortu a Ludvík z Blois.[23] Další zádrhel přineslo obrovské

[18] HARRIS, Jonathan, *Byzantium and the Crusades*, Londýn: Bloomsbury Academic, 2014, s. 151 – 152; Kypr byl v té době pod kontrolou Izáka Komnena a byl rebelující provincií.
[19] Tamtéž, s. 131.

[20] RUNCIMAN, Steven, *A history of the crusades*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1965, s. 116.
[21] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s.160.
[22] ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol, *Dějiny Byzance*, Praha: Academia, 1992, s. 275.

[23] RUNCIMAN. *A history of the crusades*, 1965, s. 110; Výčet křižáckých vůdců je zkrácený a není kompletní; Simon z Montfortu bude později vůdce křížové výpravy proti Albigenským.

zadlužení křižáků. Výprava u Benátek strávila několik let, mezitím rostly dluhy křižáků. Benátčané také chtěli zaplatit i další výdaje za křižáky, co se k městu nedostavili a místo toho se plavili na Blízký východ přes Marseille, jinak by křižáky do Egypta nepřevezli.[24] Jednání nakonec skončila společnou domluvou. Křižáci pomůžou Benátkám dobýt město Zadar, na oplátku jim Benátčané poskytnou potřebné prostředky a odloží splátky dluhu.[25]

1.2 Dobytí Zadaru

Dobytí a následovné vyplenění Zadaru bylo kontroverzní už ve své době. Zadar bylo původně benátské město, které ale nedávno získal uherský král. Pro Benátky to byla velká ztráta, důvod, proč ale bylo dobytí města tak kontroverzní je, že se jednalo o katolické město. Když se o vyjednávání dozvěděl papež Innocenc III., výpravě zakázal dohodu přijmout, ovšem křižáci se dostali do dluhové pasti a nebyli v pozici, kdy by mohli Benátčany odmítnout.[26] Zadar padnul po krátkém obléhání na podzim roku 1202. Město bylo vypleněno a křižáci se ho rozhodli využít k přezimování. Když se o akci dozvěděl papež, celou výpravu exkomunikoval. Kritika se ozývala i z křižáckých řad, vystupoval například Simon z Montfortu, který se odmítnul útoku zúčastnit.[27] Ještě větší kritika se ozývala mezi prostými vojáky a rytíři, kteří rozhodně nebyli se svými veliteli zajedno.[28]

Exkomunikaci papež nakonec s výjimkou Benátčanů zrušil, primárně kvůli způsobu, jakým se křižáci do situace dostali.[29] Částečně se taky mohlo jednat o snahu celý podnik zachránit. Papež se snažil křižácké vůdce dotlačit, aby se vyvarovali jakýmkoliv jiným útokům na křesťany, pokud sami nebudou vyprovokováni, s tím, že v dopise, který papež křižákům posílal, byla Byzanc specificky zmíněna.[30] Jejich cílem má stále zůstat Egypt. To se ale velmi rychle mění.

[24] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 275.
[25] RUNCIMAN. *A history of the crusades*, s. 114.
[26] Tamtéž, s. 114.
[27] ANGOLD, Peter, *The Fourth Crusade*, s. 89.
[28] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 275.
[29] RUNCIMAN. *A history of the crusades*, s. 115.
[30] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s.161.

1.3 Výprava mění destinaci

Zde vstupuje do událostí čtvrté kruciáty muž jménem Alexios Angelos. Alexios byl synem byzantského císaře Izáka Angela, který byl roku 1195 svržen z trůnu svým bratrem Alexiem III. a uvězněn i spolu se svým synem.[31] Alexios mladší byl Alexiem starším z neznámého důvodu propuštěn z vězení, poté se mu podařilo utéct do Itálie. Alexios mladší, stejně jako mnoho jiných byzantských pretendentů, se rozhodl pro svou věc získat zahraniční podporu. Přestože u spousty vládců nepochodil, u křižáků viděl svoji reálnou šanci, jak trůn získat pro svého otce zpět. Kontakt s křižáckými vůdci navázal velmi brzy, již roku 1201, ani ne rok po útěku z Byzance.[32] Navrhnul křižákům, aby ho dosadili na trůn, jako oplátku se zavázal podpořit křižáky v jejich snaze dobýt Jeruzalém.[33]

Byzantští vůdci nezastávali k celému podniku jednotný postoj. Zatímco na jedné straně stál již zmíněný Simon z Monfortu spolu se svými spojenci, kteří odmítali jakýkoliv odklad dobytí Egypta. Simon z Monfortu měl podporu většiny prostých vojáků a řadových rytířů.[34] Na straně druhé v tuto chvíli stáli dva nejsilnější křižáčtí vůdci, Enrico Dandolo a Bonifác z Montferratu.

Dandolo, benátský dóže, byl hlavní iniciátor změny cíle výpravy. Zatímco Runciman píše o Dandolovi jako pomstychtivém intrikánovi, co chtěl rozvrátit byzantský stát kvůli událostem z mládí, Peter Angold, píšící o několik dekád později, ho považuje sice za vypočítavého, ale bez nějaké nenávisti, dokonce i jako někoho, koho fascinovalo například byzantské umění a nechoval k Byzanci ve chvíli čtvrté kruciáty osobní nevraživost.[35] Nikdo v tuto chvíli ještě nečekal konečný výsledek výpravy, jeho úmysly ale pravděpodobně nezištné, nebo čisté nebyly a sliboval si posílení benátských obchodních pozic ve východním Středomoří.[36]

Bonifác měl také své zájmy v oblasti. Rod Montferratů měl tradičně blízko k Byzanci, byl příbuzný s dynastií Komnenovců, i Angelů.[37] Jeho rodina měla dynastické nároky na Soluň,

[31] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 275; V práci kvůli rozlišení budu používat termíny Alexios starší a Alexios mladší.
[32] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s.163.
[33] RUNCIMAN. *A history of the crusades*, s. 115.
[34] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 90.
[35] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 52, 55-56, 88; RUNCIMAN. *A history of the crusades*, 1965, s. 114.
[36] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 88.
[37] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s.163.

kterou měla slíbenou od císaře Manuela, zároveň zde byla osobní nevraživost kvůli upozaďování Bonifácova bratra Konráda, žijícího v Byzanci, jež byl přes své schopnosti opomíjen, až nakonec Byzanc opustil úplně. I přes tyto vazby je pravděpodobnější, že se Bonifác snažil výpravu finančně zajistit, a proto byl tak horlivý podporovatel této diverze, což dokazují např jeho dopis Innocencovi III. z roku 1203, jak si všímá historik Jonathan Harris.[38] Křížová výprava se již od samého počátku potýkala s nedostatkem financí. Navíc nyní byla i zadlužena u Benátčanů, kteří sice odložili splacení dluhu výměnou za dobytí Zadaru, ovšem dluh splacen nebyl. Když tak Alexios mladší nabídnul nejenom pomoc byzantské armády pro získání Jeruzaléma, ale také obrovskou finanční částku, která, jak se ukáže později, byla bláhová a nešla zaplatit, spousta křižáků souhlasící s návrhem tažení na Konstantinopol, podobně jako Montferrat, si vybrala tuto možnost kvůli splacení dluhů vůči Benátkám.[39]

Bonifác z Montferratu využil všechny možné vyjednávací taktiky, aby křižáci se změnou trasy souhlasili. Zkoušel nejdříve apelovat na jejich rozum, na jejich víru, biskupové naklonění změně trasy se je snažili přimět, že se jedná o chrabrý čin a nikoliv hřích, když všechno selhalo, Bonifác se nakonec i uchýlil k emočnímu vydírání svých mužů, které s pláčem prosil na kolenou.[40] Většina křižáků po tomto aktu ponížení souhlasila, pokud kruciáta bude poté pokračovat do Sýrie.[41] Menší, ale pořád značná část křižáckého vojska stále nesouhlasila a vrátila se zpět do západní Evropy, včetně Simona z Montfortu, který s podnikem nechtěl mít nic společného a spolu se svými spojenci odcestoval do Uher.[42]

1.4 Cesta na Konstantinopol

Křižáci vypluli do Konstantinopole z Korfu v květnu 1203. Cesta byla bezproblémová. Kdekoliv křižáci přirazili ke břehu, byl Alexios mladší velmi přívětivě vítán místním byzantským obyvatelstvem, což dalo křižákům dokonce naději, že by město nemuseli ani brát útokem a mohlo by se velmi rychle vzdát.[43] Císař Alexios III. nepodnikl žádné přípravy na obranu města. Pokoušel se s křižáky vyjednávat, spíše než vyjednávání to ale bylo

[38] Tamtéž, s. 162-163.
[39] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 276.
[40] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s.165.
[41] Tamtéž, s. 165.
[42] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 91.
[43] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s.166.

nabízení úplatků.[44] Poté, co křižáci odmítli, přece jenom mohli získat ještě mnohem víc, byl Alexios starší pouze pasivní a neprojevil žádnou snahu křižáky zastavit ještě před Konstantinopolí.[45]

Na rozdíl od ostatních míst, jež křižáci navštívili, u Konstantinopole bylo přivítání Alexia mladšího všechno, jenom ne vřelé.[46] Alexios III. byl stále pasivní, věřil pravděpodobně mohutným konstantinopolským hradbám a řetězu napnutému přes Zlatý Roh. Křižáci ovšem velmi rychle po nepovedeném byzantském útoku dobyli Galátu, která byla naproti Konstantinopoli a řetěz tak mohli sejmout dolů. Benátčané pak zničili to, co zbylo z byzantského loďstva, které bylo v katastrofálním stavu už před začátkem kruciáty.[47] Alexios III. byl tímto nepříznivým vývojem událostí nucen něco podniknout. Se svým vojskem vyjel z Konstantinopole a i přes velkou početní výhodu prohrál a byl donucen ustoupit zpět do města.[48] Bylo to pravděpodobně v tuto chvíli, kdy si Alexios starší uvědomil, že ztratil kontrolu nad situací. V noci ukradl ze státní pokladny to, co dokázal pobrat, a utekl z města spolu se svojí dcerou, nechajíce za sebou nejenom špičky své administrativy, ale také zbytek svojí rodiny včetně manželky.[49] Po tomto útěku rokovali dvořané, co dělat dále se situací. Vzhledem k diskreditaci Alexia staršího odmítli dosadit na císařský trůn jakéhokoliv jiného příbuzného, než jeho bratra Izáka II., který byl v tu dobu stále oslepený ve vězení.[50] Izák po svém dosazení poslal ke křižákům vzkaz, ve kterém jmenuje svého syna Alexia mladšího za spolucísaře.

1.5 Izák II. a Alexios IV.

Společná vláda císařů Izáka a Alexia byla velmi krátká, přesto nezměrně chaotická. Izák byl po oslepení a letech vězení ve velmi špatném stavu, pro křižáky tak nebyl rovnocenným soupeřem, souhlasil proto se vším, co křižákům slíbil Alexios mladší, nyní Alexios IV.[51] Zdálo se, že křižáci jsou velmi úspěšní. Splnili svoji misi, na trůn v Byzanci byli dosazeni dva císaři, kteří byli Latinům zavázáni, navíc nyní jim museli císaři vyplatit obrovskou

[44] Tamtéž, s. 166.
[45] Tamtéž, s. 166.
[46] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 93.
[47] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 276 – 277.
[48] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s.167.
[49] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 277.
[50] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s. 167.
[51] Tamtéž, s. 168.

peněžní sumu spolu s proviantem na další cestu. Interakce mezi novým císařem Alexiem IV. a křižáky byly na velmi dobré úrovni a tato doba se nesla úzkou spoluprací mezi (spolu)císaři a křižáky. Jak píše Harris: *„Křižáci v této chvíli očividně vůbec nepochybovali o tom, že na jaře vyplují do Egypta.“*[52] Alexios IV. velmi rychle zjistil, že nemůže sehnat dostatečné množství financí. S informací se svěřil svým křižáckým patronům a snažil se získat pod svoji kontrolu další území, kde by mohl vybírat daně, roku 1203 během krátkého tažení svého uprchlého strýce z Adrianopole.[53] Dobytí Adrianopole ale jeho finanční tísni nepomohlo a Alexios byl pod tlakem ze všech stran. Křižákům docházela trpělivost a požadovali zaplacení částky. Vlastní lid ho nenáviděl, protože se „bratřil“ s nenáviděnými Latiny, navíc zvedal daně, aby částku dokázal zaplatit, což ještě více posílilo nenávist obyvatelstva Konstantinopole vůči Latinům a jeho osobě.[54]

V tuto chvíli nebyla už otázka jestli bude Alexios IV. svržen, ale kdy bude svržen a kým. Sesadil jej nakonec Alexios Murtzuflos. Murtzuflos byl původně Izákovým loajalistou, který byl spolu s ním propuštěn z vězení. Po propuštění řídil císařský dvůr a vedl protilatinskou frakci.[55] Nakonec v lednu roku 1204 byl Alexios IV. oficiálně svržen a po krátkém mocenském boji si trůn zajistil Murtzuflos jako Alexios V. Alexios IV. byl nakonec z příkazu Alexia V. uškrcen.

1.6 Dobytí města

Alexios V. se snažil zachránit situaci, ale byl v těžko zvládnutelné pozici. Pokladnice byla prázdná, armáda demoralizována a sám byl podezřívavý, proto nechal propustit všechny hodnostáře, které považoval za neloajální, včetně Niketa Choniata.[56] Křižáci už oficiálně ztratili víru v jednání Byzantinců. Rozhodli se, že pouze Latin na byzantském trůně může splnit křižácké požadavky a pomoci s dobytím Jeruzaléma. Vůdci výpravy spolu uzavřeli dohodu. V té bylo naplánováno rozdělení Byzance na léna, volba latinského císaře a

[52] Tamtéž, s. 168.
[53] RUNCIMAN, *A history of the crusades*, s. 120.
[54] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s.170.
[55] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 97.
[56] RUNCIMAN, *A history of the crusades*, 1965, s. 122.

patriarchy a rozdělení kořisti, z níž měla většina patřit Benátkám jako náhrada za stále nesplacené křižácké dluhy.[57]

Křižáci na město zaútočili v dubnu roku 1204. Přestože byzantská armáda ze začátku křižáckému útoku úspěšně vzdorovala, nakonec byla křižáky udolána a kvůli mizerné morálce se v podstatě rozpadla. Alexios V. se snažil shromáždit konstantinopolský lid kvůli obraně, to se mu ale nepovedlo a město rychle padlo do křižáckých rukou.[58] Následovalo třídenní plenění města. Přestože se rozhodně jednalo o násilnou záležitost, v dnešní době je tendence krutost a míru násilí nadhodnocovat. Také křižáčtí vůdci se aktivně snažili vyplenění zabránit, ovšem trvalo několik dní, než se jim podařilo prosté vojáky dostat pod kontrolu.[59] K násilí na místním obyvatelstvu ovšem docházelo na běžné bázi, jak nám popisuje například Niketas Choniates, který byl přímo svědkem pokusu o znásilnění.[60] Vyplenění Konstantinopole mělo obrovský morální a duchovní důsledek pro Byzanc jako takovou. Byzanc se ukázala jako slabá a její politické směřování poslední půlstoletí jako chybné. Konstantinopol byla dosud považována za nedobytnou, její vyplenění z rukou cizinců bylo pro Byzanc národní tragédií, kvůli které utrpělo sebevědomí celé byzantské společnosti, které nejlépe vystihuje Niketas Choniates: *„Ó plodné město, kdysi oděné v královský hedváb a purpur, nyní však špinavé, zanedbané a dědic mnoha zla, potřebující pravé děti! Ó město, kdysi trůnící vysoko, rozkračujíce se daleko a široko, nádherné ve své kráse a vznešenější ve vzrůstu; nyní jsou tvé přepychové šaty a elegantní královské závoje roztrhané a potrhané; tvé jiskřící oko potemnělo a jsi podobná zestárlé topičce, celé pokryté sazemi, a tvá dříve zářící a půvabná tvář je nyní zjizvená ochablými vráskami.“*[61]

1.7 Politická situace po dobytí města

Po dobytí města panoval čistý chaos. Zatímco v Konstantinopoli byl volen nový císař Latinského císařství, moc křižáků nezasahovala na celé území bývalé Byzance. Na území Byzance vzniklo několik byzantských nástupnických států, z nichž se vyprofilovaly tři, které

[57] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 99, 101; RUNCIMAN. *A history of the crusades*, s. 121.
[58] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 278.
[59] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 100-101.
[60] CHONIATES, Niketas, *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates*, Ed. HARRY J. MAGOULIAS, Detroit: Wayne State University Press, 1984, s. 323-324.
[61] Tamtéž, s. 317.

se považovaly za právoplatné dědice Byzantské říše: Níkája, Trapezunt a Épiros. Mimo Latinské císařství bylo nejdůležitějším křižáckým celkem na území Řecka Achájské knížectví v oblasti Peloponésu.

1.7.1 Níkája

Níkája je nejznámější z těchto nástupnických států. Níkája byla založena Theodorem Laskarisem, zeťem císaře Alexia III. Theodoros porazil místní konkurenci v Malé Asii, roku 1205 se prohlásil císařem a úspěšně ubránil svoji doménu proti jak Latinům, tak i Turkům. Níkája měla nejlepší nástupnický nárok ze všech byzantských států, jelikož na císařském dvoře v Níkáji sídlil pravoslavný konstantinopolský patriarcha v exilu. Po smrti Theodora Laskarise roku 1222 se moci chopil jeho švagr Jan III. Duka Vatatzes, který je dnes hodnocen jako poslední velký byzantský císař. Byl posledním císařem, kterému se dařilo úspěšně vzdorovat postupu Turků v Malé Asii, připravil půdu svým nástupcům pro dobytí Konstantinopole a vybudoval z Níkáje silnou regionální mocnost. Byl také velmi vzdělaný a zapsal se také jako mecenáš umění.[62] Jeho nástupci roku 1261 dobyli Konstantinopol zpět a znovu obnovili Byzantskou říši.

1.7.2 Épiros

Épiros byl nejmladší z byzantských nástupnických států. Byl založen Michaelem Komnenem Dukou, nemanželským synem Jana Angela. Ten spoluprací s křižáky upevnil své pozice v severním Řecku a jakmile se naskytla příležitost, nadvlády se snažil zbavit. Po jeho vraždě roku 1215 převzal správu nad jeho územím Michaelův bratr Theodoros Komnenos Duka, který se nechal roku 1227 korunovat byzantským císařem.[63] Jeho císařské ambice vypadaly v té době jako úspěšnější, než ty níkájské, až do roku 1230, kdy Theodoros utrpěl drtivou porážku od Bulharů, byl zajat a nakonec oslepen. Épiros pak začal mocensky ztrácet, roku 1246 přišel Theodorův syn Demetrios o Soluň a Épiros byl donucen uznat svrchovanost Níkáje, od které dostal Demetrios výměnou titul despota, poté se tak hovoří o Épirském despotátu. Demetriovi nástupci se dokázali vymanit z níkájského vlivu a i přes válečné úspěchy Níkáje si Épiros uhájil samostatnost, přestože území despotátu bylo velmi

[62] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 288.
[63] Po Épiros se pak používá spíše označení Soluňské císařství, v práci střídám oba pojmy, jak s Épirské, tak i Soluňské císařství.

okleštěné. S tím také vyhasly jakékoliv císařské ambice despotů. Roku 1337 byl nakonec Épiros dobyt Níkájí a končí tak jeho existence jako silného samostatného státu. Épiros existoval až do roku 1479, přestože častěji jako vazal sousedních vládců, než jako samostatný stát, například srbské říše.

1.7.3 Trapezunt

Trapezuntské císařství bylo založeno vnuky bývalého císaře Andronika I. Komnena Davidem a Alexiem. Císařství nevzniklo jako důsledek čtvrté křížové výpravy, spíše pouze bratři, v té době na gruzínském dvoře královny Tamar, využili situace a zabrali s její pomocí Trapezunt, kde se prohlásili za císaře.[64] Trapezunt do bojů po čtvrté kruciátě zasahoval pouze z úplného začátku, než byl poražen Níkájí a Anatolskými Turky, poté se stal velmi izolovaný od zbytku dění. Trapezunt pak politicky přežíval díky obratné politice vůči Turkům a Mongolům, díky italským obchodním republikám se zase stal hospodářsky prosperujícím státem.[65] Dynastie Megas Komnenů se nikdy nezřekla císařského titulu a považovala se za právoplatné dědice Byzantské říše, ovšem na císařské ambice a dobytí Konstantinopole samotné kompletně rezignovala. Trapezuntské císařství přežilo Konstatinopol o několik let, padlo roku 1261.

1.7.4 Latinské državy

Državy Latinů byly velmi různorodé. Zatímco pobřeží, ostrovy a přístavy byly většinou pod kontrolou Benátek, ve zbytku křižáckého Řecka se uchytila spíše původem francouzská šlechta. S výjimkou Benátek všechny tyto křižácké státy uznávaly svrchovanost latinského císaře v Konstantinopoli, ovšem pouze formálně a v realitě fungovaly téměř nezávisle.[66] Prvním latinským císařem byl Balduin, který byl ovšem roku 1205 poražen u Adrianopole Bulhary a zajat. Vlády se pak chopil jeho bratr Jindřich, nejdříve jako regent a po ověření, že je Balduin skutečně po smrti, tak i jako císař.[67] Jindřich Flanderský je považován za nejúspěšnějšího latinského císaře. I přes nepříznivou situaci se mu podařilo stabilizovat severní Řecko, porazit rivaly v Épiru a Níkáji a dokonce zlepšit velice špatnou hospodářskou situaci. Oproti svému bratru byl velmi tolerantní vůči Řekům a pravoslavné církvi, což nelibě

[64] Tamtéž, s. 291 – 292.
[65] Tamtéž, s. 292.
[66] Kol, *History of the Byzantine Empire*, s. 759.
[67] Tamtéž, s. 763.

nesli latinští patriarchové v Konstantinopoli, kteří byli podle dohody o rozdělení říše Benátčané.[68] Jenom díky Jindřichovi nezkolabovalo Latinské císařství okamžitě po bitvě u Adrianopole a existovalo dále. Po smrti Jindřicha roku 1216 byl na trůn dosazen jeho zeť Petr z Courtenay, ten byl ovšem po příchodu do Řecka zajat Theodorem Komnenem Dukou z Épiru a zbytek života dožil v zajetí. Následovala épirská ofenzíva proti Konstantinopoli, při které ztratilo Latinské císařství jakoukoliv mocenskou váhu, jeho území se zmenšilo na Konstantinopol a její okolí. Jediné, co drželo Konstantinopol v rukou Latinů, bylo soupeření mezi Bulhary, Épirem a Níkájou o to, kdo Konstantinopol obsadí. Posledním vládnoucím císařem pak byl Balduin II., který se neúspěšně snažil získat pomoc v západní Evropě. Konstantinopol byla znovudobyta roku 1261 Níkájou, což znamenalo konec latinské vlády v severním Řecku. Území kontrolovaná italskými obchodními republikami a latinskými feudály v jižním Řecku vydrží další stovky let.

[68] ANGOLD, *The Fourth Crusade*, s. 130.

2 Dobové obrazy a perspektivy

V této kapitole se budu věnovat jednotlivým dílům autorů, stejně tak i nejdůležitějším dílčím problémům byzantské a křižácké historiografie, a to s důrazem na to, jak zobrazovali právě čtvrtou křížovou výpravu a následný vývoj. Historiografie západu a východu se lišila celý středověk, jak ukážu na jednotlivých dílech. Ta západní se ve vrcholném středověku snaží přiblížit rytířským ideálům. V případech západní i byzantské historiografie byl kladen velký důraz na stylistiku. Jedná se tak spíše o literární činnost, než o vědu, byzantská historiografie se ale více blíží historické vědě, než západní kroniky.

Byzantské kronikářství se snaží o jistou míru objektivity a její předlohy jsou spíše antické vzory typu Thúkýdida. Byzantské autory provází pocit nadřazenosti nad ostatními národy, což je dáno kulturním prostředím, které bylo v Byzanci vysoce sofistikované, západní kronikáři zase napadají Byzantince jako líné, pyšné a intrikánské. Důležité jsou i náboženské spory, které se úzce prolínají s těmi kulturními a téměř každý autor si neodpustí nějakou narážku na to, že ti druzí jsou heretici. Autoři jsou řazeni primárně podle typu pramene, tedy pokud se jedná o dopisy, zákoník, či kroniky, sekundárně podle toho, zdali patří k byzantskému, či západoevropskému kulturnímu okruhu.

2.1 Historie Niketa Choniata[69]

Choniates napsal svoji historii pokrývající období od císařů Jana Komnena, až po události po čtvrté křížové výpravě v níkájském exilu. Jako typický byzantský intelektuál své doby píše dílo v attické řečtině. V díle také používá antické a biblické metafory.[70] *„Neboť bylo vhodné, aby si mniši zřizovali svá obydlí na odlehlých a pustých místech, v dutých jeskyních a na vrcholcích hor, a aby se vyhýbali tomuto krásnému městu ležícímu u Hellespontu, právě tak, jako se Odysseus vyhýbal lotosům a neodolatelným zpěvům Sirén.“*[71] Niketas žil ve

[69] Dílo Niketa Choniata jsem analyzoval již na bakalářskou práci, tato analýza je bakalářskou prací inspirována, nicméně upravena; POLÁČEK, Tomáš, *Obraz byzantských vztahů s křižáky v Levantě v dílech Viléma z Tyru, Niketa Choniata a Anny Komneny (1081–1183)*, Praha, 2022, Bakalářská práce, PedfUK, KDDD.
[70] DOSTÁLOVÁ, Růžena, *Byzantská vzdělanost*, 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 208.
[71] CHONIATES, O City of Byzantium, s. 118; „*For it was fitting that monks should set up their habitation in out-of-the-way places and desolate areas, in hollow caves and on mountain tops, and that they avoid this fair City situated on the Hellespont even as Odysseus avoided the lotus and the irresistible Sirens' songs.“*

velmi turbulentních dobách, byl přeživším svědkem vyplenění Konstantinopole, a tedy i očitým svědkem značné části událostí knihy.

Choniates byl velkým obdivovatelem císařů komnenovské dynastie, především Jana a Manuela. To je dáno především tím, že za Choniatova života bylo schopných císařů poskrovnu, dokonce bych si troufnul říct, že téměř žádný. Jeho zklamání z byzantského vývoje vrcholí ostrou kritikou nejenom byzantských císařů a dalších osobností v čele říše, ale celého byzantského lidu. To samozřejmě neznamená, že by byl na straně Latinů, či dokonce Bulharů. Jak sám říká: *„Ach bědný já, ubohý autor, jenž mám být strážcem takových běd a teď mám navíc ozdobit psaným slovem neštěstí své rodiny a svých krajanů! Kdo snese pohled na takové trofeje, které pozvedl nepřítel? Ve starých časech byli vítězové v bitvách vedeni soucitem a nerozhodli se chovat nenávist navždy; proto vztyčovali trofeje ze dřeva a malých kamenů, které vydržely jen krátce a pak se rozpadly – neboť byly památníky ne přátelství, ale doutnající nenávisti a prolité krve. Dnes však, jako důkaz svých vítězství, barbaři, jimž jsme byli vydáni Bohem k potrestání, vynalezli ničení měst a úplnou zkázu.“*[72]

Pro Choniata jsou všichni pohybující se mimo byzantskou kulturu barbaři, ovšem na rozdíl od starších autorů se mu zhroutil myšlenkový, a vlastně i ten reálný svět a už pro něj nejsou v mnoha ohledech méněcenní, snad jenom v sofistikovanosti jejich kultury. Choniates pracuje s myšlenkou, že za pád Konstantinopole a kolapsu Byzance si můžou Byzantinci spíše sami. Nesvádí tak vinu na okolní národy, ale podle něho můžou za problémy Byzance samotní Římané, tj. Byzantinci, kteří raději bojují mezi sebou, než aby se spojili pro dobro vlasti.[73] Kritika uzurpátorů, či vzájemných občanských válek rozhodně není novým jevem v byzantské historiografii, ovšem dle mého názoru Choniates stojí osamocen v tak vyhroceném pohledu na selhání svých krajanů, který byl rozhodně ovlivněn osobními zážitky z dobytí města. Nejblíže mu je názorově asi jeho bratr Michael, jehož dopisy jsou také v této práci rozebírány.

---

[72] Tamtéž, s. 347-348; *„O wretched author that I am, to be the keeper of such evils, and now to grace with the written word the misfortunes of my family and countrymen! Who can bear to contemplate such trophies raised by the enemy? In olden times, the victors in battle were motivated by fellow feeling and chose not to nurse hatreds forever; hence, they erected trophies of wood and small stones that would stand but a short while and then crumble, for they were memorials, not of friendship, but of the embers of hatred and the shedding of blood. Nowadays, as evidence of their victories, the barbarians to whom we have been delivered over by God for chastisement have invented the razing of cities and total ruin.“*

[73] Tamtéž, s. 350.

Literární a historická kvalita Choniatovy tvorby je velmi vysoká. Jeho tvorba, podobně jako u jiných dobových literárních pramenů byzantské provenience, převyšuje západní kroniky, dá se považovat za velmi spolehlivou. To neznamená, že by autor po vzoru dobové historiografie neprojevoval svůj osobní pohled na svět v díle, ovšem i například svého oblíbence dokáže zkritizovat, pokud si to zaslouží, například, když kritizuje císaře Manuela Komnena kvůli zvyšování daní v průběhu jeho vlády: *„Nebudu se snažit skrýt, že se (Manuel) snažil zvýšit daně (…) Vybrané zisky nebyly tolik uskladněné v truhlách, jako byly odvedeny pryč do nadací klášterů a kostelů a Římanů v nouzi, ale větší část byla vylita mezi různorodé národy a hlavně vyprázdněna do latinských společenství.“*[74] Podobných příkladů lze uvést více, když svého nepřítele dokáže pochválit, či zase svého oblíbence zkritizovat. Choniatovo dílo je tak nedocenitelné, významné je i pro zahrnutí vlády Jana II. Komnena, o kterém máme v porovnání s jeho otcem a synem velmi málo zdrojů.

2.2 Historie Jana Akropolita

Analyzované dílo do jisté míry navazuje na Niketa Choniata, jak chronologicky, začíná totiž téměř tam, kde Choniates končí, tak také svojí strukturou a jazykem.[75] Dílo, psané stejně jako dílo Choniata attickou řečtinou, začíná pádem Konstantinopole roku 1204[76] a mapuje období do znovuobsazení Konstantinopole roku 1261. Dílo se zachovalo téměř celé, chybí pouze řeč při příležitosti korunovace Andronika II. Palaiologa spolucísařem v samotném závěru díla. Dílo se dá rozdělit na dvě části, které se v díle pravidelně střídají, to je dělení událostí na ty na západě, tedy v Řecku a ty na východě, tedy v Asii.[77] Domnívám se, že Akropolites se podobně jako Choniates dá považovat na středověké poměry za poměrně objektivního historika.

Jelikož žil na dvoře níkájských císařů, byl jim ve svém díle nakloněn, což se například projevuje v titulatuře panovníků. Zatímco císařové z Níkáje jsou označováni titulem

[74] Tamtéž, s. 115 – 116; *„I will not conceal that he strove to increase the taxes. (…) which sprang full-grown ears of corn of extraordinary size for his benefit. The collected revenues were not so much deposited in the treasuries or buried in the recesses of the earth as they were drained away in lavish endowments to monasteries and churches and to Romans in want, but by far the larger part was poured out among the divers nations and especially emptied into the Latin communes.“*

[75] Není jisté, jestli Akropolites využil Choniata jako zdroj a inspiraci, je ale spíše pravděpodobné, že nikoliv.

[76] Pád Konstantinopole je Akropolitem špatně datován, rok vyplenění udává roku 1202.

[77] AKROPOLITES, *The History*, s. 33.

autokrator (panovník), tak ostatní vládci jsou označováni jako vládci některé části, např. císař z Konstantinopole, despota Épiru, nebo pouze jménem bez titulů, či je přímo označuje za zrádce.[78] Akropolites si dává práci, aby se ukázal jako neutrální pozorovatel, přesto až příliš často vychvaluje níkájské císaře a naopak kritizuje nepřátele svých patronů. Sám ve svém úvodu poznamenává, „že *autor by měl psát bez přízně, bez záští, bez nenávisti, ani z dobré vůle, ale jen pro dobro dějin a proto, aby to, co někteří vykonali, ať už to bylo dobré nebo špatné, nebylo odsouzeno k zapomnění, které čas obvykle přináší*.“[79] I přesto to bohužel nedodržuje, je si sice vědom důležitosti objektivity, ale podobně jako u Anny Komneny o sto let dříve je pro něho být objektivní v podstatě nemožné. Růžena Dostálová si všímá jeho duality mezi snahou o objektivitu a typickým středověkým kronikářstvím.[80] Její hodnocení se mi zdá ale trochu tvrdé, Akropolites dle mého názoru opravdu překonával díla západních kronikářů své doby.

Na svoji dobu měl Akropolites rozvinuté historické myšlení. Dokázal pracovat se staršími prameny a kriticky je hodnotit, jak opět dokazuje v úvodu svého díla: „*Nicméně události od počátku stvoření světa byly vyprávěny mnoha lidmi v různých dobách; není třeba zmiňovat, že většina historiků si vzájemně protiřečila ve svých zápisech o vládách císařů, územních změnách a občanských povstáních, vypuknutí válek, zotročení, vítězstvích a porážkách a všech dalších věcech, které se dějí i v naší době.“*[81] Zde také obhajuje, proč nezačíná v duchu středověkého kronikářství dějiny od začátku světa, ale „pouze“ od pádu Konstantinopole. Ve svém díle pracoval také s mnoha dokumenty, které často parafrázuje a vychází i z osobních zkušeností. Co se týče pravosti dokumentů, tak se přikláním k názoru, že jeho

[78] Tamtéž, s. 41-42; Více jsou pohledy na titulaturu rozebírány na s. 47.
[79] Tamtéž, s. 105; *„At all events, the author ought to write neither with favour nor with malice, nor out of hatred or goodwill, but for the sake of history alone and so that what has been done by some, whether it be good or bad, is not relegated to the depths of oblivion which time is wont to produce.“*
[80] DOSTÁLOVÁ, *Byzantská vzdělanost*, s. 255.
[81] AKROPOLITES, *The History*, s. 105; *„Now those who have written histories about our affairs have taken various starting points. Some began with the creation of the world, others from some notable empire, either that of the Persians or the Greeks, the Romans or someother people, each one adjusting his ownwork in relation to his aim. In our case too our composition will be brought to completion in the same way. However, events from the beginning of the creation of the world have been narrated by many people at many times; one need not mention the fact that most writers of history have contradicted each other in writing about emperors' reigns, territorial change and civic uprisings, the outbreak of wars, enslavements, victories and defeats and all the kinds of things that happen in our times.“*

parafráze a útržky mají reálný základ, jelikož Akropolites patřil k císařskému dvoru a účastnil se diplomatických poselstev, v tomhle je třeba být za jedno s autorkou edičního vydání díla.[82] Co se týče jeho ostatních zdrojů, ty nejmenuje, je pravděpodobné, že se jednalo spíše o orální svědectví, než o písemné prameny.

Podobně jako Choniates, i Akropolites v díle sám vystupuje, ale nevtírá se a nezveličuje své úspěchy, vstupuje pouze tam, kde byl přímo svědkem události, nebo hrál nějakou významnější roli. Jak píše americká byzantoložka Ruth Macrides ve svém vysoce kvalitním rozboru Akropolitova díla: *„Akropolites, stejně jako jiní byzantští historikové, jak se zdá, že neměl zájem poskytovat autobiografické informace sám o sobě, když sám sebe vkládal do svého vyprávění.(…) Stejně jako jiní autoři historických vyprávění, Akropolites (ani) nevnáší sám sebe do svého textu, aby prokázal své kvalifikace pro psaní historie. Kdyby toto bylo jeho motivem, očekávali bychom přímé odkazy na jeho přítomnost při konkrétních příležitostech jako potvrzení jeho statusu očitého svědka.“*[83]

Přesto se nevyhýbá zažitým tématům byzantské historiografie. Často využívá anachronismy u středověkých národů, např. kočovné kmeny jako Pečeněgové jsou pro něj Skythové.[84] Byzantinci jako vysoce starobylá a sofistikovaná kultura i přes svoji kulturní vyspělost oproti zbytku Evropy žila stále v minulosti a velice pomalu přijímala změny. Jejich sofistikovanost také dávala Byzantincům jistý pocit nadřazenosti, který se týká i všech byzantských autorů včetně Akropolita. Tento pohled je spojen podobně jako u Niketa Choniata s nepřátelským chováním vůči Byzanci. Např. když na císařství zaútočili Srbové, tak o nich píše: *„vládce Srbů – jsou to rasa, která porušuje dohody a nikdy neprojevuje vděčnost těm, kteří jim prokázali dobrodiní. Kvůli malému zisku odkládají a pošlapávají pohár přátelství.“*[85] Přestože se nám může zdát pochopitelné, že Akropolites takto píše o někom, proti komu i on sám aktivně bojoval v císařových službách, je třeba si uvědomit, že i přes veškerou

[82] Tamtéž, s. 38.
[83] Tamtéž, s. 44; *„Akropolites, like other Byzantine writers of history, does not appear to have been interested in providing autobiographical information for its own sake when he inserted himself into his narrative. (…) Again, like other authors of historical narrative, Akropolites does not bring himself into his text in order to show his credentials for writing the history. Were this a motive, one would expect direct reference to his presence on particular occasions as a confirmation of his eyewitness status.“*
[84] Tamtéž, s. 139.
[85] Tamtéž, s. 328; *„the ruler of the Serbs – they are a race which violates treaties and never shows gratitude to those who have been good to it, but for a small gain they cast aside and trample on the cup of friendship.“*

nadčasovost, kterou Akropolites rozhodně nepostrádal, tak stále žil ve středověku a zůstává mužem své doby. Jako autor níkájské provenience snižoval císařské ambice Épiru a jiných byzantských vůdců. Sám Akropolites byl dva roky vězněn despotem Épiru, přesto tato negativní zkušenost pravděpodobně neovlivňovala jeho nevraživost vůči vládě v Artě, kterou tak nechová v lásce spíše kvůli jeho mecenášům v podobě níkájských císařů.[86]

Podobně jako jiní doboví autoři má Akropolites poněkud zkreslený náhled na ženy v pozicích moci, které jsou vykresleny jako intrikánky. Např. během rebelie Konstantina Chabarona, který byl stratégem v dnešní Albánii, píše, že za vším stála švagrová bývalého epirského despoty Maria, která Chabarona údajně svedla a podnítila jeho rebelii. Akropolites se dokonce vyjadřuje o Konstantinovi, že byl *„jinak dobrý voják.“*[87] Samozřejmě je možné, že v povstání hrála významnou roli, přesto i tak udává jako hlavní důvod povstání vztah Chabarona s Marií. Tato problematika se netýká pouze Akropolita, ale udal nám jasný příklad, na kterém se dá problematika jasně definovat.

2.3 Morejská kronika

Morejská kronika je velmi netypickým pramenem pro svoji dobu. Tato původně veršovaná kronika se nám dnes dochovala v několika manuskriptech a verzích, ve staré francouzštině, v aragonštině, italštině a řečtině.[88] V případě řecké varianty je text veršovaný, ostatní verze jsou psány prózou. Nepanuje shoda, který z manuskriptů je nejstarší. Ví se, že je to buď řecká, nebo francouzská verze, většinou se udává francouzská. Harold Lurier, autor úvodu do anglického překladu řecké verze v šedesátých letech 20. století píše, že francouzská verze je nejstarší.[89] Názor Theresy Shawcross, sepisující svoji knihu o kronice o téměř půl století později tak vyhrocený názor nemá a naopak tvrdí, že přestože řecká verze je spolu s francouzskou bezpochyby nejstarší z manuskriptů, vybrat z těchto dvou ten starší může být velice spekulativní a obtížné. Také po analýze jazyka je patrné, že tyto verze mají společný vzor, tedy se vší pravděpodobností originální text.[90] Stejný názor má i Růžena Dostálová,

[86] Tamtéž, s. 95.
[87] Tamtéž, s. 323.
[88] Dohromady osm manuskriptů, z toho je pět řeckých.
[89] ANONYM, *Crusaders as Conquerors: the Chronicle of Morea*, Ed. Harold. E. Lourier+kol., New York: Columbia University Press, 1964, s. 38.
[90] SHAWCROSS, Theresa. *The Chronicle of Morea: Historiography in Crusader Greece*. New York: Oxford University Press, 2009. s. 47, 122.

která uvádí, že nelze ani určit jazyk původní verze.[91] Lurier se tedy domnívá, že původním jazykem byla francouzština, pozdější autoři toto ovšem vyvracejí a podobně jako Dostálová trvají na nejednoznačnosti jazyka originálu.[92] Práce pracuje s anglickým překladem řecké verze z Fabriciovy kolekce z Kodaňské univerzity, což je nejstarší řecký manuskript, může se tedy stát, že v některých verzích popisovaná část v práci může zcela chybět v jiných vydáních kroniky opírajících se o jiné z manuskriptů. Přestože je tedy původně kronika veršovaná, překlad, který je velmi přesný, byl přeložen jako próza. Česká byzantologie také pracuje s řeckou verzí, například výše zmíněná Růžena Dostálová o ni stručně píše ve své části publikace *Dějiny Byzance*.[93] Kronika byla patrně velmi oblíbená, už jenom z důvodu množství překladů a pro středověkého evropského člověka tak zpracovávala jistý kontakt s franckým Řeckem.

Kronika začíná velice stručným popisem první křížové výpravy a věnuje se podrobně událostem po čtvrté křížové výpravě na Peloponésu, jeho podrobení křižáky a náhle končí přibližně v polovině 14. století.

Morejská kronika je naprosto jasně prokřižácká, či spíše prolatinská. Nejenom, že úvod kroniky začíná první křížovou výpravou, která tak byla pro autora velmi důležitým milníkem, zároveň ale autor stojí vždy při franckých elitách a katolické církvi. V případě vyplenění Konstantinopole byl například vysoce pravděpodobně ovlivněn kronikou Godfreye z Villehardouinu a plně přejímá jeho prokřižácké stanovisko.[94] Například stále v souvislosti s čtvrtou kruciátou autor píše: *„Poslouchejte všichni, Frankové i Římané*[95]*, všichni, kteří věříte v Krista a jste pokřtěni, přijďte sem a poslouchejte toto velké téma, to je zlou povahu Římanů, jejich bezbožnost. Kdo jim uvěří, bude věřit jejich přísahám, když nerespektují Boha, ani nemají rádi svého vladaře? Nemilují se navzájem, pouze s postranními úmysly.“*[96] Podobných pasáží najdeme v kronice mnoho, ovšem tato stojí za zmínku z důvodu, že tato slova nebyla vložena do úst žádnému z účastníků kruciáty, jedná se o osobní názor autora a jeho osobní „manifest“. Je zajímavé, že autor Byzantincům říká

[91] Kol., *Dějiny Byzance*, s. 417.
[92] ANONYM, *The Chronicle of Morea*, s. 52.
[93] Kol., *Dějiny Byzance*, s. 417.
[94] SHAWCROSS, *The Chronicle of Morea*, s. 69-70.
[95] Z textu vyplívá, že zde mluví k Byzantincům, kteří konvertovali na katolickou víru.
[96] ANONYM, *The Chronicle of Morea*, s. 88.

Římané, místo, aby použil více ponižující, nebo neuctivé *„Řekové,“* autor dokonce o několik stránek dál vysvětluje, že jméno přijali od Římanů, ovšem autorův pohled není pozitivní, naopak to podle něho svědčí o pýše místního lidu, kteří se stali díky tomuto hříchu schizmatici.[97] V očích autora tak byli všichni Byzantinci podlí a heretici, tím je také z autorova pohledu ospravedlněné dobytí Konstantinopole.

Autor vychází z mnoha jiných zdrojů. Podobně jako u spousty soudobých kronik je pro něho důležitým zdrojem osobní svědectví a orální tradice, kronika je ovšem opřena i o písemné prameny. Z těch, u kterých přímo nelze určit původ jsou například *Soudní nařízení Románie*. Paralela mezi kronikou a zákoníkem existuje, občas dochází oproti zákoníkům ke změnám, je tak možné, že zákoník citovaný v Morejské kronice vycházel ze starší verze nám dochovaného zákoníku. Morejská kronika využívala i další písemné dokumenty, ale *Soudní nařízení Románie* je z nich nejdůležitější.[98] Autor využil pro svoji tvorbu i prameny narativní provenience, ovšem s výjimkou kroniky *Historie skutků vykonaných za mořem* Viléma z Tyru je nelze přímo propojit s Morejskou kronikou. Vilém z Tyru mapoval události od první křížové výpravy, až po osmdesátá léta 12. století a anonymní autor *Morejské kroniky* ho na svoji dobu velmi netypicky i nepřímo uvádí jako zdroj.[99] Pokud se vrátíme zpět k orální historii a osobnímu svědectví, ani tyto zdroje nelze podceňovat. Nejkvalitnější část kroniky se právě týká událostí mezi 13. a 14. století, které autor sám zažil.[100]

2.4 Dobytí Konstantinopole

Godfrey z Villehardouinu, autor první z využitých křižáckých kronik, patří – byť není dílo někomu výslovně věnováno – k jednomu z nejhlasitějších myšlenkových obránců čtvrté křížové výpravy a následného vyplenění města, na němž se sám podílel. Pokud by se práce zaměřovala na čtvrtou křížovou výpravu, doporučuji kroniku číst paralelně spolu s Niketasem Choniatem a Robertem de Clari, první z nich představuje byzantskou perspektivu, druhý z nich zase perspektivu řadového rytíře výpravy v kontrastu

[97] Tamtéž, s. 90; Pýcha je v katolické teologii nazývaná nejhorším hříchem, jelikož skrze něj padli padlí andělé do pekla.
[98] SHAWCROSS. *The Chronicle of Morea*, 2009, s. 57, 59.
[99] Tamtéž, s. 65.; Autor Morejské kroniky měl přístup pouze ke kronice samotné, nikoliv k Vilémovým pokračovatelům.
[100] Tamtéž, s. 81.

s Villehardouinem, který byl jedním z vůdců. Caroline Smith se domnívá, že kronika měla přilákat zájem k nově vytvořené říši, v čemž retrospektivně selhala.[101]

Dobytí Konstantinopole je psáno ve staré francouzštině a nejedná se o veršovanou kroniku, jde o jeden z prvních dochovaných příkladů francouzské prózy.[102] Kronika začíná roku 1197 a končí roku 1207 smrtí Bonifáce z Montferratu. Zapadá do módy soudobých rytířských eposů, kdy dobří stateční rytíři bojují proti zlu.

Villehardouin se snaží vyobrazit své druhy ve zbrani v co možná nejlepším světle. I přes správnou faktografii a chronologii patrně i úmyslně zakrývá informace, které by mohly křižáky nějakým způsobem poškodit, nebo zdiskreditovat, je i možné, že se lehce stydí. Například pokud si vezmeme vztah křižáků s papežem, i přestože víme, že papežův vztah ke křížové výpravě byl přinejlepším problematický. Jak v dopise papež Innocenc III. píše křižáckým vůdcům roku 1203 po vyplenění Zary: „*Ale spíše byste měli opustit tyto frivolní a zbytečné závazky a vyplout na pomoc Svaté zemi a pomstít urážku kříži; tam získáte kořist od nepřítele, kterou, pokud zůstanete v Románii, možná budete muset vymáhat od svých bratří. Jinak nebudeme schopni a ani bychom neměli slíbit vám milost odpuštění vašich hříchů. Chceme, abyste si byli jasně vědomi podmínek našeho zákazu: zakazujeme vám, pod hrozbou exkomunikace, napadnout nebo se odvážit ublížit zemím křesťanů, pokud vám tito nebudou úmyslně bránit na vaší cestě nebo pokud nenastane nějaký jiný spravedlivý či nutný důvod. Pokud byste měli jít jinou cestou, měli byste dbát na radu našeho legáta, ale upozorňujeme vás, abyste se proti těmto pokynům nezachovali lehkovážně.* “[103] Pro papežství bylo důležitější zachovat Jeruzalémské království a výprava proti Byzanci by byla z hlediska papežské politiky kontraproduktivní. Villehardouin v tomto mlží, podává nepřímé důkazy a snaží se dokázat něco, co neexistovalo a posvětit tak vyplenění papežem, např. když se obhajuje vůlí papežských zástupců u křižácké armády, kteří jim podle Villehardouina posvětili dobytí města: *„Všechno duchovenstvo, včetně to s mandátem od papeže, souhlasilo s názorem baronů a poutníků. Kdokoliv, kdo způsobil takovou vraždu nemá právo vlastnit*

[101] VILLEHARDOUIN, JOINVILLE. *Chronicles of the Crusades*, s. xxxi.

[102] Tamtéž, s. xxiii.

[103] DIE REGISTER INNOCENZ' III. 6. pontifikátní rok 1203/4, Ed. O. HAGENEDER, J. C. MOORE, A. SOMMERLECHNER. Vídeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1995, s. 163–165, č. 101.

zemi, a všichni, kdo souhlasili se zločinem, se stali spoluviníky. A nad všechno, Řekové stáhli svoji poslušnost Římu.“[104] Jako člen rytířských elit měl Villehardouin určitě zájem na tom, aby jeho čest zůstala nepošpiněná, nemůže proto být připuštěno, že by křížové tažení na Konstantinopol bylo jakkoliv nezasloužené a že to křižáci byli přímí viníci vyplenění města. Z pozice vysoce postaveného šlechtice také nebere ohledy na prosté účastníky výpravy. Ostře kritizuje vyplenění města, respektive nikoliv samotný akt vyplenění, ale to, že řadoví vojáci a rytíři si nechávali kořist pro sebe, místo aby ji dali k přerozdělení svým velitelům.[105] Neznamená to, že by kritizoval pouze nemajetné rytíře, v této situaci kritizoval i výše postavené šlechtice[106], ovšem je z textu vidět nepochopení pro zatajování zisků, přestože pro nemajetného rytíře, nebo pouhého pěšáka se mohlo jednat o částku, která by jim mohla změnit kompletně život a sociální postavení ve společnosti.

Villehardouin byl přímým účastníkem kruciáty, členem vyššího velení výpravy a *Dobytí Konstantinopole* má spíše charakter pamětí. Znamená to, že všechny informace jsou hned z první ruky, což lze považovat rozhodně za výhodu. Zároveň to ale znamená, že, jak je zmíněno výše, neměl jinou možnost, než se ideologicky snažit ospravedlnit počínání kruciáty. Je také z díla vidět, že se snažil být, nebo se alespoň prezentovat, jako hlas rozumu. Když vznikla rozepře mezi Balduinem Flanderským a Bonifácem z Montferratu, tak psal: *„Tak tedy, jak jste slyšeli, byl uzavřen mír mezi císařem a markýzem. To vyvolalo v celém vojsku velikou radost, neboť jejich spor mohl způsobit veliké škody.“*[107] Godfrey tak nezapírá jisté problémy a rozepře mezi křižáckými vůdci, ale dává velkou váhu mírovému řešení sporů křižáckého vojska.

Sám jako jeden z velitelů vojska musí nevyhnutelně ve svém díle figurovat, sebe v kronice zmiňuje v duchu západních středověkých kronik ve třetí osobě, například opět v souvislostí s jednáním mezi Bonifácem a Balduinem: *„Byli vybráni poslové, kteří měli jít za markýzem a přivést ho zpět; jedním z nich byl Gervase z Châteauneuf, dalším Renier z Tritu a třetím Godfrey, maršál z Champagne. Benátský dóže vyslal také dva své vlastní muže.“*[108]

[104] VILLEHARDOUIN, JOINVILLE, *Chronicles of the Crusades*, s. 59-60.
[105] Tamtéž, s. 68.
[106] Tamtéž, s. 68.
[107] Tamtéž, s. 80.
[108] Tamt6, s. 80.

2.5 Historie císaře Jindřicha Konstantinopolského

Kronika napsaná Jindřichem z Valenciennes je nepřímým pokračovatelem Villehardouinova *Dobytí Konstantinopole*. Události v kronikách od sebe dělí přibližně osm měsíců a přestože pravděpodobně Jindřich nechtěl být přímo pokračovatelem Villehardouina, tak díla nepřímo navazují a Jindřichova inspirace *Dobytím Konstantinopole* je nesporná.[109]

Kronika se věnuje především válce proti Bulharům a lombardským pánům, ale také např. spojenectví mezi Latinským císařstvím a Davida Komnena z Trapezuntu proti společnému nepříteli – Níkájskému císařství, či také zmiňuje jednání s Épirským despotátem. Kronika náhle končí uprostřed jednání mezi Michaelem Komnenem Dukou a Jindřichem Konstantinopolským, a to ve všech čtyřech dochovaných manuskriptech.[110] Ediční text vychází z nejstarší edice, je pouze upravován zbylými manuskripty, pokud mezi nimi panuje shoda.[111] Edice s výjimkou úvodu je jako původní dílo napsána ve staré francouzštině.

Alexis Paulin Paris a Gaston Paris[112] se v 19. století vyjadřovali, že kronika byla původně veršovaná, později byla pouze přepsaná jako próza. Pozdější bádání ovšem tuto teorii vyvrátilo, Jean Longnon, autor edičního vydání, si spíše myslí, že tomu tak nebylo. Longnon jako důvod udává, že spíše šlo o ne vysloveně náhodu, ale někde se verše nacházejí, protože Vallenciennes *„měl vzdělání, vkus a techniky básníka.“*[113] Šlo tak spíše o jeho původ a vzdělání, než že by psal původně kroniku veršovanou, jsou totiž i stránky, kde verše kompletně chybí.

Dílo je psáno jako rytířský epos. Vystupují v něm chrabří rytíři, to jsou ti na straně císaře Jindřicha a jejich zlí nepřátelé. Kronika je plná přímé řeči a hrdinských skutků, kterým autor věnuje velkou část svého prostoru. Toto rozdělení mezi dobro a zlo přesahuje tradiční dělení na různé národy a náboženství. Např. pokud vezmeme příklad dvou důležitých byzantských charakterů, tedy Michaela Komnena Duky a Davida Komnena z Trapezuntského císařství, tak Valenciennes proti Davidovi nic nemá, protože byl spojencem císaře Jindřicha. Michael

[109] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 8.

[110] Tamtéž, s. 12.

[111] Tamtéž, s. 22.

[112] Paulin Paris (1800-1881) a jeho syn Gaston Paris (1839-1903) byli významnými historiky a jedni ze zakladatelů francouzské moderní medievalistiky.

[113] Tamtéž, s. 14.

z Épiru je něco jiného, píše o něm jako o zrádném, dokud se nestane také spojencem Jindřicha, poté se rétorika Valencienna změní také a už ho nečastuje nadávkami dávanými do úst jiným.[114] Hlavním nepřítelem je v díle Theodoros Laskaris, císař Níkájského císařství.

I přes jasné rozdělení mezi dobro a zlo je faktograficky více méně správně, ovšem dílo nedosahuje literárních kvalit Villehardouina. Oproti *Dobytí* je také hůře strukturované a více nepřehledné.

2.6 Soudní nařízení Románie

Soudní nařízení Románie je zákoník, který vzniknul původně v Achájském knížectví, postupně se ovšem rozšířil na celé území křižáckého Řecka. Zákoník byl sepsán v první polovině 14. století. Autor tvrdí, že vychází ze starších ústních nařízení a soudních precedentů Latinského císařství a *Jeruzalémského zákoníku*, k čemuž odkazuje i název. Sám zákoník začíná slovy: *„Toto je kniha užívání a statut císařství Románie, která byla nařízena a ustanovena za vlády nejpokornějších pánů hraběte Balduina z Flander, pana Bonifáce, markýze z Montferratu, pana Jindřicha Dandola, dóžete z Benátek, a mnoha dalších baronů, v době, kdy bylo dobyto císařství Románie a Konstantinopol.“*[115] Úvod dále pokračuje zkrácenou historií zákoníku, kde se snaží dokázat původ z výše zmíněného *Jeruzalémského zákoníku* a dokázat tam přímou kontinuitu s ostatními křižáckými státy, zvláště pak Latinským císařstvím.[116] Tohle ovšem vysoce pravděpodobně není pravda. Vyjma spousty faktografických chyb v úvodu je snaha dokázat provázanost se staršími právními systémy vysoce pochybná a po analýzách *Jeruzalémského zákoníku* a *Soudních nařízeních* je skoro jisté, že autor úmyslně o inspiraci Jeruzalémským zákoníkem nemluvil pravdu, pravděpodobně, aby své nové právní knize dodal prestiž.[117] Co se týče orální právní tradice, zde nemůžeme říct, do jaké míry dílo navazuje na zvykové právo. Za krátkou existenci Latinského císařství nestihl vzniknout nějaký psaný zákoník, takže zde nejde udělat srovnání, jako tomu bylo u *Jeruzalémského zákoníku*.[118] Dodnes nepanuje shoda o původu

[114] Tamtéž, s. 118-119.
[115] TOPPING, W, Peter, *Feudal Institutions as revealed in the Assizes of Romania, the law code of Frankish Greece*, Philadelphia: University of Philadelphia Press, 1949, s. 15.
[116] Tamtéž, s. 17-18; Jedná se o kompilaci několika zákoníků Jeruzalémského království, zákoník je nejdůležitější pramen právní provenience pro křižácký Blízký východ.
[117] TOPPING, *The Formation of the Assizes of Romania*, s. 306.
[118] Zde můžem akorát čerpat z mnoha smluv sepsanými před a během existence Latinského císařství.

zákoníku, pravděpodobně na něj působily různé vlivy, včetně Itálie, Francie a i Byzance, nějaké ústní zvyklosti z Latinského císařství a zbytku franckého Řecka také mohly mít vliv.

Zákoník primárně právně upravuje feudální vztahy mezi místní šlechtou a poddanými. I přes veliký časový posun oproti zkoumanému období je zákoník stále relevantním pramenem pro tuto práci, zejména z důvodu, že právně upravuje vztahy mezi Řeky a jejich původně západoevropskými protějšky v oblasti Peloponésu. I v zákoníku můžeme vidět, že se nejedná o černobílou záležitost. Na jednu stranu v některých momentech respektuje řecké právní zvyklosti, např. s dědictvím, na druhou stranu je v jiných momentech až diskriminační. V právním řádu lze sledovat linii mezi Řekem nevolníkem a Řekem svobodným člověkem. Pokud je Řek svobodným člověkem, je jeho pozice do jisté míry volnější a může se řídit podle svých zvyklostí. Například svobodný Řek může dědit podle řeckých zvyklostí, s výjimkou smíšených manželství mezi Frankem a Řekyní, zatímco řečtí nevolníci nemají ani právo v některých případech svědčit u soudu proti šlechtici.[119] Je třeba si uvědomit, že francké elity v jižním Řecku v tuto dobu už více méně zdomácněly, rozdíly mezi řeckými a křižáckými elitami se postupně ztrácely a spousta řeckých šlechticů a dalších svobodných vlastníků půdy prokázala loajalitu Achájskému knížectví i proti dalším byzantským útvarům v Řecku.[120] To jsou možná důvody, proč nejsou zákony tolik diskriminační proti řeckým elitám. Na druhou stranu řecké dědické zákony byly pro Latiny výhodné. Zatímco majetek Latinů přecházel na nejstaršího syna, majetek řecké aristokracie se tradičně dělil mezi potomstvo, což v praxi posilovalo francké držitele půdy.[121]

2.7 Dopisy Michaela Choniata

Michael Choniates, stejně jako jeho bratr, byl velmi vzdělaný člověk, což se také odráží i při psaní dopisů. Opravdu fráze, které Niketas pro svého bratra používal, tedy např. *„raduji se kvůli příbuzenství s tímto mužem, přestože jsem velmi vzdálen od jeho mravnosti a učenosti,“*[122] ani trochu nepřehání. Jedná se o kolekci 181 dopisů, určených všem možným lidem z Michaelova okruhu. Jsou mezi nimi převážně církevní hodnostáři, např. thébský

[119] TOPPING, *The Assizes of Romania*, 1949, s. 71, 92.
[120] Tamtéž, s. 121.
[121] ZÁSTĚROVÁ, *Dějiny Byzance*, s. 282.
[122] CHONIATÉS. O City of Byzantium. s. 332; *„he was my brother, yes my very own; I take pride in our consanguinity and I rejoice over my kinship with the man, even though I am far removed from him in virtue and learning.“*

metropolita Manuel, ale také bratr Niketas, úředníci, lékaři, širší rodina, nebo dokonce sám níkájský císař Theodoros Laskaris.

Dopisy, psané v attické řečtině, jsou plné antických a křesťanských přirovnání. Michael miluje citáty z Bible, a přirovnání z homérských eposů, znaky do jisté míry typické pro své současníky z řad byzantské inteligence. Svoje vzdělání prokazuje rozsáhlou znalostí mnoha antických autorů, např. Platóna, Aristotela, Démosthena, či Pythagora. Svému bratrovi hned v prvním dopise psal, jako odpověď na Niketovu žádost, aby své spisy sepsal do jedné kompilace: *„Avšak velmi váháme splnit tuto žádost, neboť psaní a publikování kompilací není něčím, co by bylo možné pro každého, ale pouze pro ty, kteří mají úplnou mistrovskou dovednost ve slovech, jak se někdy učíme prostřednictvím váhání, že je nezbytné uskutečnit danou záležitost. Neboť moudrý Pythagoras vůbec nesvěřoval svá učení knihám, prohlašoval, že trvalejšími knihami jsou ty, které rezonují s dušemi posluchačů. Také co se týče zlatých veršů, které jsou údajně Pythagorovy, jsou připisovány někomu jinému; a na druhou stranu Platón nejen považoval za krásné, aby kdokoli měl porozumění i ve stáří, ale také tvrdil, že bude přepisovat své knihy až do stáří a bude otáčet svitky.“*[123] Z úryvku je patrné, že Michael a Niketas svojí vzdělaností vysoce převyšovali velkou většinu svých současníků, nejenom znalostí daných autorů, ale také použitým jazykem.

Obsahy dopisů se také různí, od odpovědí vládcům, až po rodinné tragédie, či povzbuzující dopisy přátelům. V případě dopisu Theodorovi Laskarisovi můžeme docela blízko určit Michaelovo politické smýšlení. Jelikož byl pravoslavný církevní hodnostář, který kvůli Frankům přišel o arcibiskupství, dá se předpokládat, že bude Níkáji přinejmenším nakloněn. Michaela pravděpodobně ani tak netrápilo postavení, hned v několika dopisech vyjadřuje svoji skromnost, která, podobně jako u bratra, může být účelová. Naopak ale kritizuje pyšné občany a církevní hodnostáře předlatinské Konstantinopole.[124] Je také zajímavé, že

[123] CHONIATES, *Epistulae Michaelis Choniatae*, s. 3 – 4; *„ἡμεῖς δὲ λίαν ὠκνοῦμεν τὴν αἴτησιν, τὸ γράφειν καὶ συγγράμματα ἐκδιδόναι οὐ παντὸς τοῦ βουλομένου εἰδότες ἀλλὰ τῶν τελείαν ἕξιν ἐχόντων ἐν λόγοις, ὅπου γε καὶ τούτων ἑνίους μανθάνομεν δι' ὅκνου τὸ πρᾶγμα ποιήσασθαι. Πυθαγόρας μὲν γὰρ ὁ σοφὸς οὐδόλως τὰ δόγματα βίβλοις πεπίστευκε, μονιμωτέρας βίβλους λέγων ἡγεῖσθαι τὰς τῶν ἀκροασαμένων ψυχάς· ἀμέλει καὶ τὰ θρυλλούμενα χρυσᾶ ἔπη οὐ Πυθαγόρου, Πυθαγορικοῦ δέ τινος εἶναί φασι· Πλάτων δὲ οὐ μόνον ἀγαπητόν ἔλεγεν ὅτῳ κἂν ἐν γήρᾳ ἐγγένοιτο νοῦς, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγγεγραμμένους λέγεται λόγους ἐξονυχίζειν μέχρι γήρως καὶ βοστρυχίζειν·.“*

[124] Tamtéž, s. 107 – 108.

podstatně chladnější vztah měl s Theodorem Komnenem Dukou z Épiru.[125] Důvodem může být, že Niketas po dobytí Konstantinopole odešel do níkájského exilu a třeba ovlivnil bratrův názor, další možností je náboženský důvod. Níkája byla sídlem legitimního Konstantinopolského patriarchátu v exilu, což by pro vysoce postaveného církevního hodnostáře, kterým Michael jako arcibiskup byl, bylo velmi důležité. Níkájskému patriarchovi v exilu Michaelovi dokonce píše: *„Opravdu, nejbožštější císaři, Bůh ti dal srdce tak široké jako Šalomounovo, vlil do tebe soucitného ducha Kristova a jako božského Apoštola ti daroval samotnou mysl Kristovu. Abych to shrnul, Stvořitel vtiskl do tvé duše jasné znaky své božskosti.“*[126] I přes blízkost s níkájským dvorem zůstal Michael do konce života neutrální a do politiky se otevřeně nepletl, možná i ze strachu z Latinů, jako svůj osobní důvod udává stáří, jak ukazuje jiný dopis Laskarisovi: *„po sedmdesáti letech mám mnohé své zuby zastavené jako záruku. A také mnoho ze své ostrozrakosti jsem ztratil. Ano, a dokonce mě stáří uchopilo a násilím mě táhlo, až mě oholilo k dokonalé plešatosti. Nakonec se rozhodlo i spoutat mé nohy, když mi nasadilo okovy. Tolik těžkostí stáří na mě dolehla, že jsem nucen vycházet ze svého ložního pokoje vynuceně, jako bych byl chromý, opíraje se o zahnuté hole. Ale ani síly mé duše nejsou v pořádku, neboť byly sraženy běžnými trápeními a mými vlastními neštěstími nebo dokonce zeslábly spolu se slabostí mého těla.“*[127]

Dopisy jsou velmi důležité z mnoha úhlů. Jedná se o důležitý pramen k dějinám každodennosti v byzantském i franckém Řecku, ale také ke vztahům Latinů a Byzantinců a to na několika rovinách. Nejenom, že může zkoumat vztah na úrovni církevní, tedy katolicismus a pravoslaví, tak také i na úrovni řeckých poddaných a franckých elit, nebo sledovat vlastní vztah Michaela k franckým elitám a k byzantským státům v Artě a Níkáji.

[125] Tamtéž, s. 262 – 266.

[126] Tamtéž, s. 123; Božský je zde myšleno pravděpodobně jako přibližující se Bohu, ne jako Bůh samotný; *„ὄντως θειότατε βασιλεῦ, καρδίαν μέν σοι ὡς τὴν τοῦ Σολομῶντος ἐπλάτυνεν ὁ θεός, σπλάχνα δὲ Χριστοῦ φιλάνθρωπα ἐνεστάλαξε καὶ νοῦν δὲ Χριστοῦ ἔχειν κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον ἐχαρίσατο καί, ἵνα συνέλω, χαρακτῆρας ἐναργεῖς τῆς ἑαυτοῦ θειότητος ὁ πλάσας τῇ σῇ ψυχῇ προσεμάξατο.“*

[127] Tamtéž, s. 8, 126; *„ἀτάρ τοι κἀμὲ ἀναβαλλόμενον ὁρῶσα τὴν καταβολήν, ὧν ἔχρησε περί που τοὺς ἑβδομήκοντα ἐνιαυτούς, τῶν τε γομφίων ἔχει πολλοὺς ἐνεχυράσασα· καὶ πρός γε τῆς ὀξυδερκείας οὐκ ὀλίγον παρείλετο· ναὶ μὴν καὶ τῆς κόμης λαβομένη καὶ πρὸς βίαν ἕλκουσα, ἕως καὶ εἰς φαλάκρωμα ἀκριβές ἀπεψίλωσε· τέλος, ἔγνω καὶ συμποδίσαι με ποδοκάκην ἐπιβαλοῦσά μοι.*
τοσούτων πρεσβυτικῶν κακῶν ὑπέραντλος γέγονα, ὥστε καὶ τοῦ κοιτωνίσκου προκύπτειν ἐκβιαζόμενος, οἷον ασκωλιάζω καμπύλαις βακτηρίαις διερειδόμενος· αἱ δέ γε τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἀλλ’ οὐδὲ αὐταὶ μοι ἔρρωνται, ὑπὸ τῶν κοινῶν καταβεβλημέναι καὶ ἰδίων δυσπραγιῶν ἢ καὶ ταῖς τοῦ σώματος συμπεβαλοῦσαι σαθρότησι.“

2.8 Ostatní prameny

Z ostatních pramenů se jednalo většinou o dopisy latinské provenience. Nejdůležitější jsou sbírky dopisů Innocence III. a Honoria III. Od obou papežů se zachovaly tisíce dopisů korespondence, které mířily do všech možných míst po celé Evropě. V případě křižáckého Řecka se jedná o velmi významný pramen k Épirskému císařství. Hlavně Honorius III., ale i před ním Innocenc měli osobní zájem na zabezpečení Řecka a na možném vzniku církevní unie a zachovala se tak spousta dopisů zachycující jednání mezi papežem a Theodorem Komnenem Dukou. Část dopisů se mi podařilo najít v původním znění, část z nich pouze ve formě regest.

Mimo papežskou korespondenci se dochoval dopis Jindřicha Konstantinopolského o vítězství Latinského císařství nad svými sousedy. Jedná se o důležitý pramen pro první léta Latinského císařství a pro střety s Níkájou, ale i Épirem, nebo třeba Bulhary. Je velmi oslavný a měl pravděpodobně zvýšit prestiž Latinského císařství na západě, kam byl adresován, a také možná „nalákat" zahraniční pomoc císařství.[128]

Poslední z pramenů je jenom okrajově využitá smlouva z Perugie, kterou se Jan z Brienne stal latinským císařem. Jde o typ středověké ústavy šlechtě, podobně jako Magna Charta, která stanovuje povinnosti zúčastněných stran.[129] Je v ní vidět jisté stavovské uspořádání a omezení moci panovníka, typické spíše pro pozdní středověk.

[128] PRINZING, Günther, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel vom 13. Januar 1212. Überlieferungsgeschichte, Neuedition und Kommentar*. *Byzantion* 43, 1973, s. 313–361.

[129] *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, ed. G.F.L. Tafel and G.M. Thomas (3 vols., *Fontes Rerum Austriacum*, Vienna 1856-7), ii.266-70 č. 273.

3 Politické vztahy

3.1 Níkája

V této části byly využity kroniky Godfreyho z Villehardouinu, Jindřicha z Valenciennes, Niketa Choniata a Jana Akropolita. Část se bude věnovat vztahům Níkáje a Latinského císařství okamžitě po dobytí Konstantinopole do roku 1221.

3.1.1 Dělení císařství

Po konci čtvrté kruciáty byli zaskočeni pravděpodobně všichni účastníci událostí. Konstantinopol, město, které stovky let odolávalo jednomu obléhání za druhým, bylo vypleněno. Křižáci, plně kontrolující město a okolí, vyhlásili nový křižácký stát, tedy Latinské císařství. Vznik a prosazení státu neprobíhalo vůbec hladce. Latinské císařství čelilo nejen nepřátelům na bitevním poli, ale také na západě Evropy, odkud chtěli křižáci získat další podporu.[130] Křižáci také s velkým vypětím bojovali o získanou kořist a území. Niketas Choniates přímo píše, že hlasování o tom, kdo získá jaké postavení, bylo zfalšované tak, aby byl Monferrat poražen a dosazen na trůn byl Balduin, který byl Benátčanum mnohem více nakloněn.[131] Sám Villehardouin píše o hluboké roztržce mezi Bonifácem z Monferratu a císařem Balduinem, která málem přerostla v otevřenou válku mezi křižáky samotnými.[132] Nakonec bylo rozhodnuto, že Balduin Flanderský se stane císařem, Bonifác z Monferratu dostal zase Soluň. Přestože byl Bonifác *de jure* vazalem Balduina, vládnul v Řecku naprosto nezávisle.[133] Nezapomnělo se ani na Benátky, jež, vyjma tří osmin Konstantinopole a většiny cenností, obdržely i Krétu, kterou jim prodal Bonifác z Monferratu a další državy, převážně u pobřeží, či na ostrovech.[134] Državy Latinského císařství nazývá Filip van Tricht *„císařskou čtvrtinou,“* či *„císařskou čtvrtí.“*[135] Oblasti mimo ni drželi císařovi vazalové, ale, stejně jako v případě Boniface, jednali téměř

[130] ANGOLD, Peter, *The Fourth Crusade: Event and Context*, Routledge: New York, 2014, s. 114.
[131] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 328.
[132] *Chronicles of the Crusades*, s. 74 – 75.
[133] Kol, *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 759.
[134] Tamtéž, s. 759.
[135] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 103; *„imperial quarter.“*

nezávisle.[136] Těchto počátečních zmatků v křižáckém táboře mohli využít Byzantinci, zvláště Theodoros Laskaris, nový císař byzantských pretendentů z Níkáje.

3.1.2 Vznik Níkáji

Theodoros Laskaris, první císař Níkáje,[137] byl blízkým příbuzným Alexia III. Angela.[138] U vyplenění města nebyl přítomen, stejně jako spousta původních obyvatel město před vypleněním opustil, jak zmiňuje Akropolites.[139] Laskaris přeplul úžiny do byzantské Malé Asie, kde i přes počáteční částečný odpor místních byzantských vládců úspěšně během několika let zkonsolidoval svoji moc v byzantské Malé Asii.[140]

Nyní již bylo jasné, že dojde k bojům. Theodoros i Balduin se vnímali jako právoplatní císaři Římského císařství. Pokud pomineme problémy s legitimitou, tak Níkáju i další přilehlé oblasti Balduin slíbil jinému účastníkovi výpravy, Ludvíkovi z Blois.[141] Boje probíhaly v Malé Asii. Zatímco pozice křižáků již byla alespoň naoko relativně zajištěná, nově se rodící Níkájské císařství se mohlo v nastávajícím konfliktu zhroutit. K prvnímu střetnutí došlo u Poimanenonu, kde křižáci vybojovali rychlé a rozhodné vítězství proti Laskarisovi. Křižácký postup byl vcelku rychlý, hlavně proto, že se většina měst vzdala. Latinové si počínali velmi mírně, čehož si všímá i Niketas Choniates: *„Bez odporu pokračoval Petr (z Bracieux) do Lopadionu, a když ho přivítalo veškeré obyvatelstvo držící kříže a Svatá evangelia, obyvatelé Lopadionu zůstali nezraněni. Všechna města, která se rozhodla nebojovat s Latiny, byla ušetřena stejným způsobem.“*[142] Poté ovšem trochu jedovatě dodává: *„Přestože bylo zlé sloužit Latinům, jejichž řeč se lišila od jazyka Hellénů, a který byl od přírody (jazykem) milovníků peněz, s nerozlišujícím pohledem, nenasytným břichem, hněvivou a násilnickou duší a rukou navždy natahující se po meči.“*[143] Je vidět, že i přes

[136] Tamtéž, s. 157.
[137] Theodoros ze začátku Níkáju samotnou nekontroloval, sídlil v nedaleké Burse.
[138] Byl Alexiovým zeťem.
[139] AKROPOLITES. *The History*, s. 118.
[140] Tamtéž, s. 118, 120.
[141] *Chronicles of the Crusades*, s. 82.
[142] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 331; *„Meeting no resistance, Peter continued on to Lopadion, and as he was welcomed by the entire populace holding crosses and the Holy Gospels, the inhabitants of Lopadion were left unharmed. All the cities which resolved not to do battle with the Latins were treated in the same way.“*
[143] Tamtéž, s. 331; *„Even though it was an evil thing to serve a Latin whose speech differed from that of the Hellenes, who was money-loving by nature, with an undiscriminating eye, an insatiable belly, a wrathful and violent soul, and a hand forever reaching out for the sword.“*

všechnu jeho snahu o nějakou vyváženost v jeho díle byl silně ovlivněn svými osobními zážitky s Latiny během vyplenění města a pohrdal jimi.

Tažení křižáků vyvrcholilo bitvou u Adramyttia roku 1205. Zde se rozchází kronika Niketa Choniata a Godfreyho z Villehardouinu. Neodpovídá nejenom popis bitvy, ale také její velitelé. Zatímco podle Choniata v bitvě velel Theodoros Mangaphas, který byl jedním z mnoha místních byzantských vládců, se kterými se musel Laskaris potýkat, Villehardouin zase tvrdí, že byzantské armádě velel Konstantin, bratr Theodora Laskarise.[144] Liší se i samotný popis bitvy, společné mají pouze to, že těžká jízda křižáků hrála zásadní roli v porážce byzantského vojska a že křižákům velel Jindřich Flanderský. Existuje vícero teorií. První možnost je taková, že Villehardouin úmyslně zvolil jako velitele byzantské armády Konstantina, aby dodal Jindřichovi Flanderskému prestiž, že porazil bratra níkájského císaře.[145] Je to samozřejmě možné, ovšem Villehardouinova faktografie je na kvalitní úrovni a nemyslím, že by měl potřebu informaci měnit, hlavně z důvodu, že Jindřich porazil níkájské vojsko ještě několikrát, navíc v čele vojsk byl později sám císař Theodoros Laskaris a není tak důvod snažit se informace překroutit. Dále se může jednat o dvě různá střetnutí, což rozhodně nemůže být vyloučeno. V chaosu po vyplenění města je velice možné, že se jednalo o dvě odlišné byzantské armády poražené u jednoho místa. Poslední možností je, že jeden z autorů udělal chybu. Pokud je tomu tak, je těžké určit, kdo z nich. Villehardouinova datace a výčet událostí je téměř bezchybný, Choniatovo dílo zase převyšuje Villehardouina úrovní historického myšlení, především ve schopnosti zůstat tak neutrální, jak to ve středověké historiografii jde a kritickým hodnocením událostí, opět ovšem v limitech tehdejší doby. Oba autoři měli také informace „z první ruky." Nehledě na situaci musela křižácká armáda ustoupit zpět, primárně kvůli katastrofální porážce ze strany Bulharů roku 1205 u Adrianopole, která vedla k zajetí císaře Balduina.[146] Byzantské državy v Malé Asii tak byly uhájeny.

Laskaris obratně využil latinské trable a zkonsolidoval svoji moc v Malé Asii a roku 1206 se prohlásil byzantským císařem.[147]

[144] Tamtéž, s. 331.; *Chronicles of the Crusades*, s. 86.
[145] Villehardouin popisuje Konstantina jako velmi schopného vojevůdce.
[146] Kol., *History of the Byzantine Empire*, s. 734.
[147] VAN TRICHT, Filip, *Latin Renovatio of Byzantium*, Leiden, Brill, s. 353.

3.1.3 Spor o císařskou legitimitu

Na rozdíl od například Trapezuntského císařství nemohl mezi Níkájí a Latinským císařstvím nastat dlouhodobý mír. Obě strany si nárokovaly titul byzantského císaře, sdíleli spolu hranici a jejich představitelé se na sebe samé dívali jako na právoplatné císaře, totéž platí i pro Épirské císařství od roku 1227. Postoje se odráží i v textech jednotlivých autorů. Godfrey z Villehardouinu, jako zástupce západních elit, Theodora Laskarise označuje pouze jménem, nikoliv titulem. Z jeho pohledu je to pouhý uzurpátor. Rozdíl můžeme vidět u titulatury předchozích císařů, kteří, včetně těch nepřátelských, jako například Alexia V., který vedl palácový převrat proti Alexiovi IV. a byl zapřisáhlým nepřítelem křižáckého vojska. Ti jsou označováni titulem císaře, nehledě na jejich činnost během čtvrté kruciáty.[148] Podobný pohled má i Jindřich z Vallenciennes. Ten vždycky používá častěji příjmení, nebo občas jméno, ovšem vždy bez titulu, např: *„Císař zůstal po dlouhou dobu nečinný, dokud mu nebylo oznámeno, že Theodoros Laskaris napadl Davidovo území.“*[149] Byzantský pohled na situaci je o něco komplexnější. Niketas Choniates používá pro Balduina a později i jeho bratra Jindřicha titul císař Konstantinopole. Jak například zmiňuje: *„Poté se vrátili do Byzantionu a pomazali za císaře Jindřicha, bratra Balduina, prvního latinského císaře Konstantinopole.“*[150] Jan Akropolites má téměř totožný pohled. Také uznává latinské císaře jako císaře, ovšem nikoliv jak císaře římské. Vždy je buď císařem Konstantinopole, nebo císařem nad Italy.[151] Používá tak titul podobně, jako třeba pro Bulhary, jejichž vládci také nejsou římskými císaři, ale císaři Bulharů.[152] Císařem římským, nebo spíše doslovně *císařem římanů* jsou pak pouze císaři Níkáji.[153] Důvod je v tomto případě jednoznačný, oba autoři žili v Níkáji, či na území Níkájského císařství a sloužili jako ideologičtí obránci níkájské legitimity.

[148] VILLEHARDOUIN, *Chronicles of the Crusades*, s. 83.
[149] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 51; Valenciennes nazývá v originále Theodora Laskarise Thodres li Ascres; *„La fu li empereres une grant piece; tant que on li dist novieles que Thodres li Ascres estoit sus couru ac Davit…“*
[150] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 352; *„Then they returned to Byzantion and anointed as emperor Henry, the brother of Baldwin, the first Latin emperor of Constantinople.“*
[151] AKROPOLITES. *The History*, s. 148, 145.
[152] Tamtéž, s. 139.
[153] Tamtéž, s. 144; V originále je použit titul Basileus, což znamená v Řečtině král, ovšem titul se používal pro označení byzantského císaře.

Role Épirského císařství v tomto ideovém sporu byla poněkud složitější. Po pádu Konstantinopole Michael Komnenos Duka[154] vytvořil v centru v Artě Épirský despotát, či císařství. Jeho nástupce Theodoros se nechal oficiálně korunovat byzantským císařem, ale až roku 1227. Také épirští vládci se snažili navázat na předchozí byzantskou tradici, proto příhodně zvolili i nové jméno dynastie, aby ukázali příbuzenství s předchozími úspěšnými císaři z rodu Komnenů.[155] Zároveň oba byzantské subjekty modelovaly svůj dvůr podle vzoru byzantských panovníků.[156] Ideová vazba na předchozí režim byla ale v Épiru vždy o něco slabší, než v Níkáji, vzhledem na přítomnost vedení pravoslavné církve a Konstantinopolského patriarchy v Níkáji. Akropolites se snaží poukazovat na nedostatky v dvorské etiketě císařů ze Soluně, podle něho Theodoros *„jednal císařským způsobem: jmenoval despoty a sebastokratory, megaly domestiky, protovestiáře a všechny ostatní podle císařské hierarchie. Avšak protože byl od přírody nevhodný pro císařské instituce, spravoval záležitosti bulharským, či spíše barbarským způsobem, protože nerozuměl totiž hierarchii, protokolu ani mnoha starobylým zvykům, které se v paláci ustálily.*[157]

Církev hrála ve sporu významnou roli. Theodoros odvozoval svoji legitimitu od korunovace císařem roku 1208.[158] Pravoslavný patriarcha Jan X. Kamateros uprchnul z Konstantinopole a ve městě byl zvolen křižáky nový latinský patriarcha Benátčan Tomáš Morosini.[159] Po smrti Jana X. roku 1206 byl v Níkáji zvolen patriarcha v exilu Michael IV., který mohl Theodora Laskarise korunovat.[160] Laskaris byl pak, jak píše Van Tricht, *„viděn mnohými jako legitimní byzantský císař.“*[161] Podobně se nechal korunovat i Theodoros Komnenos Duka arcibiskupem Ochridu o dvě dekády později.[162] Dalo by se říci, že v níkájském císařství působilo oficiální exilové vedení pravoslavné církve a korunovace tak byla o něco

[154] Michael se může objevovat s příjmením Angelos po svém otci, ovšem sám užíval příjmení Komnenos Doukas.
[155] HARRIS, Jonathan, *Byzantium and the Crusades*, Londýn, Bloomsbury Academic, 2014, s. 181.
[156] Tamtéž, s. 180.
[157] AKROPOLITES. *The History*, s. 162; *„he dealt with affairs in an imperial manner: he appointed despots and sebastokratores, megaloi domestikoi, protovestiarioi, and all the rest of the imperial hierarchy. But, being naturally unsuited to the institutions of the imperial office, he handled matters in a Bulgarian or, rather, barbarian fashion for he did not understand hierarchy or protocol or the many ancient customs which have been established in the palaces.“*
[158] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s. 180.
[159] Jan X. uprchnul do Thrákie a stáhnul se z politického života.
[160] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 352.
[161] Tamtéž, s. 252
[162] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s. 182.

málo prestižnější, přesto i Épiru pomohlo minimálně to, že místní církevní představitelé viděli zdejší dynastii jako legitimní.

Přestože se může zdát, že Latinské císařství nemá žádnou kontinuitu s Byzancí, není tomu přímo tak. Už jenom z důvodu, že Latinové ovládali srdce byzantského světa, tedy Konstantinopol. Snažili se později za císaře Jindřicha naklonit si místní řeckou populaci a častokrát se latinští páni ženili s příslušnicemi místních elit. Dále také Latinům hrála do karet roztříštěnost byzantského odboje proti jejich vládě. Kdo byl pro Byzantince císařem? Ten císař v Ardě, nebo ten v Níkáji? Takovou otázku si určitě kladli sami Byzantinci žijící na území Latinského císařství.

3.1.4 Jednání mezi Latinským císařstvím a Níkájí

Přestože, jak je zmíněno výše, dlouhodobý mír nikdy nemohl nastat, jsou období, kdy oba subjekty musely kvůli tlaku jiných okolností uzavřít příměří. Obě strany si nedůvěřovaly a využívaly vzájemných slabin. Také se ohlížely za spojenectvími s ostatními státy. Je až úsměvné, že kvůli zničení Níkáji se Latinské císařství, křižácký stát, spojilo s Turky.[163] Latinské císařství tak praktikovalo podobnou politiku, jako Byzanc v osmdesátých letech 12. století. Podobně jednal i Theodoros Laskaris, který zase uzavřel alianci s Kaykhusrawem I. v prvních momentech své vlády.[164]

Po zajetí Balduina v bitvě u Adrianopole se moci chopil jeho bratr Jindřich, který se po smrti Balduina i nechal korunovat císařem. Jindřich byl velmi schopný panovník a dokázal rychle stabilizovat situaci. Na rozdíl od většiny latinských pánů byl také velmi mírný ve svém přístupu vůči řeckým poddaným a byl po právu považován za obratného diplomata a vojevůdce.[165] Vysloužil si respekt svých nepřátel. Jan Akropolites píše, že si Jindřich *„podrobil mnohá města a území Římanů. Byl totiž statečný a impulzivní ve věcech boje a*

[163] PRINZING, G, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel vom 13. Januar 1212. Überlieferungsgeschichte, Neuedition und Kommentar*, Byzantion 43, 1973, s. 395 – 431.
[164] AKROPOLITES. *The History*, s. 118; Kaykhusraw I. byl Rumským sultánem do roku 1211. Byl spojencem i nepřítelem Níkáje, nakonec umírá v bitvě u Antiochie na Meanderu proti Níkáji.
[165] O Jindřichově vztahu k Řekům viz. kapitola *Mezikulturní vztahy* s. 64.

postaral se, že římské záležitosti byly poníženy, zvláště od doby, kdy císař Theodoros zabil sultána.“[166]

Theodoros Laskaris byl také schopným vladařem, který udržel Níkáju „nad vodou,“ velmi se mu dařilo proti Turkům, ovšem z konfrontací s Jindřichem odcházel téměř vždy poražen. Podle Jindřicha z Vallenciennes byl dokonce i při jednom takovém pokusu málem zajat.[167] První dvouleté příměří spolu uzavřeli roku 1207. Jindřich se chtěl pravděpodobně orientovat spíše na své evropské záležitosti, jelikož v tom samém roce byl zabit Bonifác z Monferratu a Soluňské království se ocitlo ve velikém zmatku, lombardská elita království se vzbouřila proti Jindřichovi a snažila se zpřetrhat vazalské svazky s Konstantinopolí.[168] Dále hrozilo nebezpečí politické izolace mezi Níkájí a Bulhary, jak udává Villehardouin.[169] Theodoros se zase potřeboval soustředit na svoji kontrolu nad byzantskou Malou Asií a válkou s Turky, kteří se snažili využít byzantské slabosti.[170]

Po porážce Turků roku 1211 a vytyčení společné hranice se Theodoros začal zase více zajímat o svého západního souseda. V následující válce byl Laskaris opět pokořen Jindřichovými oddíly. I přes počáteční úspěchy byl Theodoros poražen v bitvě u Rhyndakusu, dále už nemohl vzdorovat Jindřichovým oddílům přímo, vedl tak válku po vzoru římského diktátora Fabia Maxima a pouze přepadával latinské oddíly v malých šarvátkách, nebo jejich zásobovací konvoje.[171] Následovala další mírová jednání, po kterých obě strany opět uzavřely příměří, tentokrát ovšem ve prospěch Jindřicha Flanderského, jak Jindřich zmiňuje ve svém prohlášení.[172] Akropolites zase zmiňuje jakési neobydlené nárazníkové pásmo mezi říšemi, které bylo po uzavření příměří vytvořeno.[173] Oba autoři se shodují, že Laskaris válku prohrál a musel odstoupit značná území Jindřichovi. Příměří trvalo téměř celou příští dekádu. Laskaris se místo toho orientoval na upevnění své moci a na ofenzívu proti Davidovi Komnenovi v Paflagonii, který, přestože latinský vazal, se stal

[166] Tamtéž, s. 148; *„brought under his control many cities and lands of the Romans. For he was brave and impulsive with respect to battle, and saw that Roman aVairs had been humbled, especially from the time when the emperor Theodore killed the sultan.“*
[167] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 52.
[168] Kol, *History of the Byzantine Empire*, 2009, s. 763.
[169] *Chronicles of the Crusades*, s. 131 – 132.
[170] AKROPOLITES. *The History*, s. 129.
[171] PRINZING, G, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel*, 1973.
[172] Tamtéž.
[173] AKROPOLITES. *The History*, s. 149.

izolovaným a Jindřich, v tu dobu bojující v Srbsku, nebyl v jakékoliv pozici mu vyrazit na pomoc.[174] Vrcholem mírových snah byl sňatek Theodora Laskarise a Marie z Courtenay roku 1219, která byla dcerou latinského císaře Petra z Courtenay.[175] Theodoros do konce svého života udržoval s Latiny mír, roku 1221 plánoval provdat svoji dceru za císaře Roberta z Courtenay. Jednání byla ale přerušena Theodorovou smrtí stejného roku a sňatek nebyl nikdy uskutečněn.[176]

Jak můžeme vidět, Theodoros byl v druhé polovině svojí vlády ochoten připustit latinskou přítomnost v Konstantinopoli a dokonce se i s Latinským císařstvím pokrevně spojit, ovšem tento postoj se lišil od ostatních Byzantinců. Sám Jan Akropolites o svatbě byzantské princezny a latinského císaře mluví velmi negativně, navíc to způsobilo roztržku s církví. Patriarcha v Níkáji se považoval za Konstantinopolského patriarchu v exilu a jakékoliv naznačení legitimity latinského patriarchy v Konstantinopoli by mohlo znamenat krizi. Jak Akropolites píše: *„Z tohoto důvodu vznikl spor mezi císařem a Manuelem, který byl v té době patriarchou, protože Manuel nemohl souhlasit s takovým nezákonným svazkem.“*[177] Nejtvrdší kritiky se ale možnému svazku dostalo z okruhu épirských církevních hodnostářů, kteří se snažili ukázat Theodora Komnena Duku v kontrastu s Theodorem Laskarisem jako toho více patriotického, co s Latiny nejedná, což je docela paradoxní, jelikož jeho bratr a předchůdce Michael se kompromitoval jednáním s Latiny víc, než kterýkoliv jiný byzantský vládce.[178]

I přes tuto roztržku s církví byla smrt Theodora ve stejném roce Byzantinci oplakávána. Opět vybírám ze svědectví Jana Akropolita: *„V bitvách byl chrabrý, ale byl poražen svou vznětlivostí a tělesnými rozkošemi. (…) Vytrpěl velké útrapy v bitvách proti Italům a Peršanům. Tento muž pak byl novým začátkem římské vlády, a zcela správně mu Římané*

[174] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 354. Více o Davidovi v kapitole o vztahů s Trapezuntským císařstvím, s. 52.
[175] AKROPOLITES. *The History*, s. 148.
[176] Tamtéž, s. 157.
[177] Tamtéž, s. 157; *„On this account there was strife between the emperor and Manuel, who was the patriarch at the time, for Manuel could not consent to such an illegal union.“*
[178] KOL, *Byzantium and the West: Perception and Reality (11th-15th c.)*, New York: Routledge, 2019. s. 211.

dluží velkou vděčnost.“[179] Po smrti Theodora se moci chopil jeho zeť Jan III. Duka Vatatzes, který bude strůjcem, přestože ne uskutečnitelem, níkájského znovudobytí Konstantinopole.

3.2 Épiros

V této části byly využity kroniky Godfreyho z Villehardouinu, Jindřicha z Valenciennes, Niketa Choniata a Jana Akropolita, jako tomu je v případě předchozí části. Tato část se ale také výrazně opírá o papežskou korespondenci Honoria III. hlavně z důvodu absence jiných literárních západoevropských pramenů k vládcům z Arty. Týká se politických vztahů Épiru do dvacátých let 13. století.

3.2.1 Vznik Épiru

Épiros, později také Épirské císařství, či Soluňské císařství, byl druhý z byzantských útvarů vzniklých na území bývalé Byzance a jediný přeživší v samotném Řecku. Vznik Épirského despotátu je o něco komplikovanější a složitější, než vznik Níkáje.[180]

Épiros totiž nebyl ze začátku tak významným hráčem, jako Níkája. Nenárokoval si císařský purpur[181] a neohrožoval přímo Latinské císařství. Godfrey z Villehardouinu, který pokračoval v kronice o dobytí Konstantinopole až do roku 1207, Épiros téměř nezmiňuje, místo toho se soustředí převážně na války proti Theodoru Laskarisovi a Bulharům.

Za vznik vděčí Épiros postavě Michaela Komnena Duky. Michael byl nemanželským synem Jana Angela a bratrancem císařů Alexia III. a Izáka II.[182] Michael původně po dobytí města přísahal věrnost císaři Balduinovi a Bonifácovi z Monferratu, ovšem, jak píše ve zmínce o něm Godfrey z Villehardouinu: *„Jiný Řek, jménem Michael, přišel s markýzem z Konstantinopole a byl jím velmi vážen. Ale bez jediného slova se od markýze oddělil a zamířil do města zvaného Arta. Oženil se s dcerou mocného řeckého muže, který držel půdu od*

[179] AKROPOLITES. *The History*, s. 157; *„In battles he was fierce, but he was defeated by his temper and by sexual pleasures. (…) He endured great hardship in the battles against the Italians and the Persians. This man, then, was a new beginning for Roman rule, and it is altogether right for the Romans to owe him much gratitude.“*

[180] Épirské císařství, či Soluňské císařství jsou moderní historiografické pojmy. Épirský despotát se začal používat již ve středověku, ale o něco později.

[181] K tomu dojde až ve 20. letech 13. století.

[182] BREDENKAMP, Francois, *Byzantine empire of Thessaloniki (1224-1242)*, Soluň: Thessaloniki History Center, 1996, s. 58.

řeckého císaře, a poté, co se této půdy sám zmocnil, Michael vyrazil do války proti markýzovi.“[183] Z Arty poté udělal hlavní město svého nového státu. Michael rozhodně nezahálel. Pravděpodobně je to týž Michael, který v kronice Villehardouina bojoval proti Godfreymu z Villehardouinu[184] při jeho výpravě do jižního Řecka. Pokud tomu tak je, byl činný proti křižákům už od počátku svoji vlády, i přes vojenské neúspěchy, které Villehardouin popisuje.[185] Akropolites se o jeho vzestupu zmiňuje pouze stručně, poprvé o něm píše při příležitosti vykoupení svého bratrance Alexia III. ze zajetí v Soluni.[186] Jak píše: *„Tento muž měl tehdy pod kontrolou část Starého Épiru a působil velké potíže Italům, kteří do těchto oblastí přicházeli. Byl v této zemi mocný, neboť vládl v Ioannině, Artě a až po Naupaktos. Když byl císař Alexios zajat Lombardy, ti ho prodali, spolu s jeho ženou, zmíněnému Michaelovi, který dal těm, kdo je drželi, mnoho zlata.“*[187]

Je zajímavé, že na rozdíl od Theodora Laskarise se Michael neprohlásil císařem při první příležitosti. Nejenom to, ale na rozdíl od většiny byzantských vládců uznával císařský titul latinského císaře a složil mu lenní přísahu.[188] To je i důvodem, proč uznával Balduina a jeho bratra Jindřicha jako právoplatné byzantské císaře.[189]

Michael dále upevňoval svoji pozici obratnou diplomacií. Jak je zmíněno výše, vykoupil svého bývalého politického rivala Alexia III. ze zajetí v Soluni. Tímto tahem všem ukázal, že mu na prvním místě nejde o zisk a je schopen spolupracovat i s bývalými nepřáteli.[190] Další velkou Michaelovou výhrou bylo, že přilákal na svůj dvůr bratra Theodora Komnena Duku, který do té doby sloužil v Níkáji a který později zdědí Michaelovu pozici jako vládce Épiru.[191]

[183] *Chronicles of the Crusades*, s. 81
[184] Synovec kronikáře Godfreyho z Villehardouinu.
[185] Tamtéž, s. 88 – 89.
[186] AKROPOLITES, *The History*, s. 124.
[187] Tamtéž, s. 124; *„This man at that time had control over a part of Old Epiros and was causing great trouble for the Italians who came to those parts. He was powerful in this land, for he ruled Ioannina and Arta and as far as Naupaktos. At all events, when the emperor Alexios was caught by the Lombards he was sold by them, along with his wife, to the said Michael, who gave much gold to those who held them.“*
[188] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 61.
[189] Více v kapitole *Sňatková dohoda s Latinským císařstvím*, s. 47.
[190] Tamtéž, s. 59 – 60.
[191] AKROPOLITES, *The History*, s. 144.

Michael se také snažil využít sporů v křižáckém táboře a vměšoval se do sporů císaře a lombardských pánů v Soluni na proticísařské straně. Poté, co Jindřich spory urovnal a Soluň zajistil, se Michael opět snažil obrátit a uzavřít příměří.[192]

3.2.2 Sňatková dohoda s Latinským císařstvím

Jindřich z Valenciennes nám dává nejpodrobnější záznam o prvních jednáních mezi Latinským císařstvím a Épirem. Ta se týkala uzavření příměří a sňatku Michaelovy dcery a Eustáce Flanderského, bratra císaře Jindřicha.[193] Jak je zmíněno výše, křižáci neměli s Michaelem příliš pozitivní zkušenost, což odráží i Vallenciennes, který vkládá Jindřichovi do úst při předávání rozkazů svému poselstvu k Michaelovu dvoru: *„Pánové, bylo mi řečeno, že Michael, s nímž jsme se sem přišli sejít k jednání, je nesmírně zrádný a falešný člověk – je výřečný a ostrý v řeči. Neměl bych toužit po jeho darech, a nikdo by neměl, neboť čestný muž by neměl toužit po ničem, co by ho přivedlo k hanbě.“*[194] Přestože se v kronice jedná o citát Jindřicha z Vallenciennes, spíše než císaře Jindřicha samotného, můžeme se domnívat, že minimálně svým poselstvím se shodoval s pohledem Jindřicha Flanderského samotného a souzněl i s pohledem na Michaelovu postavu mezi latinskou elitou, jak dokazují ostatní prameny, například Jindřichovo vítězné prohlášení z roku 1212: *„V jiném regionu, konkrétně v království Soluňském, byli Michael, velmi mocný zrádce, a Straces*[195]*, synovec Jana, kdysi velké pohromy Řecka. Ačkoli oba kdysi složili přísahy věrnosti nám, přesto se všemi svými silami usilovali o naši porážku v těchto oblastech. (…) neboť Michael nám přísahal čtyřikrát a Straces třikrát a ani jeden z nich neměl žádné zábrany tyto přísahy porušit. Proto jsme je nakonec potrestali tak, že nyní litují toho, že tolikrát porušili věrnost vůči nám, víc než všech ostatních hříchů, kterých se kdy dopustili.“*[196]

---

[192] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 60.
[193] Dcera není v žádném pramenu jmenována, pouze se ví, že byla Michaelova nejstarší dcera.
[194] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 119; *„Segnor, on m'a fait entendant que Michalis, contre cui nos sommes chi venu a parlement , est miervelleusement trahitres et fau, et agus de parler et trenchans, Je ne doi mie ses dons covoitier, ne nul n'ens covoite car preudom ne doit mie chose covoitier ki li tourt a deshonnour.“*
[195] Strez, bulharský válečník a synovec císaře Jana Asena. Spolčil se s Michaelem Komnenem Dukou proti císaři Jindřichovi, později se stali s Jindřichem spojenci.
[196] PRINZING, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel*, 1973; *„In another region, namely in the kingdom of Thessalonica, were Michael, a most powerful traitor, and Straces, the nephew of Johannitza, formerly the great scourge of Greece, who although they both once took oaths of fealty to us were still striving with all their forces for our defeat in those regions. (…) For Michael had sworn oaths to us four times, and Straces three times, which neither of them had any hesitations about breaking. But we have therefore finished*

Ani byzantské zdroje nejsou zrovna pozitivní v jeho hodnocení. Zde je ale důležité si uvědomit, že byzantská literatura pro tuto práci je níkájské provenience, z toho důvodu může být, nebo spíše je zaujatá. Niketas Choniates o něm píše jako o *„tyranovi,"* zmiňuje ale i jeho dřívější rebelie před čtvrtou křížovou výpravou, kde ho kritizuje za kruté chování proti byzantským poddaným: *„Michael pustošil města podél řeky Meandr nejrůznějšími způsoby, ukazoval se být horší než cizinci a nelítostnější vrah."*[197] Choniates knihu sepsal až v níkájském exilu, ovšem je možné, že už předtím byla postava Michaela vnímána Choniatem v negativním světle a jeho pobyt v Níkáji na vykreslení Michaelova charakteru neměl velký vliv.

Poslové ale i přes vzájemnou nedůvěru vyrazili a byli dobře přijati. Michael po vzájemném jednání s Jindřichem, dokonce i z očí do očí, údajně slíbil, že jako věno věnuje třetinu svého území a přijme Épiros jako léno od císaře Jindřicha.[198] Zde bohužel z ničeho nic zápis o jednání v kronice Jindřicha z Vallenciennes končí.[199] Jednání ovšem úspěšně pokračovala a nakonec ke sňatku a dohodě skutečně došlo.

I přes přímé střety s Latiny se Michael spoléhal minimálně ze začátku převážně na diplomacii a několikrát s nimi aktivně spolupracoval. Proč v tomto případě? Michael neměl zrovna nejsilnější nárok. Celý nárok na Artu byl ospravedlněn pozváním od místního guvernéra a přiženění se do lokální aristokratické rodiny.[200] To se teď ale mění. Najednou obdržel od latinského císaře Épiros v léno. To byl pravděpodobně důvod, proč Michael uznával svrchovanost Latinského císařství jako byzantské, legitimní autority. Michael zašel až tak daleko, že se formálně pokořil papeži a na pár let tak uznával jeho autoritu na svém území.[201] Tato středověká obdoba *realpolitik* nesla své plody, což vyvrcholilo roku 1210, kdy změnil Michael svoji vazalskou příslušnost k Benátkám a stal se *de jure* jejich

by punishing them for this, that they are forced to repent having broken their faith to us so many times, more than for all the other sins they have committed."
[197] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 350, 290; *„Michael ravaged the cities along the Maeander in many ways, showing himself to be worse than the foreigners and a more pitiless murderer."*
[198] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 693.
[199] Jedná se o poslední zápis kroniky.
[200] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 59.
[201] Die Register Innocenz, s. 353 – 354.

vazalem.[202] Poté se s Latinským císařstvím přestal paktovat a místo toho začal eskalovat situaci, která vyvrcholila otevřenou válkou mezi Épirem a Latinským císařstvím.

3.2.3 Obnovení válečných snah proti Latinskému císařství

Michael si za svůj cíl vybral Soluň. Soluňské království bylo nejbližší křižáckou hrozbou. Soluň i přes kruté vyplenění Normany roku 1185 byla stále jedno z největších měst v Evropě a vždy bylo druhé nejvýznamnější byzantské město hned po Konstantinopoli.[203] Michael nepostupoval „v rukavičkách." Všechny zajaté katolické kněží nechal podle dopisu Innocence III. latinskému patriarchovi Konstantinopole popravit, dokonce i biskupa, kterého sám dříve potvrdil, což mu přineslo papežskou exkomunikaci.[204] Jak Innocenc III. píše: *„Nyní Michael (Komnenos Duka) chystá další nekalé skutky a posílen mocí určitých Latinů, kteří byli zaslepeni chamtivostí a uprchli k němu, obléhá císařovy hrady, vypaluje jeho vesnice a všechny latinské kněze, které se mu podařilo zajmout – spolu s jedním zvoleným biskupem, který již byl potvrzen ve své funkci, nechal popravit stětím."*[205] I přes úspěchy, hlavně v Thesálii, byl útok na samotnou oblast Soluně neúspěšný a město zůstalo pod kontrolou Latinů až do vlády Michaelova nástupce Theodora Komnena Duky.[206] Ke konci roku 1214, nebo na začátku roku 1215, byl Michael zavražděn svým služebníkem a nástupcem se stává výše zmíněný Michaelův bratr Theodoros Komnenos Duka.[207]

3.2.4 Nástup Theodora Komnena Duky

Theodoros zdědil od svého bratra ekonomicky i vojensky zajištěný stát, na kterém mohl budovat svoje císařské a expanzivní ambice. Řekům v oblasti severního Řecka dodal kuráž a prokázal, že stupňování tlaku a agresivní politika vůči Latinskému císařství přináší své plody.[208] Theodoros tak mohl pokračovat v politice svého bratra vůči Soluni. Hned záhy přišel obrovský úspěch. Roku 1216 umírá císař Jindřich a na trůn byl vybrán za nástupce

[202] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 61.
[203] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 175; Vyplenění přímo vedlo k sesazení císaře Andronika Komnena a k jeho nahrazení Angelovskou dynastií.
[204] Die Register Innocenz, s. 353 – 354.
[205] Tamtéž, s. 353 – 354; *„Now Michael is bent on further mischief, and strengthened by the power of certain Latins, who have been blinded by cupidity and fled to him, he has besieged the emperor's castles, burned his villages, and had all the Latin priests whom he has been able to capture, along with a bishop-elect - who had been confirmed in office - beheaded."*
[206] PRINZING, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel*.
[207] AKROPOLITES, *The History*, s. 144.
[208] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 63 – 64.

jeho zeť Petr II. z Courtenay, který v té době spravoval své území ve Francii. Na cestě do Konstantinopole ho ale spolu s jeho společníkem, papežským legátem kardinálem Janem Colonnou, Theodoros Komnenos Duka zajal. Pro latinské císařství to byla velká a ponižující ztráta, jak dokazuje papežská korespondence Honoria III., který poslal do Konstantinopole dopis, ve kterém vyjadřuje papež strach nejenom o císaře, ale všechny katolíky na území Řecka.[209] Papež dokonce i Theodorovi ustupuje, když nabízí za propuštění papežského legáta opětovné přijetí do církve a zrušení exkomunikace, kterou si tímto aktem Theodoros vysloužil. Jak v dopise Honorius zmiňuje: *„Podnikl jsi tvrdý, hořký a zhoubný čin, který se může stát zlým příkladem a přinést mnoho škody. Nebál ses Boha, pohrdl jsi církví, pošpinil svou pověst a nevzal v úvahu ohrožení své země. Jaký to odporný zločin, vztáhnout ruku na našeho milovaného syna Jana (…) Jednal bys moudře, kdybys si zachoval zvláštní přízeň Apoštolské stolice, jejíž ochranu pro tebe, stejně jako pro sebe, výslovně žádal tvůj bratr Michael, ať je jeho památka požehnána,*[210] *skrze slavnostní posly. (…) Skrze něj tě varujeme a vyzýváme v Pánu, abys uznal Boha, svého stvořitele, a římskou církev, která ti může být, pokud se nepostavíš proti ní, velmi prospěšná.“* [211]

Zde si můžeme všimnout trendu, který bude pokračovat do pozdního středověku, kdy se papež snaží formou ústupků o navrácení pravoslavných křesťanů do církve.[212] Akropolites se o zajetí také zmiňuje. Zde je zajímavé, že Akropolites tvrdí, že byl *„císař Petr sám usmrcen mečem.“*[213] Poté dodává, že „*to bylo tehdy velkou pomocí pro Římany*.“[214] Událost se stala ještě před korunovací Theodora Komnena Duky na císaře, proto je Akropolites ještě smířlivý vůči Épiru, ovšem je zajímavé, že žádný latinský zdroj, který jsem prostudoval, se

[209] Regesta Honorii Papae díl 1, s. 120.
[210] Michael několikrát během své vlády aktivně perzekuoval katolickou církev, jak je zmíněno výše.
[211] HONORIUS III, *Honorii Papae III Opera omnia*, Ed. Petrus Pressutti. díl 2, Řím: Typographia Vaticana, 1888, s. 481 – 482; *„Rem duram, rem amaram, rem perniciosam exemplo, rem multi dispendii es aggressus, Dominum non metuens, Ecclesiam vilipendens, contemptor famae, terrae tuae periculum non proviser. O rem detestabile facinus, quod in dilectum filium nostrum Iohannem tituli S. Praxedis presbyterum, cardinalem Apostolicae Sedis legatum, temerarius extendisti, non expavescens eum detinere captivum. (…) Prudenter quidem egisses, si conservasses tibi favorem Sedis Apostolicae specialem, cujus aliquando patrocinium clarae memoriae Michael, frater tuus, pro te, sicut pro se ipso per solemnes nuncios specialiter invocavit. (…) Monemus te et exhortamur in Domino, quatenus recognoscens Deum creatorem tuum et Romanam Ecclesiam, quae tibi esse poterit, si per te non steterit, plurimum fructuosa.“*

[212] Snahy o církevní unii s pravoslavnými křesťany budou dále pokračovat, vyvrcholí vznikem dnešní řeckokatolické církve roku 1596.
[213] AKROPOLITES, *The History*, s. 145; *„the emperor Peter himself was put to the sword.“*
[214] Tamtéž, s.145; *„This was a great help to the Romans at the time.“*

nikdy nezmiňuje o jeho popravě, pouze zajetí. Z dopisu Honoria III. do Konstantinopole víme, že byl Petr zajat a že se papež snažil všemožnými silami o osvobození císaře a legáta Jana. Z toho můžeme usuzovat, že byl císař pravděpodobně alespoň nějakou dobu držen v zajetí. Další dopisy, např. ten výše uvedený, už zmiňují pouze papežského legáta, nikoliv císaře, v době psaní dopisu je tak možné usuzovat, že už byl Petr po smrti, ovšem v jiných dopisech z konce roku 1217 je opět zmíněn.[215] Je možné, že k nějaké vraždě, nebo násilné smrti nakonec došlo, ovšem rozhodně ne ihned po zajetí. Akropolites tak mohl situaci spíše zjednodušovat. Sekundární literatura bez výjimek potvrzuje verzi, ve které je Petr zajat a zemřel ve vězení, možná i násilnou smrtí, na dvoře Theodora Komnena Duky.[216] Jednání s papežem se nakonec projevilo jako úspěšné. Po exkomunikaci následovalo vyhrožování křížovým tažením, jak nám dokládá další dopis z Honoriovy korespondence: *„A protože nás velmi rmoutí osud tohoto císaře a jeho lidí, stejně jako celé provincie a jejich zadržení, když bereme v úvahu újmu církvi a Apoštolského stolce, jehož legát je rovněž zadržován s císařem, a nebezpečí, které hrozí Latinům v tomto impériu, velmi rádi bychom povolali vojsko křižáků k jejich osvobození, kdybychom se nebáli, že bychom tímto urazili Ježíše Krista, pro jehož službu je toto vojsko připraveno.“*[217] Nakonec byl papežský legát propuštěn a Theodoros tak na chvíli byl pod ochranou papeže, jehož svrchovanost zase uznal.[218]

3.2.5 Dobytí Soluně

Theodoros se ovšem stále připravoval na obsazení města a ze své pozice se snažil vytěžit co nejvíce. Soluň se v této době dostává do přímého ohrožení ze strany Theodora. Theodoros se snažil Soluň nejdříve izolovat a mezi lety 1221 – 1222 se stala kompletně odříznutou od pomoci ze strany ostatních křižáckých území.[219] Situaci také nepomohla exkomunikace

[215] Honorii Opera omnia, díl 2, s. 519 – 520.
[216] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 378; BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s 65; Kol, *History of the Byzantine Empire*, s. 764; HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s. 186.
[217] Honorii Opera omnia, díl 2, s. 519 – 520; o urážce Ježíše Krista se mluví z důvodu, že se ve stejný čas, tedy roku 1217, se chystala pátá kruciáta a Honorius se snaží vymyslet takové řešení, které by výpravu nevychýlilo od jejího původního cíle; *„Et quidem nos super ipsius imperatoris et suorum et totius provinciae ac detentionis indigna tanto dolore perflamur, attendentes et devotionem Ecclesiae et Apostolicae Sedis iniuriam, cuius legatus detinetur cum ipso, ac periculum quod Latinis existentibus in imperio memorato imminere videtur, quod ad liberationem ipsorum libentissime excitassemus crucesignatorum exercitum, nisi eum, pro cuius est paratus obsequio, timuissemus offendere Iesum Christum.“*
[218] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 378.
[219] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 66.

křižáckých území v jižním Řecku na žádost místního kléru roku 1219, která Soluňské království ještě více vojensky, ale i diplomaticky izolovala.[220] V důsledku nekončící agresivní politiky vůči Soluňskému království došlo opět k další Theodorově exkomunikaci. V dalším Honoriově dopise, tentokrát adresovaném latinskému patriarchovi Konstantinopole roku 1224, je zřejmé, že v tu dobu už je Theodoros nějakou dobu exkomunikovaný. Nejdřívější záznam jsem nalezl z roku 1222, kde je nazýván Komnenos Duka papežem jako „*belial*," tedy v tomto kontextu myšleno jako bezbožný, či také antikrist.[221] Ve stejném dopise z roku 1224 také papež vyzývá k pomoci Soluni ostatní křižácké pány, je už ovšem pozdě.[222] Roku 1224 Soluň padla do rukou Theodora Komnena Duky a s ní je velmi oslabena pozice křižáků v severním Řecku. Přestože křižácká síla byla oslabena, další Theodorův postup byl zatím zastaven armádou Viléma VI., nevlastního bratra Demetria z Monferratu, teď již bývalého krále Soluně.[223] Theodoros již patrně zamýšlel udělat ze Soluně své sídlo, když zabránil svým mužům město vyplenit a zachoval se milosrdně i k místním Latinům, kteří, přestože byli z města vyhnáni, nebyli pobiti, nebo zmasakrováni.[224]

V následujících letech Theodoros postoupil až k samotné Konstantinopoli, kde uzavřel s Latinským císařstvím roku 1228 příměří. Theodoros patrně potřeboval čas na vybudování flotily, která byla k dobytí samotné Konstantinopole nutná.[225] Během patnácti let se situace v severním Řecku kompletně otočila. Zatímco za císaře Jindřicha vycházeli Latinové jako většinou vítězové, nyní to byl Komnenos Duka. Situaci ale zvrátí Bulhaři. Theodoros zaútočil na bulharského císaře Jana Asena II. a utrpěl zdrcující porážku roku 1230 v bitvě u Klokotnice, ve které byl sám Theodoros zajat a později oslepen.[226] Moc Épiru byla zlomena a Bulhaři obsadili velkou část území nově dobytých Épirem v předchozím desetiletí.[227] Zde je vidět, jak Akropolites nemá Theodora rád. Dokonce ho dává do kontrastu s Janem Asenem II., kterého popisuje takto: *„Nepozvedl meč proti vlastnímu lidu, ani nebyl zneuctěn smrtí*

[220] Regesta Honorii Papae díl 1, s. 302.
[221] Regesta Honorii Papae díl 2, s. 56, 274.
[222] Tamtéž, s. 274.
[223] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 385.
[224] BREDENKAMP, *Byzantine empire of Thessaloniki*, s. 79.
[225] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 385.
[226] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s. 190; AKROPOLITES, *The History*, s. 182.
[227] Kol, *History of the Byzantine Empire*, s. 764.

Římanů, jak tomu bylo u vládců Bulharů před ním. Proto byl oblíbený nejen mezi Bulhary, ale také mezi Římany a dalšími národy.“[228] Pro Akropolita nebyl Theodoros pouhým nepřítelem na bitevním poli, ale ideologickým nepřítelem, někým, kdo se falešně nazýval císařem. Bitvou končí reálné épirské ambice na dobytí Konstantinopole, přestože Épiros, nikoliv jako císařství, ale despotát, bude existovat do roku 1479.

3.2.6 Épirské císařské ambice

Po obsazení Soluně se Theodoros Komnenos Duka prohlásil císařem římským. Akropolites zmiňuje stručně, že se císařem prohlásil již po dobytí města, ovšem korunovace patrně proběhla až roku 1227.[229] Zde přichází i zlom v Akropolitově vnímání Theodorovy osoby. Předtím byl považován jako někdo, kdo byl pro Níkáju velkým přínosem, jako například při zajetí císaře Petra roku 1217, jak je zmíněno o několik kapitol výše. Po prohlášení císařem se Akropolitův narativ kompletně mění. Jak píše, Theodoros „*nebyl ochoten zůstat na svém původním místě, ale přivlastnil si císařské insignie, když získal kontrolu nad Soluní a podmanil si velkou část území římské říše, které předtím drželi Italové, a dokonce i to, které bylo dobyto Bulhary.“*[230] V tuto chvíli již není pomalu považován Akropolitou za Římana, je pro něho spíše barbar. Akropolites nepopírá, že se snažil Theodoros napodobit svůj dvůr podle císařského stylu včetně hodností, ovšem namítá, že to byla pouze přetvářka a ve skutečnosti to bylo všechno jiné, než císařský dvůr. Jak opět zmiňuje: *„Když byl Theodoros prohlášen za císaře, jednal jako císař: jmenoval despoty a sebastokratory, velké domestiky, protovestiáře a celou ostatní císařskou hierarchii. Ale protože svou povahou nebyl způsobilý k vykonávání císařského úřadu, spravoval záležitosti po bulharsku, nebo spíše barbarským způsobem – nerozuměl totiž hierarchii, dvornímu protokolu ani mnoha starobylým zvykům, které byly po staletí zakotveny v palácích.“*[231] A co je nejhorší, odmítal spolupracovat

[228] AKROPOLITES, *The History*, s. 179; *„For he did not use the sword on his own people, nor was he defiled by the deaths of Romans, as were the rulers of the Bulgarians before him. Therefore he was regarded with affection not only by Bulgarians but also by Romans and other nations.“*
[229] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 385; AKROPOLITES, *The History*, s. 162.
[230] AKROPOLITES, *The History*, s. 162; *„was not willing to remain in his proper place, but appropriated the insignia of imperial office when he gained control of Thessalonike and brought under him much of the land of the Roman empire that had been held by the Italians, and even that which had been conquered by the Bulgarians.“*
[231] Tamtéž, s. 162; *„When Theodore was proclaimed emperor, he dealt with affairs in an imperial manner: he appointed despots and sebastokratores, megaloi domestikoi, protovestiarioi, and all the rest of the imperial hierarchy. But, being naturally unsuited to the institutions of the imperial office, he handled matters in a*

s Níkájí. *„Tento muž (Theodoros) se postavil císaři Janovi ve značné míře. Ačkoli ho císař považoval za hodného toho, aby se s ním dělil o císařskou hodnost jako druhý v pořadí, aby spravoval své vlastní území a jinak mu nebyl podřízen, Theodor tvrdošíjně odporoval.“*[232] Z posledního úryvku je patrné, že Akropolites naznačuje jednání mezi Épirem a Níkájí. Jan III. Duka Vataztes, tehdy níkájský císař, mu podle Akropolita i nabízel hodnost spolucísaře, kterou Theodoros odmítnul.

Jiný pohled panoval v Latinském císařství. Latinské císařství považovalo Épiros nejdříve za svého vazala, později za rebelující provincii, kde Theodoros vládne neprávem.[233] To je patrné i ze smlouvy z Perugie, podle níž se stal Jan z Brienne Latinským císařem. *„A nechť je známo, že bude na vůli krále,*[234] *aby si pro své dědice vybral, co bude chtít – buď celé území za řekou Arm, jak jej drží nebo kdykoliv drželi Řekové a Latini, nebo celé území, které drží (Theodoros) Komnenos, až po příslušenství Dimotiky a Adrianopole, a celé panství Filipopole, ať jej drží kdokoli.“*[235] I přesto došlo k jistému uznání císařského titulu. Roku 1228 je Theodoros zván v Latinském císařství jako *imperator Graecorum*, tedy císař Řeků, stejně Latinské císařství je zváno Épirem jako *imperium Constantinopolis*, císařství Konstantinopole.[236] Zde jde spíše o uznání reálné moci, ale ani jedna strana nezajde tak daleko, aby tu druhou nazývali římským císařstvím.

Mimo Latinské císařství však nedochází k uznání épirského císařského titulu. Většina stále spíše uznává Níkáju, které hraje do karet pravoslavná církev, jak je zmíněno v kapitole *Spor o císařskou legitimitu*, patriarcha v Níkáji byl uznávaný jako právoplatný patriarcha Konstantinopole, a to dokonce např. Trapezuntským císařstvím, které si jinak dělalo vlastní císařské ambice.[237]

Bulgarian or, rather, barbarian fashion for he did not understand hierarchy or protocol or the many ancient customs which have been established in the palaces.“

[232] Tamtéž, s. 162 – 163; „*This man (Theodore) opposed the emperor John to no small degree. For, although the emperor thought Theodore worthy to share the imperial office in second place, and to be in control of his own land, and be in no other way subject to him, he stubbornly withstood.“*

[233] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 387.

[234] Balduin II. (1217-1273), poslední císař Latinského císařství.

[235] *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, ed. G.F.L. Tafel and G.M. Thomas (3 vols., *Fontes Rerum Austriacum*, Vienna 1856-7), ii.266-70 č. 273.

[236] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 387.

[237] Tamtéž, s. 360.

3.3 Trapezunt

3.3.1 Vznik Trapezuntského císařství

Trapezuntské císařství je nejpodivnější ze všech byzantských nástupnických států. Přestože vznik koreluje se čtvrtou křížovou výpravou, Trapezunt patrně nevznikl jako její důsledek, důvody byly odlišné a jeho vznik dokonce lehce předchází finálním událostem čtvrté kruciáty. Trapezunt byl součástí trendu během vlády angelovské dynastie, tedy snaha zbavit se závislosti na centralizované císařské autoritě, jako tomu bylo například u Bulharského císařství.[238]

V momentě čtvrté křížové výpravy, když centrální moc Byzance kompletně zkolabovala, využili bratři Alexios a David Komnenové, později s přízviskem Megas Komnenos,[239] slabosti Konstantinopole a roku 1204 s pomocí jejich příbuzné, gruzínské královny Tamar, Trapezunt vojensky obsadili.[240] Jak si všímá Anthony Eastmond, bratři se v mnoha věcech od ostatních lokálních byzantských vládců po čtvrté kruciátě lišili.[241] Tou nejvýznamnější byl původ. Bratři byli vnuky posledního komnenovského císaře, nechvalně proslulého Andronika I. Komnena.[242] Dále měli za zády silného ochránce, tedy královnu Tamar, za jejíž vlády dosáhla Gruzie statusu regionální mocnosti. Také Trapezunt, jako jedna z okrajových byzantských provincií, měla vždy velkou míru autonomie, takže odtržení od Konstantinopole bylo pro bratry relativně jednoduché.[243] Tyto skutečnosti umožnily bratrům velmi rychle stabilizovat situaci na byzantském východě. Zatímco Alexios se chopil vlády nad samotným Trapezuntem, David expandoval do byzantské Paflagonie, kde se dostal do sporu s níkájským císařem Theodorem Laskarisem.

3.3.2 David Komnenos a boje proti Níkáji

David, roku 1204 ovládající Paflagonii, byl v podstatně horším postavení, než Theodoros Laskaris. Jeho moc byla velmi nestabilní i kvůli velké vzdálenosti mezi ním a samotným

[238] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s. 157 – 158.
[239] Doslovně přeloženo do češtiny jako „*velký Komnenos.*“
[240] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 360; Královna Tamar (
[241] EASTMOND, Antony, *Byzantium's Other Empire: Trebizond*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019. s. 48.
[242] Andronikos vládnul Byzanci mezi lety 1183-1185. Byl schopný, ale krutý vladař, nakonec byl svržen po vyplenění Soluně a nahrazen Angelovskou dynastií.
[243] EASTMOND, *Byzantium's Other Empire*, s. 48.

Trapezuntem. David tak uzavřel alianci s Latinským císařstvím, zašel dokonce tak daleko, že přijal jím ovládané území v léno a stal se tak vazalem císaře Jindřicha.[244] Jelikož Davidova moc v Paflagonii se během několika let zhroutí, je těžké určit, co by David udělal se svými vazalskými sliby a povinnostmi do budoucna, jestli by se zachoval jako Michael Komnenos Duka a pouze využil lenní poslušnost jako záminku pro stabilizaci vlády, nebo by zůstal věrný. Ovšem spolupráce mezi Davidem Komnenem a Latinským císařstvím byla užší, než v případě jakéhokoliv jiného byzantského vladaře a nebyly během vzájemné spolupráce jakékoliv náznaky zrady. Jak je patrné z latinských i byzantských kronik, Davidova a Jindřichova vojska spolu pravidelně spolupracovala proti Theodorovi Laskarisovi. Jak píše Niketas Choniates: *„Theodoros Laskaris shromáždil vojsko, aby vedl tažení proti Davidovi na Pontu. Prolomil se do města Plousias, města lukostřelců a válečníků, a zrušil jeho spojenectví s Davidem. Byl by dokonce dobyl Hérakleiu a donutil Davida k útěku, kdyby mu Latinské vojsko, tábořící u Nikomédie, neposkytlo pomoc.“*[245] Choniates je k Davidovi, jako nepříteli Níkáje, velmi kritický. Kritizuje i ostatní lokální byzantské vůdce a jejich počínání označuje jako vysloveně sobecké. Jak pokračuje: *„Tito vládci se měli spojit ve svém úsilí a učinit opatření k ochraně svého podílu na vlasti před dalšími pohromami a k získání dobytých měst zpět. Namísto toho však ztratili nad sebou kontrolu ve své šílené touze po slávě a po tom, aby byli nazýváni tyrany, a tak pozvedli zbraně jeden proti druhému. Kvůli vzájemným svárům a rozdělení už při prvním náporu odevzdali nepříteli žezlo i svou podřízenost, nebo jak by se dalo říci, vítěznou kořist a trofej z války.“*[246] Valenciennes, jindy kritický vůči Řekům, či byzantským vládcům, má kvůli podřízenosti Davida císaři Jindřichovi úplně jiný pohled. „*Císař zůstal po dlouhou dobu nečinný, dokud mu nebylo oznámeno, že Theodoros Laskaris napadl Davidovo území a že David je v ohrožení, a pokud mu císař rychle nepřijde na pomoc, David ztratí svou zemi. A když to*

[244] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 354.
[245] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 351; *„Theodore Laskaris collected an army to fight David in the Pontos. He forced his way into Plousias, a city of archers and warriors, and nullified her friendship with David, and he would have taken Herakleia and forced David to take flight, had not the Latins encamped at Nikomedia provided assistance to David.“*
[246] Tamtéž, s. 351; *„These rulers should have united in their efforts and taken precautions to preserve their portion of the fatherland from further afflictions and to recover the conquered cities, but they lost control of themselves in their mad thirst for fame and desire to be named tyrants, and so they took up arms against one another. Because of the dissensions and divisions among themselves, the Romans at the first assault awarded the enemy the scepter and their submission, or, as one might say, the victor's prize of armor and trophy of war.“*

císař uslyšel, protože David mu vždy věrně a loajálně sloužil, velmi ho to zarmoutilo. Přivolal maršála a řekl mu, aby se nehýbal z místa, dokud nebude hrad opět opevněn, tak jak byl dříve. A maršál to svěřil Pánu a řekl, že splní svůj rozkaz podle svých možností.“[247] Z úryvku je patrné, že přestože je David Komnenos pouze vedlejší postava ve vyprávění o císaři Jindřichovi, Valenciennes nezapomněl zmínit, že byl David císaři vždy věrný. Pro Akropolita, který píše o událostech se značným zpožděním, je David pouhou historickou zmínkou a nemá na něho nějaký silný vyhrocený názor. Zmiňuje se o něm pouze omezeně a v souvislosti s jeho válkou proti Theodorovi Laskarisovi. Zde pouze popsal oblasti, kde David vládl a nakonec zmínil jeho porážku.[248]

David panoval v Paflagonii pouze několik let, během kterých byl vojensky plně závislý na Latinském císařství.[249] Akropolites udává datum zhroucení Davidovy moci do stejné doby, jako porážku Turků, tedy kolem roku 1211, ovšem, jak si všímá Ruth Macrides, David roku 1212 umírá a z jiných pramenů máme potvrzené, že moc Trapezuntu v Paflagonii upadá až roku 1214 porážkou Alexia Komnena.[250] Možností může být více, buď se jednalo o jinou porážku Davida, nebo si Akropolites komnenovské bratry spletl.[251]

3.3.3 Lenní přísaha Konstantinopoli

Z předchozí kapitoly si můžeme všimnout jednoho závažného problému. David Komnenos byl ve službách dvou různých mužů, tedy latinského císaře Jindřicha a svého bratra Alexia. Přestože, jak je zmíněno výše, je možné, že celé vazalství vůči Jindřichovi byla pouze přetvářka, nic nenasvědčuje nějaké zradě a David vždy věrně Jindřichovi sloužil. Byl tedy vazalem svého bratra, nebo císaře Jindřicha?

Je možné, že to byl Alexios sám, kdo chtěl navázat diplomatické vztahy s Konstantinopolí, ovšem nebyl v situaci, v níž by to mohl udělat přímo. Alexios sám sebe považoval za

[247] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 51; *„La fu li empereres une grant piece; tant que on li dist novieles que Thodres li Ascres estoit sus couru ac Davit, et se li empererese ne le secourtf hastivement, David a sa tierrei pierdue. Et quant li empereres l'oi, pour chou que David s'estoit adiés maintenus enviers lui loiaument, si en fu molt dolans. Dont apiela le mareschal, et li dist que il ne se meust trescho adont ke li castiaus fust refremés ensi comme il estoit devant. Et li mareschaus le commanda a Nostre Segneur, et dist que il feroit bien son commant selonc son pooir.“*
[248] AKROPOLITES, *The History*, s. 120, 132.
[249] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 355.
[250] AKROPOLITES, *The History*, s. 134.
[251] Tamtéž, s. 134.

právoplatného císaře již od roku 1204, tedy dokonce dříve, než se za císaře prohlásil Theodoros Laskaris a dávno před korunovací Theodora Komnena Duky, která proběhla až roku 1227.[252] Už jenom z toho důvodu nemohl kontaktovat Latinské císařství přímo. Je tak logické, že využil svého bratra Davida jako prostředníka. Na druhou stranu je také možné, že David spojenectví zařídil z vlastní iniciativy. Žádný z prostudovaných pramenů přece jenom ani nenaznačuje, že by Alexios jednal s Jindřichem, či že by byl David využit jako prostředník. Přestože se tedy jedná o zajímavou teorii, není jakkoliv podložená fakty a dá se považovat spíše za spekulaci.

Trapezuntské císařství po porážce v Paflagonii ztratilo hranici se zbytkem latinsko-byzantského světa a stalo se více a více izolované. Komnenové z Trapezuntu ztratili zájem o západní expanzi a spokojili se vládou v Trapezuntu. Císařský titul tak byl redukován na jakousi iluzi pokračující další dvě a půl století.[253]

[252] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s. 182.
[253] EASTMOND, *Byzantium's Other Empire,* 2019, s. 49.

4 Mezikulturní vztahy

Byzantsko-latinské vztahy ovšem neprobíhaly pouze na státní úrovni. Velká část byzantského obyvatelstva v bývalé Byzanci se najednou ocitla v područí latinských pánů. Na druhou stranu nešlo pouze o byzantské nevolníky a jejich latinské pány, ale část Byzantinců se pod tlakem okolností dostala i do vyšších administrativních pozic ve státě. Nesmíme také zapomínat, že vztahy se lišily i podle období, nebo lokace, například jinak se přistupovalo k místnímu obyvatelstvu na Peloponésu, v benátských koloniích, nebo v samotném Latinském císařství. V této pasáži se budu snažit sledovat vývoj mezikulturních vztahů přibližně do roku 1230, ovšem jisté generalizaci se vyhnout nelze.

4.1 Byzantské a latinské elity

Po dobytí Konstantinopole si nebyli Římané jistí záměry křižáků. V prvních měsících po pádu jistě očekávalo byzantské obyvatelstvo a úřednictvo hlavního města, že může bez problémů vstoupit do služeb Latinů. Přestože nejvyšší elity byly nahrazeny Latiny, křižákům sloužila zpočátku spousta urozených Řeků na nižších administrativních pozicích.[254] Jak si například stěžuje Niketas Choniates: *„Doprovázeli ho (Bonifáce z Montferratu) někteří Římané, především urození muži, kteří pomocí lsti a chytrosti oklamali provincie a uhladili překážky, údajně ve jménu prvorozeného syna Marie, ten byl oblečen v císařských róbách a v průvodu ho nadšeně přivítali Makedonci, Thesálci a všechny země až po Helladu, stejně jako předtím Thrákové; ve skutečnosti však tito muži připravovali půdu pro markýze a Latiny, navrhovali, jak postupovat, a po pravdě jen sloužili cizím zájmům na úkor své vlasti.“*[255] V prvních chvílích po dobytí města se tak ukázal velký rozkol mezi byzantskou inteligencí a zbytkem společnosti. Zatímco byzantská inteligence velmi nelibě nesla chování křižáků a kolaps byzantské ideologie, spousta Římanů se raději rozhodla sloužit novému režimu. Jonathan Harris si všímá, jak málo se vlastně Byzantinci bránili svým novým pánům,

[254] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 263.
[255] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 330; *„He was accompanied by certain Romans, espe cially men of noble birth who, by deceit and cunning, decoyed the pro vinces and smoothed the rough ways, ostensibly in the name of Maria's firstborn son (attired in imperial vestments and acclaimed in procession, he was warmly received by the Macedonians, the Thessalians, and all the lands reaching down to Hellas, as was the case earlier with the Thracians); in truth, these men were precursors of the marquis and the Latins who proposed what course of action shout be taken and were but panderers of their country.“*

a to nemluvím pouze o vojenském, ale také pasivním odporu.[256] Jako kdyby události vyplenění Konstantinopole kompletně zničily morálku obyvatel celé říše. To ovšem neznamená, že odpor nikde nebyl. Pokud nepočítáme s Épirem a Níkájou, existovala spousta dalších, lokálních byzantských vůdců, původně zástupců lokální aristokracie, kteří se rozhodli křižákům postavit. Ovšem žádný z nich nedosáhl stejných úspěchů, jako Níkája a Épiros.

Přestože v prvotních chvílích převládala pasivita řeckých elit, situace se změnila poté, co se stali jejich příslušníci pro císaře Balduina i Bonifáce z Montferratu nepotřebnými, nebo spíše nechtěnými. Jak se zmiňuje Choniates: *„Římané, kteří uprchli spolu s císařem (většina z nich byla urozeného původu a nechyběla jim pověst v boji, přičemž se pyšnili tím, že pocházejí z měst v Thrákii), se chtěli přidat k markýzovi a sloužit mu ze všech sil, ale on odpověděl, že římské vojáky nepotřebuje, a tím je propustil.“* [257] Je možné, že Bonifác po zradách například Michaela Komnena Duky Byzantincům příliš nedůvěřoval a snažil se jich co nejrychleji „zbavit“ a spoléhal se pak spíše na svoje západní rytíře. Tito členové byzantských elit pak většinou posílili buď byzantské státy v Níkáji a Artě, nebo v některých případech Bulhary.[258]

V tomto novém uspořádání nebylo původně pro místní byzantské elity místo. Za císaře Balduina nepůsobil jediný Řek, který by se podílel na rozhodování v nejvyšších patrech politiky.[259] Situace se změnila až po nástupu císaře Jindřicha. Po porážce u Adrianopole bylo novému císaři jasné, že se nemůže spoléhat pouze na svoje rytíře, jejichž početní stav po bitvě velmi poklesl. Jindřich byl velmi znám svojí vstřícností k místnímu obyvatelstvu. Akropolites, píšící s velkým odstupem, o něm, přestože je Latin, a tedy především ideologický nepřítel, píše velmi pozitivně: *„Zmíněný Jindřich, ačkoli byl Frank původem, choval se vlídně k Římanům, původním obyvatelům města Konstantinova, a mnohé z nich zařadil mezi své velmože, jiné mezi své vojáky, zatímco prostý lid považoval za svůj*

[256] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s. 179.
[257] CHONIATES, *O City of Byzantium*, s. 335; *„The Romans who had escaped with the emperor (most were of noble birth and not without renown in warfare and boasted the cities in Thrace as their homelands) wanted to join the marquis and serve him with all their might, but he replied that he had no need of Roman soldiers and, so saying, dismissed them.“*
[258] Tamtéž, s. 335 – 336.
[259] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, 2014, s. 185; VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, 2011, s. 263.

vlastní.“[260] Přestože latinská aristokracie stále převládala a měla opravdu velkou většinu, mezi poradci císaře Jindřicha byli i příslušníci staré byzantské aristokracie, jak vojenské, tak civilní. Tento trend, tedy jistá spoluúčast Řeků na řízení říše, pak pokračoval po celou historii Latinského císařství.[261]

Pokud vezmeme v úvahu i další křižácké státy, nejužší spolupráce mezi křižáky a lokálními elitami probíhala na Peloponésu. Místní byzantští archonti sloužili ve službách křižáckých vládců na poloostrově od samého počátku křižácké kontroly jižního Řecka. Už v původním lenním dělení Peloponésu byla část řeckých elit integrována do nového lenního systému. Anonymní autor Morejské kroniky zmiňuje několik místních archontů, kteří přijali část Peloponésu jako léno od Godfreyho z Villehardouinu.[262] Autor je lehce zmatený, když protichůdně zmiňuje dva způsoby rozdělení, ovšem v obou figurují Řekové. *„Ustanovili šest archontů a dalších šest Franků, kteří rozdělili půdu a léna,“* nebo *„Na základě rady, která byla dána, bylo rozhodnuto, že sir Godefroy bude maršálem a že společně se dvěma biskupy, dvěma barony a dalšími pěti archonty rozdělí půdu, každému podle hodnosti, kterou zastával, a podle počtu vojáků a zbraní, které měl v armádě.“*[263] Přestože se může zdát, že řecké elity dostaly velký územní podíl, kronika nezapomíná zmínit, kdo byl skutečně v čele. *„A když to uslyšeli archontové i obecný lid, začali přicházet a všichni složili hold, a když se shromáždili v Andravídě, archontové z Élidy a celé Mesareje, uzavřeli dohodu s urozenými Champagnskými, že všichni nižší archontové, kteří měli léna, si je ponechají, každý z nich si ponechá hold a vojenskou službu odpovídající jeho hodnosti; tolik jim zůstane. A zbytek, tedy větší část, si Frankové rozdělí mezi sebou a rolníci z vesnic zůstanou tak, jak byli*

[260] AKROPOLITES, *The History*, s. 153; *„The said Henry, even though a Frank by birth, behaved graciously to the Romans who were natives of the city of Constantine, and ranked many of them among his magnates, others among his soldiers, while the common populace he treated as his own people.“*

[261] KOL, *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions: Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Istanbul, Turkey, 25–29 August 2004*, Londýn: Routledge, 2016, s. 61.

[262] Synovec kronikáře stejného jména.

[263] ANONYM, *Chronicle of Morea*, s. 117, 123; *„They appointed six Greek archons and six Frankish nobles, who were tasked with distributing the lands and fiefs; „Thereupon, this is the counsel that was given and whis is that was done: that Sir Geoffroy be the marshal and that, together with two bishops, two bannerets, and five more archons he divide the lands, giving to each man according to the rank that he held and the troops and arms that he had in the army.“*

nalezeni.“[264] Ti Řekové, co se podrobili, si směli ponechat svoji půdu, ovšem většina půdy i tak připadla západním feudálům, což potvrzuje i sekundární literatura.[265]

Lze shrnout na základě mé analýzy pramenů a v zásadě v souladu se sekundární literaturou, že v tomto systému nastaveném v jižním Řecku došlo k jistému kompromisu. Na jednu stranu těm elitám, co se podrobily, bylo umožněno integrovat se s křižáckými elitami, na druhou stranu křižáci měli pořád navrch. Tento přístup tak byl mnohem vstřícnější, než ten prosazovaný zpočátku Latinským císařstvím. Vyžadoval ovšem, aby Řekové přistoupili na feudální systém. Archonti, jak je zmíněno, dostali území po složení lenní věrnosti. Bylo jim tedy umožněno udržet si vlastní moc, ovšem původní byzantský systém a administrativa byla nenávratně na Peloponésu zničena.

4.1.1 Latinské a byzantské armády

I přes vzájemné nepřátelství bylo běžné, že v armádách byzantských nástupnických států sloužily celé oddíly latinských rytířů a vojáků. Tak například v oddílech Theodora Laskarise sloužili běžně Latinové, kteří tvořili důležitou součást byzantských oddílů. Jak si ve svém oběžníku stěžuje císař Jindřich Flanderský v popisu války Níkáje proti Turkům, kteří v té době byli císařovými spojenci: *„Laskaris se s ním však střetl v bitvě s obrovským vojskem Řeků, a také Latinů, kteří se k němu připojili navzdory exkomunikaci od papeže.“*[266] Stejný dopis i udává sílu tohoto latinského kontingentu: *„Když to Laskaris uslyšel, shromáždil veliké vojsko, pěší i jízdní, takže měl devadesát eskadron, z nichž osm tvořili Latinové, kteří, odvrhnuvše bázeň před Bohem i lidmi, mu poskytovali pomoc proti nám, a to navzdory exkomunikaci od samotného svatého otce.“*[267] Jelikož cílem dopisu bylo západní katolické

[264] Tamtéž, s. 116 – 117; *„And when the archons and also the commons heard this, they began to come in and all did homage; and when they had gathered in Andravida, the archons of Elis and of all Mesarea, they made an agreement with the Champenois that all the lesser archons who had fiefs would retain, each one of them, the homage and military service consonant with his rank, so much would remain to him, and the rest, the greater part, the Franks would divide among themselves and the peasants of the villages would remain as they had found them.“*

[265] KOL., *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 2001, s. 218.

[266] PRINZING, G, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel*, 1973; *„However, Lascaris had met him in battle with a huge host of Greeks, and also of Latins who had joined him despite the excommunication of the supreme pontiff.“*

[267] Tamtéž; *„Lascaris mustered a great host of people, both infantry and cavalry, so that he had ninety squadrons, of which eight were of Latins, who abandoning their fear of both God and men were rendering help to him against us, despite excommunication by the lord pope.“*

křesťanstvo, zvláště pak kněžstvo, nezapomíná Jindřich exkomunikaci zmínit hned dvakrát. Podobně postupoval i Épiros. Přestože podle papežské korespondence Innocence III. s konstantinopolským patriarchou se Michael Komnenos Duka choval velmi brutálně a nemilosrdně vůči katolickému kléru, jak je zmíněno v kapitole o vztazích mezi Latinským císařstvím a Épirem. Pod Michaelem Komnenem Dukou sloužily běžně latinské oddíly, pravděpodobně ještě v hojnější míře, než v Níkáji. Opět v samém dopise Innocence III. se píše: „*Nařizujeme ti, náš bratře, tímto apoštolským listem, abys důsledně varoval a přesvědčoval Latiny a napomenul je pod trestem exkomunikace, aby neposkytovali pomoc ani útěchu Řekům proti výše zmíněnému císaři a těm, kdo jsou mu věrní, a zejména ne výše zmíněnému Michaelovi, jenž se zabitím kněží uvrhl do pout exkomunikace.*“[268]

V Byzanci bylo naprosto běžné verbování žoldnéřů, tedy není to nová praxe. Žoldnéři ze západních katolických států byli běžně verbováni už za časů Komnenovské dynastie a dokonce dříve.[269] Tento vzájemný vztah mezi vládcem a žoldnéřem nenarušila ani taková „maličkost“, jako vyplenění Konstantinopole a byzantské nástupnické státy nadále svým latinským oddílům očividně věřily a využívaly je. Pokud se na situaci podíváme z pohledu křižáků, sloužit pod Épirem, nebo Níkájí nebyl zas tak špatný nápad. Latinské císařství bylo notoricky známé svojí špatnou finanční situaci. Systematicky kvůli tomu plenili Konstantinopol a pouze schopnosti Jindřicha Flanderského a vzájemná rivalita sousedů Latinského císařství zapříčinila, že město nebylo dobyto v horizontu několika let od vyplenění.

Samozřejmě situace byly i opačné, tedy že řečtí vojáci sloužili pod latinskými vládci. Už ze začátku využívali křižáčtí vůdci lokální populaci v armádě, převážně jako průzkumníky. Jak například zmiňuje Morejská kronika v souvislosti s dobytím Peloponésu: *„Byli přivedeni na místo zvané Kapeskianous, na místo, které nese název u olivového háje v Kountouře. Bylo jich čtyři tisíce, pěší vojáci a rytíři. Když se o tom Frankové dozvěděli, opět od Řeků, kteří byli s nimi a znali krajinu, dovedli je tam, našli je a svedli bitvu, Frankové a Řekové.*“[270]

[268] DIE REGISTER INNOCENZ' III.,; *„We instruct you, our brother, by this Apostolic letter that you diligently warn and persuade the Latins, and admonish them on pain of excommunication not to give help or comfort to the Greeks against the aforesaid emperor and those faithful to him, and especially not to the aforesaid Michael, who by killing priests has incurred the bond of excommunication.“*
[269] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 17.
[270] ANONYM, *Chronicle of Morea*, s. 120.

Toto není ojedinělý případ. V armádě císaře Jindřicha Flanderského sloužili také lidé z byzantského kulturního okruhu a věrně za něj bojovali. Jak zmiňuje Akropolites: *„Když dobyl (Jindřich) římská města Lentiana a Poimanenon a nalezl tam bojeschopné muže, kteří projevili ušlechtilého ducha, přijal je jako dar z nebes.*“[271] Valenciennes pravidelně zmiňuje řecké jednotky v Jindřichově armádě během Jindřichova konfliktu s Lombardy a Bulhary: *„Veliká byla porážka Borilova vojska a jeho lidí; ti se rozutekli všemi směry jako ti, kdo se už neodvažují dále vzdorovat. A naši je pronásledovali všemi cestami, dokud po nich zůstávala stopa. Pán náš tam učinil zjevný zázrak pro naše muže, když porazili Borila, který na ně vytáhl s třiatřiceti tisíci muži, rozdělenými do třiceti šesti šiků, zatímco našich bylo jen patnáct šiků, a sedm z nich byli čistě Řekové, “*[272] či *„A císař mu daroval svého koně, kterého velmi zbožňoval; a zároveň mu přidělil, Eustachovi*[273]*, svému bratru, dva šiky své armády, přičemž jedna byla z Řeků z Adrianopole a druhá z našich Franků.“*[274] Jak již bylo opakovaně zmíněno, Jindřich běžně verboval vojáky z lokální populace a očividně se nemusel bát o jejich loajalitu, stejně tak i jeho nástupci. Bratři Theodora Laskarise po jeho smrti uprchli k Latinům a podle Akropolita bojovali v bitvě Poimanenonu na straně Latinského císařství proti Níkáji. *„Byla shromážděna bojeschopná latinská armáda, v jejímž čele bojovali bratři císaře Theodora, sebastokratoři Alexios a Izák. Neboť v době, kdy jejich bratr, císař, zemřel, plánovali uprchnout do Konstantinopole a vzít s sebou jeho dceru Eudokii. Avšak jejich záměr se nezdařil a odešli jako uprchlíci.“*[275] Jelikož byl Akropolites věrný Níkáji, je samozřejmé, že bratry bude vnímat jako zrádce. Oba byli v bitvě zajati a

[271] AKROPOLITES, *The History*, s. 153; *„When he conquered the Roman towns of Lentiana and Poimanenon and found warlike men who displayed acts of a noble soul, he welcomed them as a godsend.“*
[272] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 46 – 47; „*Molt fu granse li encaus apriés Burile et apriés sa gent ; et il s'enfuirent ë toutes voies comme chil qui plus n'i oserentc atendre ; et nostredgens les enchauche toutes voies tant kee trace lor en dure. Molt fist illuec Nostre Sires apiert miracle a nostre gent, quant il desconfirent Burilef, qui requis les avoit s atout À .xxxiij. homes, dont il avoit fait? .xxxvi. batailles, et nostre gent n'en avoient ke .xv., et üij. de" purs Grifons"?“*
[273] V díle ho Valenciennes nazývá Wistasse.
[274] Tamtéž, s. 50; *„Et li empereres li presenta son cheval que il amoit miervelleusement; et si li carga Wistasse il son frere.ij. batailles de sa gent; mais tant i ot que li une fu de Grifons d'Andrenople?, et li autre de nos Francois.“*
[275] AKROPOLITES, *The History*, s. 166; *„A battle-worthy Latin army was assembled, at the front of which fought the brothers of the emperor Theodore, the sebastokratores Alexios and Isaac. For, at the time when their brother, the emperor, died, they had planned to run away to Constantinople, taking with them his daughter Eudokia. But they failed in their object, and left as fugitives.“*

ušetřeni pouze kvůli jejich původu, byli ovšem oslepeni, aby nepřestavovali hrozbu pro níkájského císaře Jana.[276]

4.2 Byzantský „třetí stav“

Na dobytých územích po celou dobu existence křižáckých států převažovala místní řecká, či byzantská populace. Většinou se má za to, že řecká populace pod Franky trpěla, byla utlačována a Řekové byli druhořadí občané. Samozřejmě je pravda, že řecké obyvatelstvo opravdu druhořadé bylo, je ale spíše otázka, jestli se nejednalo spíše o záležitost sociální stratifikace, než příslušnosti ke kultuře, či náboženství. Měl se skutečně byzantský poddaný hůře, než ten francouzský, či anglický v západní Evropě? Ano i ne. Je faktem, že dochované zákony upravující vztahy mezi Franky a Řeky byly částečně diskriminační. To můžeme vidět v *Soudních nařízeních Románie*, platící v jižním franckém Řecku. Řecký poddaný nemohl například sloužit jako svědek při soudním řízení, při kterém jde o život.[277] V *Soudních nařízeních Románie* můžeme na první pohled vidět jistou jednotnou linii. Zatímco řeckým elitám bylo umožněno žít podle místních zvyklostí, což se odráží i v zákoníku, řečtí poddaní byli spíše občané druhé kategorie. V momentě projednávání dědictví smíšených řecko-latinských manželství je přímo řečeno, že řecké zvyklosti platí i pro Latiny, s výjimkou, pokud *„(řečtí) leníci nejsou nevolníky.“*[278]

Ovšem v některých jiných zákonech byli řečtí poddaní zase upřednostněni, například v případě darů poddaným: *„Dar, který učiní ten, kdo k tomu má právo, spočívající v přenechání kusu půdy některému ze svých vlastních nevolníků, nebo cizímu nevolníkovi (to je nevolníkovi jiného pána), je platný po dobu života dárce. Po jeho smrti však může dědic nebo nástupce tento dar odvolat, pokud si to přeje. Pokud je však dar udělen řeckému vlastníku půdy, nelze jej odvolat ani dědicem, ani nástupcem.“*[279] V tomto případě například měli Řekové lepší podmínky, než latinští poddaní. Je třeba si ovšem uvědomit, že zákoník pochází až z pozdějších dob, přestože odráží místní zvykové právo.[280] Běžně bych řekl, že

[276] Tamtéž, s. 166.
[277] TOPPING, *Feudal institution as revealed in the Assizes of Romania*, s. 92.
[278] Tamtéž, s. 71; *„unless the (Greek) vassals are serfs.“*
[279] Tamtéž, s. 88; *„A grant made by one who is able to do so of a piece of land to one of his own serfs or to an outside serf, that is, to a serf of an other lord, is valid for the life of the grantor. But after his death his heir or successor can revoke the grant if he is pleased to do so. But if the grant is made to a Greek landowner, it cannot be revoked either by the heir or by the successor.“*
[280] TOPPING, *The Formation of the Assizes of Romania*, s. 313.

tato pragmatická tolerance se vyvinula až za dob pozdějších, ovšem na samotném Peloponésu bylo řecké obyvatelstvo tolerováno od samého počátku, jak vyznívá z Morejské kroniky.

Pokud vezmeme ale širší obrázek celého Řecka, vztahy by se daly ze začátku nazvat málem koloniální. Křižáci začali systematicky potlačovat místní obyvatelstvo v počátcích křižácké vlády, jak například zmiňuje Villehardouin: *„V této době se začala rozdělovat území uvnitř říše.* (…) . *Jakmile každý muž obdržel svou půdu, světská chamtivost, která byla příčinou tolika zla, jim nedopřála klidu. Všichni začali své državy nespravedlivě využívat, někteří více, jiní méně, a Řekové je začali nenávidět a v srdci proti nim chovat zášť.“*[281] Villehardouin byl ideový zastánce výpravy a ze všech soudobých autorů i její největší obránce. Měl ale očividně jistý smysl pro spravedlnost, jak ve svém díle nejednou projevuje a i v tento moment chování křižáků odsuzuje. To neznamená, že by k Řekům necítil jistý odpor. Řekové v severním Řecku od počátku cítili odpor vůči novým pánům, i z výše zmíněných důvodů a preferovali bulharskou nadvládu, jak se stalo v počátku existence Latinského císařství. *„Řekové, kteří byli tak zrádní, se nezbavili své zrádné povahy. V té době už viděli, že se Francouzi rozptýlili po celé zemi a každý se věnoval svým vlastním záležitostem, takže Řekové si pomysleli, že nyní budou moci zradit. Tajně byli v každém městě země určeni řečtí vyslanci, kteří byli vysláni k Johanitsovi, králi Valašska a Bulharska – muži, jenž s nimi dříve válčil a činil tak i nyní. Tito vyslanci řekli králi, že ho učiní císařem a vzdají se mu, a že pobijí všechny Franky. Přísahali mu, že ho budou poslouchat jako svého pána, zatímco on jim přísahal, že je bude spravovat jako své vlastní poddané.“*[282] Tento

[281] VILLEHARDOUIN, *Chronicles of the Crusades*, s. 83; *„Lands within the empire began to be shared out at this time. Once each man had been assigned his lands, worldly greed – which has been the cause of so much wickedness – allowed them no peace. They all began to exploit their lands unjustly – some more, others less – and the Greeks began to despise them, and bear ill will towards them in their hearts.“*

[282] Tamtéž, s. 90; *„The Greeks, who were so deceitful, had not rid their hearts of treachery. By this time they could see that the French had gone their separate ways throughout the land, and that each had his own affairs to attend to, so the Greeks thought that now they would be able to betray them. In secret, Greek envoys were appointed in each and every city in the land and sent to Johanitsa, king of Vlachia and Bulgaria, a man who had made war on them in the past and was doing so even then. These envoys told the king that they would make him emperor and surrender to him, and that they would kill all the Franks. They swore to him that they would obey him as their lord, while he swore to them that he would govern them as he did his own subjects.“*

odpor byl organizován elitami, ovšem odráží i chování řeckých poddaných, kteří podle Villeharouina *„povstávali všude a zabíjeli ty Franky, které nalezli jako držitele země.“*[283]

Zatímco podle popisu Villehardouina křižáci nešetřili místní obyvatelstvo a naopak, po nástupu císaře Jindřicha se situace změnila i pro vzájemné vztahy byzantských poddaných a Franků, nejenom pro byzantské elity. Stejně jako u byzantských elit, Jindřich místní obyvatelstvo respektoval. Jak zmiňuje Valenciennes: *„A proto Řekové, kteří jsou mezi těmi, které náš Pán tak miluje, říkali tomuto císaři, že by nebylo lehké jej vyhnat z této země, ale že mu musí sloužit, jak říkají. A na druhé straně jim neudělal nic, co by jim uškodilo,“*[284] nebo *„Císař Jindřich vstoupil do Negropontu s velkou radostí; a Řekové z města i okolní krajiny ho velmi radostně přivítali, vyšli mu vstříc s hlasitým bubnováním, troubením a hrou na nástroje, a dovedli ho do kostela Panny Marie, aby se pomodlil.“*[285] Valenciennes psal o Jindřichovi jako o hrdinném rytíři, který je ve všem nejlepší a je hlavní postavou jeho „rytířského eposu,“ ovšem Jindřichovo chování je podpořené takovým množstvím důkazů z dalších byzantských, i latinských pramenů, že nelze jinak a označit Valencienna v tomto případě za nepřehánějícího. Je více než možné, že Jindřicha opravdu přivítali jako vítanou změnu oproti svým dosavadním pánům, jejichž chování ukázkové rozhodně nebylo. Valenciennes také přiznává, že ne všichni křižáčtí páni se chovali k Řekům tak dobře, jako Jindřich, ovšem toto chování zmiňuje vždy v souvislosti s Jindřichovými odpůrci, jako byli například Lombardi, může tak být v nějakých momentech zkresleno. *„Císař odchází do Adrianopole se svou družinou. Řekové mu jdou vstříc, jako ti, kdo si zázračně přáli jeho příchod, a přinášejí mu korouhve a zpívají mu poluchronion. Tak naši lidé pobývají ve městě, aniž by se dopouštěli nějakých špatností na nikom, takže Řekové říkají, že mají velmi dobré požitky ze svého pána; a kéž by Bůh nedopustil, aby Lombarďané kdykoliv vládli nad nimi, neboť nyní, jak říkají, se konečně dostanou k velké cti, pokud jim Bůh zachová císaře.“*[286]

[283] Tamtéž, s. 91; *„The Greeks were rising up everywhere and killing those Franks whom they found in possession of the land.“*

[284] VALENCIENNES, *Histoire*, s. 59; *„Et por chou disoienti Grifon' entre els que Nostre Sires aime tant cest" empereour, que che ne seroite mie legiere choses de lui chacier hors de la tierre, ains" le doivents siervir si commet il dient ", Et d'autre part", il ne lor fait chose qui lor anoitz.“*

[285] Tamtéž, s. 116; *„Li empereres Henris entra en Negreponte a grant joie; et molt le rechurent joieusement li Grifon de la ville et de lac contreed, ete vinrent encontre lui a grant tabureisf deg trompes et d'estrumens, et le menerent a une eglyse de Nostre Dame pour orer.“*

[286] Tamtéž, s. 105; *Poluchronion* je oslavná píseň na dlouhý život; *„Li empereres s'en vait a l'Amiroe, entre lui et sa gent; et Griu li vont encontre, comme chil qui miervelleusement desiroient sa venuec, et aportent d les ancones, etf li font polucrone. Ensi se tienent nostre gent dedens la ville sauf chou que a nulluine meffont riens,*

Zde je opět vidět kontrast mezi Jindřichem a jeho odpůrci, který Valenciennes utvrzuje skrze celou svoji kroniku. Je třeba zmínit, že v samotném Latinském císařství je pozitivní role Jindřicha v jako latinských, tak byzantských pramenech výjimkou.

Zatímco Akropolites zmiňoval Jindřichův pozitivní vztah k místním obyvatelům, jak je zmíněno mnohokrát výše, zároveň nám dokládá že alespoň z jeho perspektivy zůstali Latinové nepřáteli, ovšem zmiňuje spíše nepřátelství k Níkáji, než celkovou byzantskou populaci, například když zmiňuje *„V Konstantinopoli byl také latinský národ, rovněž nepřátelský vůči Římanům, mezi nimiž vládl jako císař Balduin.“*[287] Na první pohled se může zdát, že se jedná o lid, v kontextu ovšem Akropolites myslí Níkájské císařství. Zmínka o byzantských poddaných je v prvních částech jeho díla, kde se zabývá latinskou porážkou u Adrianopole. Zde popisuje stejné události, jako Villehardouin, jenom z byzantské perspektivy. *„Protože Adrianopolští nechtěli přijmout nadvládu Italů, Italové proti nim vytáhli (...) Jelikož obyvatelé města Hadriána byli ve značné tísni, vyslali poselstvo k bulharskému císaři Janovi, aby se k nim připojil a vysvobodil je z hrozícího nebezpečí.“*[288] Niketas Choniates, který byl současníkem Villehardouina, vztahy po dobytí města vykresluje též. Jeho perspektiva je velmi zajímavá. Choniates, zklamán vývojem, se pomalu častěji naváží do Byzantinců, než do Latinů. Zatímco na jednu stranu vyzdvihuje hrdinství obyvatel Thrákie, kteří se odmítli podřídit nadvládě Latinů, ale po počátečních kontaktech a zjištění, že Bulhaři jsou ještě horší, tak i Bulharů, jinak velmi kritizuje chování svých soukmenovců. *„Západní provincie byly rozděleny mezi tolik tyranií; kolik dobra tam chybělo, a jaké zlo tam nebylo přítomno? Docházelo k zabavování majetku, deportacím místních obyvatel, hromadným vraždám a útěkům, s nesčetnými dalšími hrůzami, z nichž většinu páchali římští tyrani.“*[289] Nejedná se o ojedinělou kritiku, stejně kritizuje Římany

tant que Grifon dient que moltk ont boin! restor de segneur; et ne place Diu que Lombart aient jamais signorie sour aus"; car or primes se gariront il a grante honnor, si comme il dient, mais que Dex lor gart l'empereour.“

[287] AKROPOLITES, *The History*, s. 344; Myšlen v tomto případě Balduin II., poslední latinský císař; *„There was also the race of the Latins in Constantinople, also enemies of the Romans, among whom Baldwin ruled as emperor.“*

[288] Tamtéž, s. 139; *„As the Adrianopolitans were not willing to become subject to the Italians, the Italians marched out against them (...) Since the inhabitants of the city of Hadrian were in no small distress, they sent to the emperor of the Bulgarians, John, so that he might join with them and deliver them from the impending danger.“*

[289] CHONIATES, O City of Byzantium, s. 350; *„The western provinces were divided into so many tyrannies; what good was not absent, and what evil was not present? Confiscation of monies, deportations of the native-*

v Malé Asii, všechny tyto lokální vůdce kritizuje z rozdělování říše a následování svých sobeckých zájmů.[290] Choniates dokonce polemizuje v souvislosti s korunovací Jindřicha, kdy se pozastavil nad tím, že nikdo v době neznámého osudu Balduina po bitvě u Adrianopole nesáhl po koruně a až po potvrzení Balduinovy smrti se Jindřich nechal korunovat: *„Ať to slyší Římané, ti, kdo pomazávají, a ti, kdo ihned uvažují, koho zase sesadit z pomazaných. Právem byli naši ozbrojenci nazýváni všemi národy hady, kteří zabíjejí vlastní matku, národem, jenž ztratil rozum, poskvrněnými dětmi a bezprávným potomstvem.“*[291] Choniates tak celkově kritizuje situaci po roce 1204 a nešetří kritikou na účet nikoho ze zúčastněných. Tedy situace poddaných byla podle něho špatná ne pouze pod Latiny, ale také pod lokálními byzantskými vládci. Pokud vezmeme tuto situaci v úvahu, začne dávat mnohem větší smysl, proč se lokální populace stavěla tak pozitivně k císaři Jindřichovi. I sám Choniates si nemůže pomoci, ale má občasnou tendenci dávat Latiny do kontrastu s Byzantinci, a to v pozitivním smyslu, jako jsme mohli vidět výše, nebo jako někoho, kdo se snaží obnovit pořádek: *„Zatímco se tyto události odehrávaly, latinští dobyvatelé Adrianopole se nejprve utábořili v okolí města a zřídili venku trh; poté, v alianci s Římany, objeli některá města sužovaná Kumány a snažili se co nejlépe obnovit pořádek, než dorazili k hranicím pohoří Rhodop.“*[292] Zde popisuje spolupráci, která po prvních projevech nepřátelství v Thrákii zavládla v důsledku krutých bulharských útoků.

I jeho bratr Michael Choniates nám může vypovědět spoustu informací o Latinech. V jeho dopisech, z nichž je značná část soukromá korespondence, se běžně zmiňuje o utrpení obyčejných byzantských obyvatel, ovšem stále z pozice byzantského intelektuála a vysoce postaveného církevního hodnostáře, tedy mezi jeho názory a názory obyčejných lidí bude velká propast. O nadvládě Latinů nemluví jinak, než o *„italské tyranii.“*[293] Na druhou stranu kritizuje, podobně jako jeho bratr, i chování lokálních byzantských vůdců k byzantské

born, and massacres and flights abounded, with countless other horrors, most of which inflicted by the Roman tyrants.“

[290] Tamtéž, s. 351.

[291] Tamtéž, s. 353; *„Let the Romans hear these things, they who anoint, they who deliberate on who shall depose the anointed with all speed. Justly were our men of arms reported by all nations to be matricidal vipers, a nation that has lost counsel, spotted children, and lawless offspring.“*

[292] Tamtéž, s. 352; *„While these events were taking place, the Latin conquerors of Adrianople first bivouacked around the city and set up a marketplace outside; afterwards, in alliance with the Romans, they made the rounds of certain cities harried by the Cumans and restored order as best they could before arriving at the borders of the Rhodope mountain range.“*

[293] CHONIATES, *Epistulae Michaelis Choniatae*, s. 221; *„ἰταλικὴ τυραννίς.“*

populaci. Sgouros, který bojoval proti Latinům na Peloponésu, byl popisován Michaelem jako *„nejbezbožnější ze všech tyranů, předchůdce Antikrista.“*[294] Je ale nutno poznamenat, že mezi Sgourem a Choniatem byl osobní spor, Michael Choniates před Sgourem bránil Athény, tato část je také psána ve spojitosti s smrtí Choniatova prasynovce, kterého nechal Sgouros zavraždit.[295] Často zmiňuje svoji roli v kolektivním strádání, tragédie je v jeho případě úzce propletena s církevní situací na nově dobytých území.

4.3 Církevní vztahy

Církevní vztahy jsou vlastně svým způsobem nejdůležitější ze všech rovin sledované problematiky. Odvíjí se od nich zbytek kulturních vztahů. Rozpad církve a snahy o církevní unii ospravedlnily dobytí Konstantinopole během čtvrté kruciáty. Předem je třeba definovat církevní strukturu na území latinského Řecka. Všechny významné posty, jako například konstantinopolský patriarcha, byly obsazeny ihned po dobytí města katolíky.[296] Zřejmě ze začátku existovala trochu bláhová myšlenka, že místní pravoslavní věřící prostě časem latinskou dominanci přijmou. Nicméně místo toho se vytvořila paralelní pravoslavná církev po boku té latinské. Například v Konstantinopoli sídlil latinský patriarcha, v níkájském exilu zase jeho pravoslavný ekvivalent.[297] Je třeba si uvědomit, že pro většinu dobových autorů byl Řek téměř synonymum pro pravoslavného křesťana, stejně jako Latin pro katolíka. Ne vždy se toho ale autoři drží a vždy záleží na kontextu. Z využitých pramenů, které se věnují církevním vztahům, je většina byzantské provenience, která zmiňuje útlak ze strany katolické církve, ale i období tolerance.

Situace byla komplikovaná pro Franky i z dalších důvodů. Podle smlouvy o rozdělení Byzantské říše připadlo místo patriarchy Benátčanům, kteří zde dosadili jáhna Tommassa Morosiniho, který práci dostal spíše kvůli svým kontaktům s papežem. Jeho popis nám podává Niketas Choniates, který ho ironicky vykreslil jako zženštilého.[298] Bohužel už se nezmiňuje o jeho politice, přesto nám tato poznámka dává možnost nahlédnout do hlavy byzantského intelektuála a jeho přístupu k Morosiniho osobě. Morosini byl hádavý a to

[294] Tamtéž, s. 115; *„ὃν ὁ τυράννων ἀσεβέστατος καὶ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου.“*
[295] Tamtéž, s. 115 – 116.
[296] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 312 – 313.
[297] HARRIS, *Byzantium and the Crusades*, s. 185.
[298] CHONIATES, O City of Byzantium, s. 318.

nejenom v církevních záležitostech, ale i s ostatními Latiny, například s latinským císařem Jindřichem. Konflikty mezi církevním a světským elementem v Konstantinopoli pokračovaly první dvě dekády existence Latinského císařství až do roku 1228.[299] Období konfliktů ovšem střídaly období vzájemné spolupráce a solidarity v krizových momentech.[300] Do této už tak komplikované struktury pravidelně zasahoval papež, převážně do konfliktů v Řecku, jak je zmíněno v kapitole o vztazích Épiru a Latinského císařství.[301] Papežská zahraniční politika sledovala stejné cíle před i po čtvrté křížové výpravě. Jak píše do Konstantinopole papež Innocenc III. patriarchovi Morosinimu: *„Pokud by Řekové získali zpět říši Románii, víceméně by to zcela znemožnilo poskytování pomoci Svaté zemi, a bez této pomoci by toto místo a jeho lid mohli být opět ztraceni.“*[302] Papežská politika se orientovala na Blízký východ, tedy dělala všechno proto, aby cesty zůstaly zabezpečeny. Řecko tak bylo pro papežskou politiku důležité, ale druhořadé.

Ke konfliktům mezi katolíky a pravoslavnými docházelo od samého počátku a promítaly se i do sporů císaře Jindřicha a latinských patriarchů. Jenom menší část pravoslavného kléru byla ochotna spolupracovat s křižáky a podřídit se papeži.[303]

Císař Jindřich nechal po svém nástupu na trůn znovuotevřít pravoslavné kostely a kláštery, ovšem narážel na odpor jak patriarchátu, tak papežství. Celá situace se vyhrotila během mise papežského legáta Pelagia do Konstantinopole v době interregna po smrti Morosiniho roku 1211. Jak zmiňuje Akropolites: „*Když v Konstantinově městě vládl tento Jindřich, poslal papež do královny měst biskupa (kterému se také říká legát) jménem Pelagius. (...) Tento muž způsobil obyvatelům Konstantinova města mnoho hrozných věcí. Jeho záminka se zdála být rozumná, nutil totiž všechny, aby se podrobili starému Římu. Proto byli mniši uvězněni, kněží spoutáni a všechny kostely uzavřeny. V této situaci měl člověk jen dvě možnosti: buď uznat papeže jako prvního biskupa a připomínat jej při bohoslužbách, nebo čelit trestu smrti,*

[299] VAN TRICHT, *Latin Renovatio of Byzantium*, s. 309.
[300] Tamtéž, s. 309.
[301] Kapitola *Épiros*, s. 25.
[302] DIE REGISTER INNOCENZ' III.; *„If the Greeks should recover the empire of Romania, this will more or less completely prevent aid going to the Holy Land, and lacking this help that place and its people may once again be lost.“*
[303] KOL., *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions*, s. 64.

pokud to odmítl.“[304] Podle Akropolita prosili pravoslavní obyvatelé města císaře, aby zakročil, což také nakonec udělal. *„Protože se nechtěl nechat připravit o tolik dobrých lidí, otevřel, proti vůli zmíněného legáta, kostely, propustil všechny mnichy a kněze, kteří byli uvězněni, a utišil bouři, jež tehdy svírala Konstantinovo město.“*[305] Akropolites také dodává, že i přes zásah Jindřicha spousta mnichů a kněží město opustila a šli na dvůr Níkáji, kde z jejich pohledu sídlil legitimní patriarcha.[306] Přestože je Akropolitova perspektiva jasně probyzantská, podle veškeré sekundární literatury nepřehání a tvrdé zacházení Pelagia s pravoslavnými věřícími je ověřeno i z dalších pramenů.[307]

Ne všude ovšem byla situace stejná. V Řecku, které bylo v prvních desetiletích existence křižáckých států vysoce nestabilní, se situace měnila s každým rokem. Épirští vládci měnili strany podle potřeby, v severním Řecku se neustále válčilo a jediný relativně stabilní útvar bylo Achajské knížectví na Peloponésu.

Épiros, jak již bylo v práci mnohokrát zmíněno, i přes krátké podřízení Římu ve válce proti Latinům vraždil římskokatolické kněze, za což jim papež hrozil další kruciátou a došlo k exkomunikaci Michaela Komnena Duky, což je popsáno v kapitole o vztazích Épiru a Latinského císařství.[308]

Achajské knížectví a jeho soused Athény postupovaly relativně mírně, přesto ke konfliktům také docházelo. Podobně jako v samotném srdci Latinského císařství, došlo k nahrazení vyšších církevních funkcionářů katolickými biskupy a arcibiskupy, jak zmiňuje Morejská kronika.[309] K církevní kooperaci na rozdíl od politické vysloveně nedošlo, ale obě skupiny se naučily vzájemně tolerovat. Morejská kronika zmiňuje chování knížete Godfreyho takto:

---

[304] AKROPOLITES, The History, s. 154 – 155; *„When this Henry ruled the city of Constantine, the pope dispatched to the Queen of Cities a bishop (whom they also call a legate) by the name of Pelagius. (...) He wrought many terrible things upon the inhabitants of the city of Constantine. His pretext was seemingly reasonable, for he was compelling all to bow down in subordination to the Elder Rome. Therefore monks were confined, priests were bound, and every church was closed. In this situation, one could do one of two things: either acknowledge the pope as first bishop and commemorate him in holy services, or death was the penalty for the person who did not do this.“*

[305] Tamtéž, s. 155; *„Since he did not want to be deprived of so many good people, against the will of the said legate, he opened the churches and released all those monks and priests who were confined in prison, and calmed the tempest which held the city of Constantine in its grip at that time.“*

[306] Tamtéž, s. 155.

[307] Tamtéž, s. 156.

[308] Kapitola *Épiros*, s. 50.

[309] ANONYM, *Chronicle of Morea*, s. 128 – 129.

„Nuže, jestliže si náš pán přeje dobýt hrady a aby my, římský lid, zemřeli jako jeho otroci, pak žádáme, a vyzýváme tě, abys nám to potvrdil přísahou a písemně, že od této chvíle nám žádný Frank nebude vnucovat víru Franků, ani nás nebude nutit změnit naše zvyky a zákony Římanů. (...) A poté, co Sir Godfrey urovnal všechny záležitosti Franků i Římanů, přání jednotlivců a problémy ve jejich lénech, milovali ho všichni, malí i velcí, protože byl vážený a spravedlivý ke všem.“[310] Přestože je diskuze vysoce pravděpodobně smyšlená, míra tolerance byla na Peloponésu vysoká. Byzantské elity pak chrabře bojovaly za achajská knížata a Soudí nařízení Románie potvrzují, že byzantské elity byly opravdu respektovány, jak již bylo zmíněno. Byzantincům na Peloponésu také pravděpodobně mohla pomoci situace místní katolické církve. Katolická církev měla malé pozemky oproti francké šlechtě, což vedlo k nejednomu konfliktu.[311] Podle prostudovaných pramenů je možné, že tolerance pravoslaví částečně vycházela z tohoto boje, kde se mohla knížeti podpora pravoslavných byzantských elit velmi hodit.

Nejhodnověrnějším pramenem k církevní problematice v Řecku v prvních fázích křižáckého Řecka jsou dopisy Michaela Choniata. I přes relativně mírný postup autorit, které většinou nechávaly pravoslavné věřící uctívat podle jejich způsobu, Choniates, jako jedna z hlavních autorit pravoslavné církve v Řecku, musel opustit své místo Athénského arcibiskupa a těžce snášel latinskou nadvládu. Téměř v každém dopise po roce 1204 zmiňuje Latiny, buď vychvaluje odvahu svých přátel, kteří se odmítli podrobit, či si stěžuje na nebezpečnost cest, velmi často jsou zmíněni v negativním světle. Například popisuje v dopise Gramatikovi z Théb přibližně z roku 1206: *„Nejsměšnější ovšem je, že se oba podvedli: neboť ten Latin obrátil mince mnichu Petrovi a okamžitě je od něj zase zpět požadoval. Potřeboval je totiž pro hazardní hru, jak se později zjistilo, a od té doby až dodnes je stále drží a nevrací, a jen s obtížemi a pomalu se přesunuje, občas se jen na chvilku ukáže, než znovu odletí do Athén.“*[312] Zde řešil konflikt mezi pravoslavným mnichem a Latinem. Oba z toho vycházejí

[310] Tamtéž, s. 132; *„Well, if our lord wishes to capture the castles and that we, the race of Romans, shall die his slaves, this we ask, and bid you grant it to us by your oath in writing so that we and our children will have it: that, from now on, no Frank will force us to change our faith for the faith of the Franks, nor our customs and the law of the Romans. (...) And after Sir Geoffroy had settled all the affairs of the Franks and the Romans, each man's desire and the problems within their fiefs, they all loved him so much, small and great, because he was estimable and just to all.“*

[311] Tamtéž, s. 149.

[312] CHONIATES, *Epistulae Michaelis Choniatae*, s. 163; *τὸ δὲ γελοιότατον ὅτι διακενῆς καὶ ἄμφω ἀνεκυμβαλίσαμεν· ὁ γὰρ Λατῖνος τοὺς νούμμους ἀντιστρέψας τῷ μοναχῷ Πέτρῳ, παραυτά πάλιν ἀναδοῦναί οἱ*

dost špatně, Michael zde nekritizuje pouze Latiny, které považuje za chamtivé, ale i lokální pravoslavné duchovenstvo. Choniates také aktivně nabádal ostatní své přátele z řad byzantských elit, jak duchovních, tak i světských, aby se připojili na níkájský dvůr a nezůstávali na území ovládaném Latiny. Do Níkáje napsal v dopise císaři Theodorovi: *„Jako například velký vojenský správce Chalkutzes z Evripusu, vážený sebastos, muž se smíšenými sympatiemi k Latinům, či spíše zcela věrný římské moci, který nebyl schopný snášet útlak latinské tyranie. Opustil vše, své bohatství, děti, rodinu a vlast, a rozhodl se uprchnout a najít útočiště v palácích Římské říše a nezůstat v tyranizované vlasti pod latinskou vládou. Proto dobrovolně, jako uprchlík ze své země, přeplul do tvé nejbožštější říše, která je útočištěm nejen pro Konstantinopolské, ale i pro všechny ostatní, kteří k ní prchají. Vím, že i on bude čerpat milost tvé milosrdné a milosrdné říše, která trvá dlouho a překonává všechny nepřátele.“*[313] Svému příteli Euthymiovi Tornikovi zase napsal: *„Proměň náš nářek v radost a potěš trpící duši, jako někdo, kdo je nám stále sousedem a dosud se nevydal dál do ciziny. Neboť právě nyní je, myslím, čas, abys prokázal spíš činnost než utrpení.“*[314] Je trochu paradoxní, že sám Choniates to nedodržel, ze začátku kvůli náboženskému přesvědčení, podle vlastních slov nechtěl opustit své věřící, později pravděpodobně kvůli stáří, a i přes opakované pozvání na dvůr Níkáje i Arty zůstal ve vyhnanství v jižním Řecku, jak v témže dopise sám říká.[315] Vyjma těchto dezercí se ale proti Latinům otevřeně neangažoval, důvodem pravděpodobně bylo jako u odmítnutí cesty na důr Níkáji stáří a také jistý strach z Latinů. Srdcem a duší ovšem vždy zůstával na ideové straně Níkáje a pravoslaví.

ἀπήτησεν· ἐδεῖτο γὰρ αὐτῶν καταπεττευόμενος, ὡς ὕστερον ἔγνωστο, καὶ ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ ἐς δεῦρο κατέχων οὐκ ἀποδίδωσι, χρόνῳ καὶ μόλις διαπεραιούμενος καὶ μικρόν τι φαινόμενος, αὖθις Ἀθήναζε ἀφιπτάμενος.“

[313] Tamtéž, s. 223; *„ὥσπερ καὶ ὁ ἀπ᾽ Εὐρίπου ὁρμώμενος ἄρχων θεματικός Χαλκούτζης ὁ σεβαστός, ἀνὴρ μισολατῖνος εἴπερ τις ἄλλος καὶ τῇ ρωμαϊκῇ πολιτείᾳ εὐνούστατος, ὃς οὐχ οἷός τε ὢν καὶ εἰσέτι τῆς λατινικῆς τυραννίδος τὴν ὕβριν βαστάζειν, χαίρειν ἐάσας κτῆσιν παντοίαν, τέκνα, πατρίδα, συγγένειαν, εἵλετο μεταναστεῦσαι καὶ παραρριπτεῖσθαί που ἐν ἀνακτόροις ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἢ μένειν ἐν πατρίδι τυραννουμένῃ καὶ ὑπὸ χεῖρα κεῖσθαι λατινικήν. διὰ ταῦτα ἐθελοντής φυγόπατρις γεγονώς πρὸς τὴν σὴν θειοτάτην ἀνέπλευσε βασιλείαν, τὴν πανδοχεύτριαν οὐ μόνον τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν πάντων τῶν ὁθενοῦν προσφευγόντων αὐτῇ· καὶ οἶδα ὡς καὶ οὗτος ἀπολαύσει τοῦ ἐλέους τῆς φιλανθρώπου βασιλείας σου διατηρου μένης πολυχρονίου καὶ καθυπερτέρας πολεμίου παντός.“*

[314] Taméž, s. 131; *„ἀπόθλιψον τοίνυν ἡμῖν τοῖς ἐν λύπαις οἶνον, Σολομῶντι πειθόμενος, καὶ στρέψον εἰς χαρὰν τὸν κοπετόν ἡμῶν καὶ ψυχὴν ὀδυνωμένην παρα κάλεσον, ὡς ἐκ γειτόνων ἡμῖν ἔτι παροικεῖς καὶ οὐδέπω πορρωτέρω ἐκτετόπισαι· ὅπερ καιρός, οἶμαι, ὑποστῆναι σε δεδρακότα μᾶλλον ἢ πεπονθότα.“*

[315] Tamtéž, s. 131; Michael Choniates ke konci života trpěl spoustou zdravotních problémů, například i ochrnutí a takovou plavbu by asi skutečně nepřežil.

Asi nejlépe vystihuje Choniatovy pocity během posledních patnácti let jeho života dopis Georgiovi Bardanovi, synovi biskupa z Karystu neznámého data[316], kde detailně popisuje ze svého pohledu kulturní a morální superioritu byzantské populace nad jejich franckými vládci, které v podstatě vnímá jako dočasné. *„Ach, té společné zkáze! Ach, té druhé potopě všeho! Jak se stalo, že náhle zůstala pustá města zbožná křesťanská, města, v nichž kdysi sídlily veškeré půvaby všemožné moudrosti i múzy a Thémyda? Jak se změnila v obydlí lvů, či spíše nosorožců a volů, jak praví proroci? Ač byl první zakladatel tvého kraje kentaur, Chironův syn, byl přece z ušlechtilejších koní než osel (...) I kdyby dobyli pevnosti a domnívali se, že vládnou, ač kradou peníze a jídlo, nejsou však pravými vládci, protože ani přirozeně, ani podle ustanovení nesedí na trůnu; a kdyby i lvi, pardálové nebo vlci viděli tyto věci a vládli lidem spravedlivě se svými drápy a zuby, byli by lepšími vládci než oni.*“[317] Michael Choniates zde odráží svůj postoj vůči Latinům. Přestože jsou pro něj náboženské otázky rozhodně důležité, tak po obsazení Řecka křižáky velmi splývají s otázkami kulturními. Křižáci jsou pro něj kulturně cizí barbaři. Otázky řeckých poddaných je pro něj téměř totéž, co obhajoba pravoslavné církve a tedy přestává mezi nimi zřetelně rozlišovat. Nejde tak už pouze o boj mezi katolickou, a pravoslavnou církví, ale o boj mezi sofistikovanou byzantskou kulturou a pro něho cizí, barbarskou kulturou latinských dobyvatelů.

[316] Rozhodně ovšem po roku 1204.

[317] Tamtéž, s. 170 – 180; *„φεῦ τῆς κοινῆς διαφθορᾶς· φεῦ τῆς δευτέρας τοῦ παντὸς κατακλύσεως· πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα πόλεις φιλόχριστοι, πόλεις ἐν αἷς Χάριτες σοφίας παντοδαπῆς ἐχωροβάτουν καὶ Μοῦσαι καὶ Θέμιδες· πῶς εἰς οἰκητήρια λεόντων μετεσκευάσθησαν, μᾶλλον δὲ ἐχίνων καὶ ὀνοκεν ταύρων, κατὰ τοὺς προφήτας εἰπεῖν οἰκειότερον. (...) εἰ γὰρ καὶ φρούρια κατειληφότες καὶ ἐρυμνά οἴονται ἄρχειν, οἷς ἀδικοῦσιν ἁρπάζοντες χρήματα καὶ βρώματα ἀλλ’ οὐ κυρίως ἄρχοντες παρὰ τοῦτο ὡς οὔτε φυσικῶς οὔτε χειροτονητῶς προεδρεύοντες, σε ὅτι μηδὲ λέοντες ἢ παρδάλεις ἢ λύκοι ταῦτα ὁρῶντες ὀνύχων καὶ ὀδόντων ἀκμῇ ἄρχειν ἀνθρώπων δικαίως ἂν νομίζοιντο.“*

Závěr

Vztahy byzantských a křižáckých států byly vždy velmi komplikované, což se odráží ve všech prostudovaných pramenech. Každý autor středověké kroniky byl odlišná osobnost, která se v díle nějakým způsobem projevovala. V práci využívám termíny jako probyzantský, či protibyzantský, každý autor má nějaké své zájmy, která může pak i potlačit reálnou osobnost autora. Godfrey z Villehardouinu měl očividně alespoň nějaký smysl pro řád a spravedlnost, dokáže odsoudit i chování svých spoluvěřících, ovšem kvůli jeho roli ve čtvrté křížové výpravě byl velkým ideologickým obhájcem výpravy i nového latinského režimu, měl tedy tendenci nezmiňovat se o pro něho nepříjemných, kontroverzních situacích. Jako západní feudál byl kritický vůči pravoslavnému a řeckému obyvatelstvu, které považoval za zrádné, ovšem místy se jich i dokázal zastat.

Jindřich z Valenciennes se v díle moc sám o sobě nevyjadřuje, zajímají ho záležitosti spjaté čistě s křižáky a hlavní postavou je císař Jindřich Flanderský. Ti, kdo jsou s ním, jsou ti dobří, ti, co brojí proti němu zase špatní. Nejvíce je to vidět na vládcích Épiru, kdy s Michael Komnenos Duka změní z nepřítele na opatrného spojence během jedné kapitoly.

Morejská kronika je kritická vůči Řekům, spíše ovšem z náboženských důvodů, což je v kronice zmíněno. Nesnášenlivost k Řekům je přítomna právě převážně v řecké verzi kroniky, jejíž překlad byl pro práci využit. Řeky ovšem v nějakých ohledech vnímá i pozitivně, například v případě Řeků, kteří se podřídili Achajskému knížectví na Peloponésu. Vztahy zdejší populace byly opravdu ve srovnání se zbytkem Řecka na velmi dobré úrovni, což můžeme vyčíst i z analýzy *Soudních nařízení Románie*. Tento zákoník v některých případech je opravdu diskriminační, v jiných ohledech ale mají Řekové výhody a odráží se v něm i místní řecké zvyklosti, které pro Franky neplatí. Řecké elity byly častokrát zvýhodněny, mohly se řídit podle vlastních zvyků, poddaní už takové štěstí neměli, přesto nemůžeme vysloveně mluvit o diskriminaci, pouze v nějakých ohledech, jako například soudnictví.

Zajímavé jsou i byzantské pohledy. Niketas Choniates si tehdejší dobu prožil a byl vypleněním Konstantinopole hluboce otřesen, což se projevuje k pomalu větší kritice ostatních Byzantinců, hlavně těch ve vedení, než Latinů. Ze všech děl je tak pravděpodobně

nejobjektivnější, ale spíše díky vnějším příčinám, tedy ideologickému otřesu způsobeném kolapsem byzantského vnímání světa po pádu města.

Jan Akropolites se již narodil v době, kdy byla Konstantinopol v rukou Latinů. Akropolites podobně jako Choniates psal na níkájském dvoře a jasně se vymezuje jako ideolog níkájské státnosti a její návaznosti na Byzanc. Výjimka je v jeho díle císař Jindřich, kterého Akropolites vyzdvihuje jako přítele Římanů. Akropolites kritizuje i Byzantince, ovšem jde o nepřátele Níkáje, tedy například Épiros.

Michael Choniates, bratr Niketa, byl jako pravoslavný duchovní nepřátelsky naladěn vůči Latinům. Ve svých dopisech často popisuje bezpráví a přestože Řecko na stará kolena již neopustil, také obhajoval nároky na císařství Níkáje, pravděpodobně především proto, že v Níkáji sídlil pravoslavný patriarcha v exilu, či roli mohl hrát i bratr Niketas, který se uchýlil na níkájský dvůr. Michael není tak vyhrocený jako bratr Niketas, ovšem také je kritický k přístupu svých spoluobčanů k nově příchozím Latinům, neváhá ani kritizovat lokální byzantské vůdce na Peloponésu, zde je ovšem jeho motivace spíše osobní nevraživost, jako v případě Sgoura.

Častokrát se má za to, že byzantské a křižácké státy byly mezi sebou v neustálé válce. Přestože mezi nimi nemohlo nikdy dojít k trvalému míru, mezi státy docházelo i k delším obdobím míru. Obě strany spolu běžně vedly sňatkovou politiku, nikoliv ovšem bez kritiky z vlastních řad. Byzantské nástupnické státy si vzájemně konkurovaly navzájem a jejich strategie se lišila. Níkája, která si již od samého počátku rozpadu Byzance nárokovala císařskou hodnost, byla nejvíce nepřátelská vůči Latinskému císařství, ovšem také spolu dokázaly koexistovat v míru, pokud to vyžadovaly okolnosti. Strategie Épiru byla nejsofistikovanější. Vládci Épiru nesáhli hned po císařské hodnosti, místo toho si opatrně budovali vlastní postavení. Složili klidně sliby poslušnosti papeži, či katolickým světským vládcům. Byli tak i přes jejich opakované rebelie jedni z nich. Dokázali velmi dobře číst myšlení západoevropského feudála a i díky tomu Latinské císařství pak málem zničili. Za císaře se prohlásili s velkým zpožděním, něco, co bylo kritizováno autory s vazbami na Níkáju. Ve zničení Latinského císařství jim zabránila katastrofální porážka z rukou Bulharů. Trapezunt, který byl nejvzdálenější z těchto tří nástupnických států, měl s Konstantinopolí nejmenší kontakt. Většina kontaktů pak byla realizována skrze Davida Megas Komnena,

bratra trapezuntského císaře Alexia. David do své porážky Níkájou aktivně spolupracoval s Latiny.

Ke změnám došlo také na úrovni personální. Zatímco armády operovaly pořád stejně a zde žádné větší změny neproběhly, Frankové vyměnili původní byzantské elity a teprve za císaře Jindřicha jim byla navrácena malá politická moc. Na Peloponésu byla situace odlišná, zde dostaly místní elity podíl na vládě již v samém počátku, ovšem Achájskému knížectví i tak dominovala latinská šlechta, která si vždy hlídala politikou moc.

Vztahy k prostému obyvatelstvu byly do jisté míry diskriminační, jak ukazují *Soudní nařízení Románie*. Zároveň se ale nedá s jistotou říci, že by se měl řecký poddaný o tolik hůře, než ten francký, zvláště pak na Peloponésu, kde zákoník platil. Noví latinští vládci se ze začátku nechovali k místnímu obyvatelstvu pozitivně, i katolické zdroje jako Villehardouin přiznávají, že se nejednalo o ideál spravedlivé vlády, ba spíše naopak, což způsobovalo povstání, převážně v Thrákii a do jisté míry tato kulturní „nenávist" i zabránila kulturní asimilaci Latinů. Císař Jindřich se situaci opět snažil napravit a je pravda, že se mu podařilo vztahy Byzantinců a Latinů normalizovat, ovšem vzájemná nedůvěra tam stejně zůstávala.

Pokud bychom vzali v potaz myšlení tehdejšího středověkého člověka, náboženství a kulturní spory byly propojeny v téměř to samé, což dokazují například dopisy Michaela Choniata. Nicméně situace církve byla komplikovaná skrze celou historii křižáckého Řecka i přes vzájemné snahy spory řešit. Papež se snažil jednat o církevní unii a i menší část pravoslavného duchovenstva byla ochotná spolupracovat, ovšem Tomasso Morosini, latinský patriarcha Konstantinopole, tyto snahy zhatil svojí neústupností a konfliktností. Konflikt se vyhrotil i po jeho smrti, když například nechal Pelagius, papežský legát, uzavřít pravoslavné kostely a začal zatýkat i pravoslavné kněžstvo. Císař Jindřich se zde postavil na stranu řeckého kněžstva a krize byla zažehnána, ale opět tato událost dokazuje, že i přes vzájemnou snahu spolu koexistovat zde nevraživost přetrvávala.

Jak si můžeme všimnout, i přes velkou komplexnost vzájemných vztahů je nutné pokusit se o nějakou generalizaci. Křižáci a Byzantinci byli rivalové a bojovali proti sobě, existovaly však časy tolerance, kdy se vzájemně jednotlivé entity respektovaly. Také záleželo na oblasti. Musím tak říci, že není pravda, že by se obě strany pouze vzájemně nesnášely,

dokonce bych řekl, že v jistých případech i naopak, například osoba Jindřicha Flanderského je jasný příklad komplexity vzájemných vztahů. Účastník čtvrté křížové výpravy, jeden z jejího užšího vedení, ale zároveň někdo, kdo si získal respekt jak Franků, tak i Řeků žijících na jeho území.

Téma by šlo nadále rozvíjet. V díle například nebyly využity univerzální kroniky se záznamy o Latinském císařství. Také v mnoha tématech by se dalo jít ještě více do hloubky Tato práce se snažila podat relativně široký záběr věcí a všechny dimenze vzájemných vztahů, tedy politické, kulturní a personální vztahy, šlo by se ale věnovat například pouze otázce víry a církve. Také bez Benátek je obrázek o událostech v Řecku neúplný a přestože se jednalo o mocnost mimo Řecko, kde měla republika sv. Marka jenom kolonie, pohledy autorů na hlavní orchestrátory čtvrté kruciáty by také stálo za to prozkoumat.

Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny

AKROPOLITES, Georgios, *The History*, Překlad, úvod a komentář RUTH MACRIDES, Oxford: Oxford University Press, 2007.

ANONYM, *Crusaders as Conquerors: The Chronicle of Morea*, Ed. HAROLD E. LURIER, New York: Columbia University Press, 1964.

CHONIATES, Michael, *Epistulae Michaelis Choniatae*, Ed. H. G. BECK, A. KAMBYLIS, R. KEYDELL, New York: De Gruyter, 2001.

CHONIATES, Niketas, *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates*, Ed. HARRY J. MAGOULIAS, Detroit: Wayne State University Press, 1984.

DIE REGISTER INNOCENZ' III., 5. pontifikální rok 1202/3, ed. O. HAGENEDER+kol., Vídeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1993, s. 239-43 č. 121.

DIE REGISTER INNOCENZ' III. 6. pontifikátní rok 1203/4, Ed. O. HAGENEDER, J. C. MOORE, A. SOMMERLECHNER. Vídeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1995, s. 163–165, č. 101.

DIE REGISTER INNOCENZ' III. 8. pontifikální rok 1205/1206, . Ed. O. HAGENEDER, A. SOMMERLECHNER, Vídeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001, s. 129-30 č. 71.

GEOFFROY DE VILLEHARDOUIN, JEAN DE JOINVILLE, *Chronicles of the Crusades*. Ed. CAROLINE SMITH, Londýn: Penguin Books, 1963.

HENRI DE VALENCIENNES, *Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*, Paříž: Paul Geuthner, 1948.

PRINZING, Günther, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel vom 13. Januar 1212. Überlieferungsgeschichte, Neuedition und Kommentar*. *Byzantion* 43, 1973, s. 313–361.

Regesta Honorii Papae III*, Leonis XIII Pontificis Maximi aliisque fontibus*, Ed. Petrus Pressutti, Díl první, Řím: Ex typographia Vaticana, 1888.

TOPPING, W. Peter, *Feudal Institutions as Revealed in the Assizes of Romania: The Law Code of Frankish Greece*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1949.

Sekundární literatura

ANGOLD, Peter, *The Fourth Crusade: Event and Context*, New York: Routledge, 2014.

BREDENKAMP, François, *Byzantine Empire of Thessaloniki (1224–1242)*, Thessaloniki: Thessaloniki History Center, 1996.

DOSTÁLOVÁ, Růžena, *Byzantská vzdělanost*, 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2003.

EASTMOND, Antony, *Byzantium's Other Empire: Trebizond*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

HARRIS, Jonathan, *Byzantium and the Crusades*, Londýn: Bloomsbury Academic, 2014.

KOL., *Byzantium and the West: Perception and Reality (11th–15th c.)*, New York: Routledge, 2019.

KOL., *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

KOL., *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 2001.

KOL., *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions: Papers from the Sixth Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East, Istanbul, Turkey, 25–29 August 2004*, Londýn: Routledge, 2016.

RUNCIMAN, Steven, *A History of the Crusades*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1965.

SHAWCROSS, Teresa, *The Chronicle of Morea: Historiography in Crusader Greece*, Oxford: Oxford University Press, 2009.

TOPPING, W. Peter, *The Formation of the Assizes of Romania*, *Byzantion* 17 (1944–1945): 195–225.

VAN TRICHT, Filip, *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204–1228)*, Leiden: Brill, 2011.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol., *Dějiny Byzance*, Praha: Academia, 1992.

Vyjádření k využití umělé inteligence

Pro práci byla využita umělá inteligence, respektive ChatGPT a Grok. Umělá inteligence byla využita na vyhledávání relevantní literatury a překlady využité literatury do českého jazyka.

Seznam příloh

Seznam textových příloh

Chronologie

1198 – vyhlášení křížové výpravy papežem Innocencem III.

1202 – křižáci vyplení Zadar

1203 – křižáci dosazují na byzantský trůn Alexia IV.

1204 – Alexios zavražděn, vyplenění Konstantinopole, vznik křižáckých států, vznik Trapezuntského císařství

1205 – křižáci poraženi Bulhary u Adrianopole, Jindřich nastupuje na trůn Latinského císařství, Theodoros Lakaris se nechá korunovat právoplatným císařem, vznik Níkáje, Michael Komnenos Duka obsadil území starého Épiru

1206 – 1211 – konflikt mezi Níkájí a Latinským císařstvím

1209 – 1214 – Épiros vojensky napadá Latinské císařství

1214 – vyhlášeno příměří mezi Níkájí a Latiny, Níkája poráží Davida Komnena a obsazuje Paflagonii

1215 – vražda Michaela Komnena Duky, nastupuje jeho bratr Theodoros

1217 – Theodoros zajal latinského císaře Petra z Courtenay

1222 – Theodoros Laskaris umírá, na níkájský trůn nastupuje Jan III. Duka Vatatzes

1224 – Theodoros Komnenos Duka dobývá Soluň

1225 – 1227 – Theodoros Komnenos Duka se nechá korunovat císařem

1230 – bitva u Klokotice – Theodoros Komnenos Duka zajat Bulhary a oslepen

Seznam obrazových příloh

Přibližná mapa křižáckého Řecka a Malé Asie mezi lety 1204-1214 (online), dostupné z https://commons.wikimedia.org/wiki/File:LatinEmpire.png, přístup 30.6. 2025.

Michael Choniates (online), dostupné z https://www.johnsanidopoulos.com/2015/07/saint-michael-chioniates-metropolitan.html, přístup 30.6. 2025.